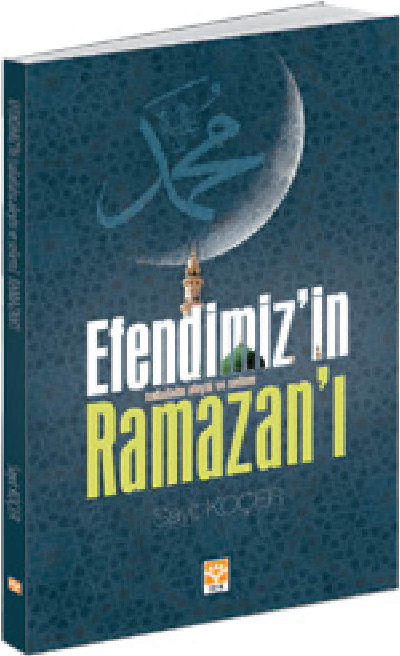

Efendimiz'in
Ramazan'ı

EFENDİMİZ'İN

(sallallahu aleyhi ve sellem)

RAMAZAN'I

Sayit KOÇER

EFENDİMİZ'İN

(sallallahu aleyhi ve sellem)

RAMAZAN'I

Sayit KOÇER

EFENDİMİZ'İN (S.A.S.) RAMAZAN'I

Editör
İsmail KAYAR

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-388-1

Yayın Numarası
523

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası

Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96

Temmuz 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

EFENDİMİZ'İN (S.A.S.) RAMAZAN'I 11

Efendimiz Her Yönüyle Rehberdir 11

Efendimiz'in (s.a.s.) Peygamberlikten Önceki (Bi'setten Önce) İbadeti 13

- Bi'setten Önce İbadet Olarak Oruçla İlgili Ne Vardı? 14

Ramazana Hazırlık Olarak Üç Ayların Değerlendirilmesi 16

İlk Vahyin Gelişi 22

- Ve Beklenen An geldi! 23

Ramazan Orucunun Farziyeti ve Fazileti 25

Ramazan Orucunun Farz Kılınma Süreci 29

Efendimiz'in Ramazan'da Zikir ve Duası 32

- Efendimiz'in (s.a.s.) İftarda Yaptığı Dualardan Bazıları 34
- Efendimiz'in (s.a.s.) Ramazan Gecelerinde Yaptığı Dualardan Bazıları 36

Teravih Namazı 39

Efendimiz'in Ramazan'da Kur'ân'la Olan İrtibatı 43

- Peygamber Efendimiz Nasıl Kur'ân Okurlardı? 50
- Gelin Kur'ân'a Cefa Etmeyelim 51

Efendimiz'in (s.a.s.) Ramazanda Yaptığı İ'tikâf 53

- İ'tikafın Fazilet ve Hikmetleri 55

Kadir Gecesi 56

- Efendimiz'in (s.a.s.) Geceleri Değerlendirmesi 56

Efendimiz'in (s.a.s.) Kadir Gecesini Değerlendirmesi 62
Kadir Gecesi, İsmini Nereden Alır? 64
Kadir Gecesi Ne Zamandır? 65
Kadir Gecesinin Alametleri 68
Kadir Gecesinin Feyiz ve Bereketi 68
Ramazanda İnfak ve Fıtır Sadakası 72
Efendimiz'in (s.a.s.) İftar ve Sahurları 77
Efendimiz'in (s.a.s.) Ramazanda Yaptığı Gazveler 82
Gazve ve Seriyyelerin Sebepleri 82
Ramazan'da Gerçekleşen Bir Fetih: Mekke'nin Fethi 92
Tehditden Korunalım ve Birer Disiplin İnsanı Hâline Gelelim 98
SONUÇ 103
İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR 105

ÖNSÖZ

Mevcudât içinde hiçbir varlık gayesiz ve vazîfesiz yaratılmamış ve hiçbir canlı da rehbersiz bırakılmamıştır. Karıncayı meliksiz, arıyı beysiz, balıkları ve kuşları rehbersiz bırakmayan Allah (celle celâluhû), elbette insanları da peygambersiz bırakmamıştır.[1]

Peygamberler kendi aralarındaki derece farkı olmakla beraber hepsi de özel donanımlı seçkin ruhlardır. Onların gönderiliş gayesi, insanın yaratılış gayesiyle aynı noktada birleşir. Bu gaye de Allah'a kul olma çizgisidir. Eğer peygamberler gönderilmeseydi bizler, inanca ve ibadete ait meseleleri, emir ve nehiyleri hiçbir zaman bilemez ve mükellefiyetlerimizi kavrayamazdık. Namaz, oruç, zekât, hac, i'lâ-yı kelimetullah... gibi emirleri; içki, kumar, zina, ihtikâr ve faiz gibi nehiyleri bilemezdik. Ayrıca insanlar, akıllarıyla kâinatta cereyan eden hâdiselere bakıp Allah'ı (celle celâluhû) bulsalar bile, yaratılışlarındaki gaye ve hikmeti, nereden gelip nereye gittiklerini ve ibadetlerinin keyfiyetlerini peygambersiz bilemezlerdi.

Peygamberler dünya ve ukbâ muvazenesini kurmak için gelmişlerdir. Onların getirdiği muvazene ile insanoğlu ifrat ve

1 M. Fethullah Gülen, *İnancın Gölgesinde-2/Peygamberimizin Nübüvveti*

tefritten kurtulacak ve istikameti bulacaktır. Evet, ne ruhbanlar gibi bütün bütün dünyayı terk edip manastırlara çekilme ne de her şeyiyle dünyaya dalıp ona kul-köle olma… Sürekli orta yolu bulma ve yaşama ki bu da ancak vahyin aydınlık dünyasında elde edilebilecek bir mazhariyettir. Yoksa akıl ve vicdanla böyle bir denge kurulamaz; hele mücerret ilim asla insanı bu seviyeye yükseltemez.

Evet, cemiyet hâlinde yaşamaya mecbur olan insanların, aralarındaki muamele ve münasebetleri tanzim, hayat kanunlarını ta'lim ve cemiyeti adalet, hakkâniyet temelleri üzerine oturtacak mürebbîler peygamberlerdir. Onlar ümmetlerine güzel birer örnektir. Allah (celle celâluhû), Kur'ân-ı Kerîm'de: "*İşte onlar, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy!..*" (En'âm, 6/90); "*Hakikaten, Allah'ın Resûlü'nde sizler için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı bekleyenler ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir numune vardır.*" (Ahzab, 33/21) buyurmaktadır.

Âyet-i kerimelerden açıkça anlaşılacağı üzere; Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bizler için bir önder ve imamdır. Namazda imama uyduğumuz gibi, hayatın her bölümünde de O'na iktida ederiz. Zira bizler için gerçek hayatı O (sallallahu aleyhi ve sellem) temsil etmiştir.

Hz. Muhammed Mustafa (sallallahu aleyhi ve sellem), insanlığın iftihar tablosudur. On dört asırdan beri dünya çapındaki en büyük dâhiler, dev filozoflar ve her biri düşünce semâmızın yıldızı nice mütefekkir ve ilim adamları, hep O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) arkasında el pençe divan durmuş ve O'na hitaben "Sen, sana mensubiyetle övündüğümüz insansın!" demişlerdir. Zaman yaşlanıyor, bazı düşünceler köhneleşiyor ve değerden düşüyor; fakat inananların sînelerinde Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), her gün daha da açan bir tomurcuk gibi daima yenilenip tazeleniyor.

İnsanlık tarihinde iman ve aksiyonu başkaları ile mukayese edilmeyecek ölçüde at başı götürebilmiş birisi varsa o da

Hazreti Muhammed'dir (aleyhi ekmelü't-tehâyâ). O, vazifesiyle alâkalı ne Mekke'deki saf irşâd döneminde ne de karşı tarafın başlattığı baskı, harb ü darp ve tehdit karşısında asla eğilmedi… Yürüdüğü yoldan dönmediği gibi, kanlı katiller arasından sıyrılıp Medine'ye doğru yol aldığında; Sevr Mağarası'nda hasımlarınca kuşatıldığında; yürüdüğü o upuzun yolda defaatle önü kesildiğinde; Bedir'de savaşa mecbur edildiğinde, Uhud'da kan içmeye gelenlerle karşılaştığında… hep yürekten ve yiğitçe davrandı ve o müthiş iradesiyle etrafındakilerin de iradelerini şahlandırdı..

O, fevkalâde cesurdu, cesur olduğu kadar da tedbirliydi; yerinde hayatını istihkâr eder, yerinde bir temkin insanı olarak aldığı tedbirlerle herkesi şaşırtırdı. Ölümü önemsemezdi. O'nun hayat anlayışına göre; "İ'lâ-yı kelimetullah" ve Hakk'a hizmet varsa yaşamaya değerdi, aksine bu hayatın ciddî bir anlamı olduğu söylenemezdi…

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) varlığın hem çekirdeği hem de meyvesidir. O, uzun ve sırlı yolculuğumuzda; bizim bulunduğumuz geminin kaptan ve rehberi, varacağımız sahilin de mihmandar ve teşrifatçısıdır. Kabirden Cennet kapısına kadar her yerde O'nun bayrağı dalgalanır.

O'nun nuru, sonsuzluk iklimine seyahatler tertip edenlere Kutup Yıldızı gibi bir fener, O'nun neşrettiği hikmet bu uzun yolculukta hiç aldatmayan bir rehberdir. O'nun nurundan mahrum olanlar takılıp yollarda kalmış, O'nun hikmetini tanıyamayanlar da dalalette boğulup gitmişlerdir.

O'ndan evvel binler-yüz binler, varlığın bağrına nurlar saçıp, eşyanın mânâ ve hakikatini ve O'nun delalet ettiği yüce gerçeği defalarca anlatmışlardı. O; bu mevzuda gelmiş-geçmiş bütün peygamberlerin sesi-soluğu oldu, yeri-göğü velveleye verdi.. Seleflerini ve onların hizmetlerini en gür âvazla ilan etti... Kurduğu dünya-ukbâ muvazenesiyle akılsızlık ve muhakemesizliğin

ayağına prangalar vurdu... His, akıl, kalb ve ruh halitasından dantelalar gibi yepyeni sistemler meydana getirdi; insanlığın önüne herkesin istifade edebileceği semavî sofralar serdi.[2]

Hz. Muhammed Aleyhisselâm'ı, herhangi bir insan gibi beşerî kriterlerle değerlendirmemiz katiyen doğru değildir. Hattâ mümkün de değildir. Zirâ O, yeryüzünü yeniden dizayn etmek ve insanlığa yeni ufuklar açmak üzere müstesna bir ruh ve müstesna kabiliyetlerle donatılarak gönderilmiş bir insandır.. O dersini "Alîm" ve "Habîr" olan Allah'tan (celle celâluhû) almıştı. O'nun rahle-i tedrisinin verâsında Muallim-i Ezeli vardı.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bütün âlemlere rahmet olarak gönderilmiş, Allah'ın hususî olarak yarattığı ısmarlama bir insandı. Bir insan olarak aramıza katılışı bizler için en büyük bahtiyarlıktır. Bu itibarla, insanımıza O'nu, hem de kendi kametine uygun anlatabilmek bizim için en büyük vazifedir. Zira insanlık O Sultan'ı anladığında ve O'na tâbi olduğunda hakikî insanlığa erecektir.

İşte o Zât'ın şefaati altına girip ve nurundan istifade etmenin ve zulümât-ı berzâhiyeden kurtulmanın çaresi: Sünnet-i Seniyye'ye ittibadır. İslâm'ın ilk devrini idrak edenler Allah Resûlü'ne milimi milimine iktidâ etmişlerdi. Bizlere düşen kendimizi O'nun çizgisine ve frekansına göre ayar etme gayretidir. İşte bu kitapçık Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan hayatına ait bir kesit vererek bize bir yol haritası olması için hazırlandı. Cenâb-ı Hak tevfikini yar etsin.

Sayit Koçer

---

2 M. Fethullah Gülen, *Kendi Dünyamıza Doğru*, s. 151.

EFENDİMİZ'İN (S.A.S.) RAMAZAN'I

Efendimiz Her Yönüyle Rehberdir

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), şahsî mükemmellik ve özel donanımının yanında beşerî özellikleri de en zirve noktada temsil etmişti ve bunlarla da bize rehber olmuştu. Mesela O, mükemmel bir aile reisiydi, en sadık arkadaştı, en iyi komşuydu, mükemmel bir komutandı, en adil bir devlet başkanıydı ve nihayet en mükemmel bir rehberdi. Ama bunun yanında O'nun ibadetine bakan insan, sanki O, hayatında başka hiçbir iş yapmamış da hep ibadet etmiş zannederdi. Kısaca hiçbir sahada, hiç kimsenin O'na ulaşması mümkün değildi.

O, namazında kulluğunu o denli derin temsil ediyordu ki sahabe, namaz kılarken O'nun sinesinin değirmen taşının ses çıkardığı gibi ses çıkardığını söylemekteydi.[3] Kulluğun o ağır mükellefiyetleri, O'nu tam bir vazife insanı olarak iki büklüm ediyordu.

Yaşayarak örnek olduğu hayat yaşanmaz da değildi. O, tam bir denge insanıydı ve objektif prensiplerle gelmişti. O'nun getirdiği din, herkesin rahatlıkla yaşayıp, tatbik edebileceği bir sistemin de

---

3 Ebû Dâvûd, *Salât* 161; Nesâî, *Sehv* 18.

adıydı. Sadece belli bir gruba hitap etmek için gelmemişti, herkes içindi. O Rehber-i Ekmel (sallallahu aleyhi ve sellem) kulluğu en zirvede temsil ederken bir taraftan da ümmetini insan-ı kâmil ufkuna çıkarmak için onların yapabilecekleri kulluğun alt sınırlarını ve çerçevesini gösteriyordu.

Bu noktayla ilgili şu örneği hatırlamak yerinde olabilir. Bir grup sahabi Resûlullah'ın özel hayatında yaptığı ibadetlerinden sordular. Sordukları husus kendilerine açıklanınca, onu az buldular ve "Biz kim, Efendimiz kim! O, Allah'ın (celle celâluhû) geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affettiği bir insan." dediler. Sonra da içlerinden biri: "Ben artık hayatım boyunca her gece sabaha kadar namaz kılacağım!" dedi. İkincisi de: "Ben de hayatım boyunca hep oruç tutacağım, hiçbir gün terk etmeyeceğim!" dedi. Üçüncüsü ise: "Kadınları terk edip, onlara hiç temas etmeyeceğim!" dedi. Ve oradan ayrıldılar. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) olaydan haberdar olunca onları buldu ve şöyle dedi: "Sizler böyle böyle söylemişsiniz. Hâlbuki Allah'a yemin ederim, Allah'tan en çok korkanınız ve yasaklarından en ziyade kaçınanınız benim. Ama ben, bazen oruç tutar, bazen yerim; bazen namaz kılarım, bazen de uyurum; kadınlarla beraber de olurum. (Benim yolum, sünnetim budur), kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."[4]

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), amelde yapılan herhangi bir ifrâta, öfkeleniyor. Çünkü amelde ifrât İslâmî hayatta dengeyi bozan, insanı kendi yörüngesinden çıkaran bir dengesizliktir. Dolayısıyla bu konuda çok dikkatli olmak gerekir.

Efendimiz'in her özelliği gibi ibadetleri arasında da denge vardı, kulluğu bir bütünlük arz ediyordu. Namazı en mükemmel şekliyle eda ederken, başka bir ibadet çeşidi olan orucu da ihmal etmiyordu. Haftanın bir iki gününü mutlaka oruçlu geçiriyor; hatta bazen de o kadar uzun süre oruç tutuyordu ki, sanki

4 Buhârî, *Nikâh* 1; Müslim, *Nikâh* 5.

hiç iftar etmiyor zannedilirdi.[5] Bazen de işi fıtrî seyrinde bırakır ve herkes gibi iftar ederdi. Ancak oruçlu olduğu günler, diğerlerine kıyasla daha çoktu.[6] Yazın en şiddetli günlerinde de Allah Resûlü oruç tutardı. Birçok muharebede O, hep oruç tutmuştu. Hele bazen harp öyle şiddetlenirdi ki, bunlardan birinde kendisiyle beraber Abdullah b. Revâha'dan (radıyallahu anh) başka oruç tutan kalmamıştı.[7] Bilhassa Ramazan ayının son günlerinde Allah Resûlü, bütün gününü ibadetle geçirirdi.[8] Sanki bu günlerde ve gecelerde ibadete hiç ara vermezdi.

Efendimiz'in (s.a.s.) Peygamberlikten Önceki (Bi'setten Önce) İbadeti

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Peygamberlikten önce de hep emin ve nezih yaşamış. Hatta insanlar, onun şirki/inkârı çağrıştıran en küçük bir davranışına bile şahit olmamıştı. Hz. Ali'den rivayet olunduğuna göre, Hz. Peygamber'e (aleyhisselâm): "Hiç puta taptın mı?" diye sorulunca; "Hayır!" buyurmuştur. "Hiç içki içtiğin oldu mu?" diye sorduklarında da Efendimiz: "Hayır! Ben, daha 'Kitap nedir? İman nedir?' bilmezken bile, puta tapan, içki içenlerin küfür üzerinde olduklarını bilirdim." buyurmuştur.[9] Hz. Peygamberin bisetten önce yaptığı ibadetlerin Hz. İbrahim'in (aleyhisselâm) dinine göre olduğu görüşü hâkimdir. Evet, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine peygamberlik verilmezden önce de ibadet ediyordu. Her yıl Ramazan ayında, Hira (Nur) dağında[10] i'tikâfa girer, hatta

5 Ebû Dâvûd, *Savm* 53; Tirmizî, *Savm* 43; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* 2/91.
6 Buhârî, *Savm* 53; Müslim, *Sıyâm* 178.
7 Müslim, *Sıyâm* 108-109; Ebû Dâvûd, *Sıyâm* 45.
8 Buhârî, *Leyletu'l-Kadr* 5; Müslim, *İ'tikaf* 7.
9 Ebu Nuaym'ın *Delâil*'inden ve İbn Asâkir'den naklen Suyûtî, *Dürru'l-Mensûr* 6/13.
10 Hira, Mekke'nin üst taraflarında ve şehre üç mil mesafedeki bir dağdır. Mina istikametine doğru gidildiğinde sol taraftadır. Kâbe'ye doğru eğik bir zirvesi vardır ki, Hira Mağarası da o zirvededir.

yanına gelen yoksullara yemek de yedirirdi.[11] İ'tikâftan çıktığı zaman, evine gelmeden önce ilk işi Kâbe'yi tavaf etmek olurdu.[12] Hira dağında i'tikâfa girdiğinde üç şey üzerinde yoğunlaşırdı: Halvet, taabbüd, Beytullah'a bakış.[13] Fakat bunların ayrıntısı hakkında şu anda elimizde açıklayıcı bir bilgi yoktur.

Bu ibadetler, hadîslerde "**tehannüs**" (تَحَنُّث) kelimesiyle adlandırılmaktadır.[14] Üstad Bediüzzaman Said Nursî, konuyla alâkalı bir soruya; Hazret-i Peygamber (aleyhissalatü vesselâm), nübüvvetten evvel Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'ın, Arabistan'da çok perdeler altında cereyan eden bakiyye-i dini ile; fakat farziyet ve mecburiyet suretiyle değil, belki ihtiyârıyla ve mendûbiyet (nâfile) suretiyle ibadet ederdi."[15] şeklinde cevap veriyor.

Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi Kalbin Zümrüt Tepeleri'nde bu konuyla ilgili olarak "… Hz. Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) "**tehannüs**" unvanıyla Hira'daki ibadete bağlı yalnızlığını... mutasavvıfların hep "halvet" şeklinde yorumladıklarını ve halvetin ruh tasfiyesi ve nefis tezkiyesi adına mutlak bir esas olduğu üzerinde ısrarla durduklarını belirtmiştir. "Halvette, bir "beyt-i Hudâ" olan kalbin ağyar düşüncesinden arındırılması ve onun hususî bir kısım temrinlerle, ilâhî tecellîleri intizara müsait hâle getirilmesi de bir gerçektir."[16] demiştir.

Bi'setten Önce İbadet Olarak Oruçla İlgili Ne Vardı?

Bilinen yaygın birçok tarifin yanı sıra orucu kısaca şu şekilde de tanımlayabiliriz: Oruç, dinin emirleriyle mükellef olan bir

---

11 İbn İshak, İbn Hişam, *Sîre* 1/252, Taberî, *Târîh* 2/209, Beyhakî, *Delâilü n'-Nübüvve* 2/147; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* 12/312.

12 İbn İshak, İbn Hişam, *Sîre* 1/252; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve* 2/147.

13 Bedrüddin Aynî, *Umdetu'l -Kâri*, 24/128; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 12/312.

14 Buhârî, *Bedü'l-Vahy* 3; Müslim, *Îmân* 252.

15 Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat/23. Mektup/Beşinci Sual* s. 319.

16 M. Fethullah Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri-3*, Halvet ve Celvet, s. 61-62.

insanın, tan yerinin ağarmasından güneşin batma vaktine kadar, ibadet niyetiyle, nefsin en büyük istekleri olan yeme, içme ve cinsel ilişki gibi zaruri ihtiyaçlardan, bilinçli bir şekilde kendini alıkoymasıdır.

Oruç ibadeti şimdikinden farklılıklar göstermekle beraber önceki peygamberlerin şeriatlarında da biliniyor ve uygulanıyordu. Bu husus, “*Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı. Böylece umulur ki fenalıklardan korunmayı umabilirsiniz.*” (Bakara, 2/183-184) âyetinde geçen “Sizden öncekilere farz kılındığı gibi…” ifadesindeki benzeme, keyfiyette değil, farz oluştadır. Bilindiği gibi Hz. Âdem (aleyhisselâm) döneminden beri bütün dinlerde oruç vardır. Bu babta Hz. Peygamber, “Allah’ın en çok sevdiği oruç Dâvûd peygamberin orucudur. O, bir gün açar (yer), bir gün oruç tutardı.” buyurmuştur.[17] Bu hadis daha başka peygamberlerin getirdikleri İlâhî dinlerde de oruç ibadetinin bulunduğunu açıkça göstermektedir. Hâlen elde bulunan Tevrat’ta da İnciller’de de oruç ve oruç tutanlar övülmekte ve bir ibadet olarak değerlendirilmektedir.

İslâm’ın getirdiği oruç, sene içindeki tutulma zamanı, gün içindeki tutulma süresi, şartları, hangi fiillerle/davranışlarla bozulduğu ve tanınan kolaylıklar bakımından daha önceki şeriatlardaki oruçtan farklıdır.

Bir rivayete göre Ramazan orucu veya aynı miktarda oruç Yahudilere ve Hristiyanlara da farz kılınmış, Yahudiler bunu terketmiş ve senede bir gün oruç tutmaya başlamışlardır. Hristiyanlar ise Ramazan’da oruç tutarlarmış, zamanla bu orucun süresinde ve keyfiyetinde değişikliğe gidilmiş ve sonunda oruç aslından uzaklaşmış bir miktar perhize dönüşmüştür.

Hz. Peygamber’in mensup olduğu Kureyş kabilesinden olanlar da aşûre günü oruç tutarlardı. Mekke’den Medine’ye hicret

17 Buhârî, *Savm* 56; Müslim, *Sıyâm* 181-202.

edilince burada Yahudilerin de aynı günde oruç tuttukları görüldü. Hz. Peygamber bunun sebebini sordu; "Bugün Allah Teâlâ'nın Musa'yı kurtardığı gündür." dediler. "Bizim Musa ile hak ilişkimiz sizinkinden daha fazla!" buyurdu ve o gün kendisi oruç tuttuğu gibi müminlerin de tutmalarını emretti. Bir yıl sonra Ramazan orucu farz kılınınca Hz. Peygamber, aşûre orucu için "Dileyen tutsun, dileyen tutmasın." buyurdu. Böylece sözü edilen oruç farz olmaktan çıktı, mendup bir ibadet hükmünü aldı.[18]

Ramazana Hazırlık Olarak Üç Ayların Değerlendirilmesi

Üç aylar diye ifade edilen Recep, Şaban ve Ramazan ayları, Allah'a samimane teveccüh eden kulların af ve mağfiretle ödüllendirilecekleri kutsal zamanlardır. Özellikle Recep ve Şaban, on bir ayın sultanı olarak bilinen Ramazan ayına hazırlık dönemidir. Bu aylar, Müslümanın manevî hasad zamanıdır. Bu mübarerek zaman dilimleriyle ilgili verilmiş birçok müjde vardır.

Mübarek ay, gün ve geceler, İslâm'ın şeâirindendir; hususî kıymetleri ve kerametleri vardır. Kâinat, semâvât, fezâ-yı âlem ve bütün varlıklar bu kutlu zaman dilimlerine hürmet etmektedir. Âyet veya hadîslerin, kutsallığını tespit ettiği ve mü'minlerin de yüzyıllardır kutladığı bu mübarek ay, gün ve geceler, senenin içine dağılmış vaziyette bulunmaktadır.

Regâib ve **Mi'rac** kandilleri *Receb* ayında,

Berat kandili *Şaban* ayında,

Kadir gecesi de *Ramazan* ayındadır.

Üç ayların kendilerine mahsus bir tadı bir şivesi vardır ki, bu, onları yılın diğer aylarından ayırır. Bilindiği gibi Ramazan, gecesi ve gündüzü ile bir ibadet ayıdır, böyle bereketli bir ay için öncesindeki *Recep ve Şaban aylarında da hazırlık yapmak gerekir.*

[18] Buhârî, *Savm* 69; Müslim, *Sıyâm* 132-137.

Allah Resûlü'nün şu duası da bu aylarda sık sık tekrar edilmelidir: *"Allah'ım! Recep ve Şaban aylarını bize mübarek kıl. Bizi de hayırlısıyla Ramazan ayına kavuştur."*[19]

Receb ayının girmesiyle Rahmeti Sonsuz'a karşı duâ, niyaz, hamd u senâ ve tam bir teyakkuzla hazırlığa geçip bu zamanları değerlendirebilenler, ayın sonuna doğru ötelere uyanmış gibi tam bir temâşâ zevkine erebilirler. İnananlar kalb diliyle konuşmaya başlar, beşerî sertlikler daha bir yumuşar ve mi'rac yapacakmışçasına bütün dünyevî ağırlıklarını atar ve âdeta tenden geçip ruh iklimine ulaşırlar. Bu zaman dilimleriyle ilgili olarak Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): *"Şaban ayı, kulların yaptıkları işlerin Yüce Allah'a sunulduğu aydır."*[20] buyurmuştur. Bir başka hadislerinde de: *"Beş gece vardır ki, onlarda yapılan dualar kabul olur. Bunlar; Recep ayının ilk gecesi, Şaban ayının on beşinci gecesi, Cuma ve Bayram geceleridir."*[21] buyurmuştur.

Kutlu zaman dilimini tam duyabilmek için, evvelâ ruh ve vicdanların gökler ötesi böyle bir mûsıkîyi ve şiiri hissetmeye hazır olmaları lâzımdır. Günümüzde umûmî atmosfer o kadar ciddi kirlendi ki, esaslı bir ameliyât-ı rûhiye ve fikriye geçirmeden, hattâ yeni baştan bir kere daha bütünüyle uhrevîleşmeden bu mübarek ayların semâvîliğini ve bu aylarda ötelerin bayıltan mûsıkîsini duymak çok zor, belki de imkânsızdır.

Recep ayının ilk Cuma gecesine tevafuk eden **Regâib gecesi**, Allah'ın bazı çok özel fiilî tecellilerine Peygamber Efendimiz'in mazhar olduğu, nuranî lütuflara, ihsanlara, semavî hediyelere eriştiği bir gecedir. Bu gece Allah lütuflarını sağanak sağanak yağdırır.

Bu gece Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), söz konusu mazhariyet ve mevhibeler için Cenâb-ı Hakk'a şükür için on iki rek'at

19 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* 1/259.
20 Nesâî, *Sıyâm* 70; Ahmed b.Hanbel, *el-Müsned* 5/201.
21 Suyûtî, *el-Fethü'l Kebîr* 2/92.

namaz kılmışlardır. Bu geceyi ibadetle ihya etmenin sevabı pek çoktur.[22] Diğer zamanlarda okunan her Kur'ân harfi için on sevap verilirse, Recep ayında bu sevap yüzleri geçmekte, Regâib kandilinde ise daha da artmaktadır. Kaza ve nafile namazların sevabı ise diğer gecelere oranla kat kat fazladır. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir hadîslerinde bu gecede yapılacak duaların Allah katından geri çevrilmeyeceğini bildirmişlerdir.

Üç aylar içinde değerlendirilmesi gereken mübarek gecelerden biri de **Mi'rac**[23] **gecesi**dir.

Bu gecenin bereket ve kıymetiyle ilgili olarak Bediüzzaman Hazretleri şöyle demektedir: "Leyle-i Mi'rac, ikinci bir Leyle-i Kadir hükmündedir.[24] Bu gece mümkün oldukça çalışmakla kazanç birden bine çıkar. Şirket-i maneviye sırrıyla, inşâallah her biriniz kırk bin dil ile tesbih eden bazı melekler gibi, kırk bin lisan ile bu kıymetdar gecede ve sevabı çok bu çilehanede ibadet ve dualar edeceksiniz…" sözleriyle bu gecenin manevî bir fırsat bilinip değenlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir.[25]

"Mi'rac'ın esas armağanının "namaz" olduğu düşünüldüğünde "her mü'minin mi'racı olan namaz"ın bu gecedeki yeri daha iyi anlaşılabilir. Namaz, mümini Mi'rac gecesinde Mi'raca çıkaracak nurdan bir helezondur.

---

22 Bkz.: Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihâli,* s. 187.

23 Allah'ın emriyle Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) rûhen ve bedenen, Burak isimli semavî bir binite binerek Cebrail ile birlikte Mekke'deki Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya kadar yapmış olduğu gece yolculuğuna -ki buna İsrâ denilir-, oradan da bir Mi'racla (yani bir tür manevî asansör) yedi kat göklere yükselip tâ Sidretü'l-Müntehâ'ya ulaşması, burada Cebrail'i arkada bırakıp Refref denilen ledünnî binitle Allah'ın huzuruna varıp O'nun Zât-ı Akdes'ini yakînen müşahede etmesi ve onunla zaman ve mekân üstü konuşması olaylarına Mi'rac denir.

24 Bediüzzaman Said Nursî, *Şualar*, s .489*; Tarihçe-i Hayat*, s. 583

25 Bediüzzaman Hazretleri bazen kandil gecelerini iki gece olarak değerlendirirdi. Örneğin bir defasında Mi'rac gecesini iki gece olarak kutladığını kendisi belirtmektedir. Bkz.: Bediüzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lahikası* 2/108.

Bu yönüyle Mi'rac gecesini, başta namaz, ardından diğer ibadet şekilleriyle iyi değerlendirmek Ramazan'ı yakalama yolunda son derece önemlidir.

Ramazan'a hazırlık olarak değerlendirilebilecek zamanlardan biri de Berat gecesidir ki üç ayların ikincisi olan Şaban ayının on beşinci gecesine rast gelir. Berat, kurtulmak, berî olmak demektir. Bu gece, mü'minler için, mağfirete ermek, günahlarından temizlenmek için önemli bir fırsattır, bir nevi muhasebe gecesidir.

Berat gecesinde, beşerin kader programı nev'inden bir İlâhî icraat yapıldığı için, bu gece Kadir gecesi kutsiyetindedir ve bütün senenin bir çekirdeği hükmündedir.[26] Bu gece mahlûkatın bir sene içindeki rızıklarına, zengin veya fakir, aziz veya zelil olacaklarına, ihya veya imate edileceklerine, ecellerine ve hacıların sayılarına dair Allah tarafından meleklere malumat verileceği beyan olunmaktadır.[27]

Şaban ayının on beşinci gecesi tevbe eden mü'minler, Allah'ın afv u mağfireti ile günahlarından ve dolayısıyla Cehennem'den beraat edecekler, kurtulacaklardır. Şaban'ın ortasındaki geceye Berat isminin dışında başka isimler de verilmiştir: Mâ'nen verimli, feyizli, bereketli ve kutsî bir gece olduğu için "Mübarek Gece" denmiştir. İyi değerlendirildiği takdirde günahlardan arınma ve suçlardan temize çıkma imkânı taraf-ı İlâhî'den verildiği için "Sâk (Beraat, Ferman, Kurtuluş Belgesi) Gecesi" adı uygun görülmüştür. Lütf u ihsânı aşkın, afv ü merhameti engin olan Allah'ın ikram ve iltifatlarına erişildiği için de "Rahmet Gecesi" olarak adlandırılmıştır.[28]

Berat gecesinin mübarekiyet ve hususiyeti hakkındaki hadîs-i şerîflerden bazıları şöyledir: Efendimiz bir defasında "Allah

---

26 Bediüzzaman Said Nursî, *Tarihçe-i Hayat* s. 586.
27 Bilmen, *a.g.e.*, s. 188.
28 Canan, *Kütüb-Ü Sitte* 3/288.

Tealâ, Şaban ayının on beşinci (Berat) gecesinde -rahmetiyle- dünya semasına iner, orada tecelli eder ve Kelb Kabîlesi'nin koyunlarının tüyleri sayısından daha çok sayıda günahkârı affeder."[29] buyurmuştur. Başka bir hadis-i şeriflerinde de Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): "Şaban'ın ortasındaki (Berat kandili) geceyi ibadetle ihya ediniz, gündüzünde de oruç tutunuz. Allah Tealâ o akşam güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve fecir doğana kadar, 'Yok mu benden af isteyen, onu affedeyim. Yok mu benden rızık isteyen, ona rızık vereyim. Yok mu bir musibete uğrayan, ona afiyet vereyim. Yok mu şöyle, yok mu böyle!' der." buyurmuştur.[30] Bir diğer hadîste ise Berat kandilinde yapılacak duaların geri çevrilmeyeceği müjdesi verilmiştir.[31]

Bazı âlimlere göre, Berat gecesinde, emirlerin Levh-i Mahfuz'dan istinsahına başlanır, kâtip melekler bu geceden gelecek seneki aynı geceye kadar olacak olan vak'aları yazar ve bu işler, Kadir gecesi bitirilir.[32] Resûlulllah: "Allah Tealâ tüm şeyleri Berat gecesinde takdir eder. Kadir gecesi gelince de bu şeyleri sahiplerine teslim eder." buyurmuştur. Berat gecesinde eceller ve rızıklar; Kadir gecesinde ise hayır, bereket ve selametle alâkalı işler takdir edilir. Kadir gecesinde sayesinde dinin güç-kuvvet bulduğu şeylerin takdir edildiği; Berat gecesinde ise o yıl ölecek olanların isimlerinin kaydedilip ölüm meleğine teslim edildiği de söylenmiştir. Kaynaklarda *Berat gecesinde şu beş özelliğin olduğu söylenmiştir*:

1- Her önemli işin bu gecede hikmetli bir şekilde ayrımı ve seçimi yapılır.

2- Bu gece yapılan ibadetin (kılınan namazların, okunan Kur'ân'ların, yapılan dua ve zikirlerin, tevbe ve istiğfarların), gündüzünde tutulan oruçların fazileti çok büyüktür.

---

29 Tirmizî, *Savm*, 39; İbn Mâce, *İkâme* 191.
30 İbn Mâce, *İkâme* 191.
31 Suyûtî, Celalüddin, *Câmiu's-Sagîr* 3/454.
32 Canan, *Kütüb-ü Sitte* 3/287.

3- İlâhî ihsan, feyiz ve bereketle dopdolu bir gecedir.

4- Mağfiret (bağışlanma) gecesidir.

5- Resûl-ü Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) şefaat hakkının tamamı (şefaat-ı tâmme) bu gece verilmiştir.[33]

Bu gece her tarafı kaplayan rahmet, merhamet ve lütuftan tevbe etmedikleri takdirde şu kimseler istifade edemezler:

1- Allah'a ortak koşanlar.

2- Kalpleri düşmanlık hisleriyle dolu olup insanlarla zıtlaşmaktan başka bir şey düşünmeyenler.

3- Müslümanların arasına fitne sokanlar.

4- Akraba bağını koparanlar.

5- Gurur ve kibir sebebiyle elbiselerini yerde sürüyenler.

6- Anne ve babalarına isyanda devam edenler.

7- Devamlı içki içenler.[34]

Hz. Peygamber'in Şaban ayına ve özellikle bu ayın içindeki Berat gecesine ayrı bir önem vererek onu ihya ettiğine dair diğer rivayetleri göz önüne alan çoğu âlim, bu geceyi namaz kılarak, Kur'ân okuyarak ve dua ederek geçirmenin çok büyük sevaba vesile olacağını söylemişlerdir.

Bediüzzaman Hazretleri talebelerine yazdığı bir Berat kandili tebrikinde bu gecenin değeri ve değerlendirilmesi ile alâkalı şöyle demektedir: "Elli senelik bir manevî ibadet ömrünü ehl-i imânâ kazandıran Leyle-i Berat'ınızı ruh u canımızla tebrik ederiz."[35] "Bu gelen gece olan Leyle-i Berat (Berat gecesi), bütün senede bir kudsî çekirdek hükmünde ve mukadderat-ı beşeriyenin

---

33 Şöyle ki: Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Şaban'ın 13. gecesi Allah'tan (celle celaluhû) ümmetine şefaat etme hakkı istemiş, üçte biri verilmiş; 14. gecesi yine istemiş, üçte biri daha verilmiş; 15. gecesi (Berat gecesi tekrar istemiş ve bu gece şefaatin tamamı kendisine verilmiştir.

34 İbn Mâce, *İkâme* 191.

35 Nursî, *Şualar* s. 495, *Tarihçe-i Hayat* s. 586.

[insanlığın kaderinin] programı nev'inden olması cihetiyle, Leyle-i Kadr'in kudsiyetindedir. Her bir hasenenin (salih amelin) sevabı Leyle-i Kadir'de otuz bin olduğu gibi; bu Leyle-i Berat'ta her bir amel-i sâlihin ve her bir harf-i Kur'ân'ın sevabı yirmi bine çıkar. Sair vakitte on ise Şuhûr-u Selâsede (Üç aylar) yüze ve bine çıkar. Ve bu kudsî leyâli-i meşhûrede (meşhur geceler), on binler, yirmi bin veya otuz binlere çıkar. Bu geceler, elli senelik bir ibadet hükmüne geçebilir. Onun için elden geldiği kadar Kur'ân'la, istiğfar ve salâvatla meşgul olmak büyük bir kârdır.[36]

Netice itibarıyla bu kadar değerli geceleri Ramazan'a hazırlık için çok iyi değerlendirmemiz gerekir.

İlk Vahyin Gelişi

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sürpriz olarak ortaya çıkmış biri değildi. O kendinden önceki bütün nebilerin müjdesiydi.[37]

Hz. Peygamber (aleyhisselâm) bir hadisinde: "Benim adım yerde Muhammed, göklerde ise Ahmed'dir." buyurur. Bu iki isim de çok övülen mânâsında olup mânâları birbirine yakındır.[38]

Bir gün ashabdan biri Allah Resûlü'ne: "Yâ Resûlallah, biraz kendinizden bahseder misiniz?" der. Allah Resûlü, cevabının

---

36 Nursî, *Şualar* s. 495, *Tarihçe-i Hayat* s. 586.

37 Allah Teâlâ, bütün nebilerden, işte bu müjdeledikleri Peygamber'e inanıp yardım edeceklerine dair aldığı sözü, Kur'ân'da bize şöyle hikâye ediyor: "*Hatırla ki, Allah peygamberlerden şöyle bir söz almıştı: 'And olsun size kitap ve hikmet verdim. Sonra da yanınızdakileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka îmân edecek ve ona mutlaka yardım edeceksiniz. Bunu ikrar ettiniz ve bu ağır ahdimi üzerinize aldınız mı?' buyurmuştu. 'İkrar ettik.' dediler. 'O hâlde şahit olun, ben de sizinle beraber şahitlerdenim.' buyurdu.*" (Âl-i İmrân, 3/81) Meryem'in oğlu İsa: "*Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın Resûlüyüm. Benden önceki Tevrat'ı tasdik etmek, benden sonra gelip ismi "Ahmed" olacak bir Resûlü müjdelemek üzere gönderildim." dedi...*" dediler. (Saf, 61/6)

38 Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm* ve *Açıklamalı Meâli*, Saf Sûresi 6. âyetinin açıklaması.

bir kısmında, şöyle buyurur: *"Ben, Hz. İbrahim'in duası ve Hz. İsa'nın muştusuyum."*[39]

Nebi'nin zuhuruna az bir zaman kala birçok Mekkeli, gelecek son Nebi'yi birbirlerine anlatmaktaydı. Bütün bir beşeriyetin canı dudağındaydı ve herkesin umudu gelecek son kurtarıcıdaydı.

Bu devirde insanlar hak dinden uzaklaşmışlardı, tevhid akidesi yara almıştı. Din ve dine ait bütün esaslar temelinden yıkılmıştı. Semavî dinler bizzat müntesipleri tarafından tahrif edilmişti. Bu dönemde, belki birkaç muvahhit, isimlendiremedikleri, bilemedikleri, dolayısıyla da yolunda kullukta bulunamadıkları bir Allah'a (celle celâluhû) inanıyorlardı; ama sesleri o kadar zayıf çıkıyordu ki varlıkları hiç mi hiç kimsenin dikkatini çekmiyordu.

Böylesi bir ortamda Efendimiz, her yıl Ramazan ayında insanların içinden ayrılıyor; ümmetinin daha sonra "Nur Dağı" diyeceği "Hira Mağarası"na çekiliyor, i'tikâfa giriyor ve gözleri ufuklarda kurtuluş şafakları bekliyordu.[40] Herhâlde o esnada başını secdeye koyuyor, saatlerce yalvarıyor ve Rabbinden insanlığı kurtaracak bir halaskâr talep ediyordu.[41] O, herhâlde bir taraftan varlığı, varlığın perde arkasını, hilkati ve hilkatin gayesini; diğer taraftan da şirazeden çıkmış insanlığı, onun ürperten hâlini ve yürekler acısı melâlini düşünüyordu...[42]

Ve Beklenen An geldi!..

610 yılında Ramazan ayının son on günü içinde ayın 17'sine rastlayan Pazartesi gecesi seher vaktinde Cebrâil aslî suretiyle geldi. Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) okumasını istedi. O'nun

39 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/262; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 8/175; Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/656.

40 İbn İshak, İbn Hişam, *Sîre*, 1/252; Taberî, *Târîh*, 2/206, Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/147; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 12/312.

41 Buhârî, *Bed'ü'l-Vahy* 3; Müslim, *Îmân* 252.

42 M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur 1*/46-47.

Allah'ın elçisi, kendisinin de Cebrâil olduğunu söyledi. Ardından, "Yaratan Rabb'inin adıyla oku!" mânâsındaki cümle ile başlayan Alak sûresinin ilk beş âyetini ona tebliğ etti. Bu olay üzerine heyecanlanıp korkuya kapılan Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) oradan ayrılarak evine gitti, yatağa girerek Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) validemizden üstünü örtmesini istedi ve kalkınca başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) validemiz, Allah'ın kendisini utandırmayacağını, çünkü onun akrabasını gözettiğini, doğru konuştuğunu, âcizlerin elinden tuttuğunu, yoksullara yardım ettiğini, misafirleri ağırladığını söyleyerek tesellide bulundu ve kendisine inandığını belirtti. Ardından Hz. Peygamberi, kendi amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürdü. Varaka onu dinledikten sonra kendisine gelen meleğin bütün peygamberlere vahiy getiren melek olduğunu söyledi. Siyer âlimleri, Cebrâil'in ilk vahyi getirişi sırasında Resûlullah'a abdesti ve namazı öğrettiği hususunda ittifak etmişlerdir.[43]

Böylece, karanlık olan zamanın, Hz. Muhammed'in (aleyhisselâm) getirdiği nurla, tebessüm eden bir gül demeti hâline geleceği zaman başlamış oldu. Şairin dediği gibi:

> *"Hidayet doğdu, kâinat bütünüyle ışık oldu.*
> *Artık zamanın dudaklarında tatlı bir tebessüm ve senâ var."*
> *Ahmed Şevki*

Efendiler Efendisi'nin (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) risalet vazifesiyle gelişiyle birden her şey değişmeye başladı. O'nun gelişi herkes için Cenâb-ı Hakk'ın en büyük lütfu ve en engin ihsânıdır.[44]

---

43 İbn İshak, İbn Hişam, *Sîre* 1/253; Taberî, *Târîh* 2/207, Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve* 2/148; İbn Seyyidünnas, *Uyûnu'l-Eser* 1/86, İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* 3/12.

44 Bunun böyle olduğunu bizzat Rabbimiz anlatmaktadır: "İçlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden, münkerden) onları temizleyen ve onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur."

Ramazan Orucunun Farziyeti ve Fazileti

Ramazan; kameri ayların dokuzuncusunun ismidir. Müslümanların oruç tutmakla mükellef oldukları, dinimizce yüce ve kutsal kabul edilen bir aydır. Önüne şehr (ay) kelimesi eklenerek "شَهْرُ رَمَضَانَ" "Ramazan ayı" terkibi bir özel isim olarak kullanılır.

"Ramazan" kelimesinin kökeni ile ilgili bazı yorumlar yapılmıştır.

Bu görüşlerden biri şudur: "رَمَضِيٌّ" "Ramadiyy" den alınmıştır. Ramadiyy; yaz sonunda, güz mevsiminin başında yağıp yeryüzünü tozdan temizleyen yağmura denir. Bu yağmurun yeryüzünü temizlediği gibi, Ramazan ayı da müminleri günah kirlerinden temizler. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kim inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır."[45] buyurmuştur ki yukarıdaki görüş bu ifadelerle uyuşmaktadır.

İkinci görüş de şöyledir: "رَمِضَ" "Ramida" kelimesinden alınmıştır. "Ramida"; Güneş'in şiddetli hararetinden taşların yanıp kızması anlamındadır. Böyle kızgın bir yerde yürüyenin ayakları yanar, zahmet ve meşakkat çeker. Bunun gibi oruç tutan kimse de açlık ve susuzluğun hararetine katlanır, meşakkat çeker, içi

---

O; peygamberlik semasının Kutup Yıldızıdır. O, hakkında "... *kalem ve kalem tutan ellerin satırlara döktükleri şeyler hakkı için Sen, Rabbinin nimetleriyle serfirazsın .. Senin için hiç kesilmeyecek bir ecr ü sevap söz konusudur.. ve Sen bir yüce ahlâk üzere ahlâk abidesisin.*" (Kalem, 68/1-4) diye tasvir edilen Zat'tır.

O, "*De ki: Ey insanlar! Eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.*" (Âl-i İmrân, 2/31) "Sana biat edenler aslında Allah'a biat etmektedirler." (Fetih, 48/10) payesinin en parlak mazharıdır.

"Ey Resûlüm! Biz seni bütün âlemlere bir rahmet vesilesi olarak gönderdik." (Enbiya, 21/107) hakikatınca O, dünyada îmân ve mârifetle, ötede Cennet ve Cemalullah'la tüllenen âlemlerin sırlı anahtarı, arkasına aldıklarının aldatmaz mürşidi, ehl-i tevhidin imamı, Hakk'a gönül verenlerin vefalı bir candan dostu, şeytanın ve şeytanîliğin en amansız hasmı, dünya ve ukbâda kendine bel bağlamışların koruyucu serası ve mücrimlerin de şefaatçisidir.

45 Buhârî, *Savm* 6.

yanar. Kızgın yerin, üstünde yürüyenlerin ayaklarını yaktığı gibi, Ramazan da müminlerin günahlarını yakar, yok eder.[46]

Bir hadîs-i Nebevîde "evveli rahmet, ortası mağfiret, âhiri ateşten azatlık" diye tavsif olunan Şehr-i Ramazan'ın en mübarek bir gecesinde Kur'ân inmeye başlamıştır.[47] Yüce Rabbimiz; "…O Ramazan ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kur'ân o ayda indirildi. … (Allah Teâlâ) Oruç günlerini tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden ötürü Allah'ı tazim etmenizi ister. Şükredesiniz diye bu kolaylığı gösterir."[48] buyurmuştur.

Ramazan ayı, on bir ayın sultanıdır. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahu anh) rivayet ettiğine göre, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kim inanarak ve karşılığını sırf Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa, onun geçmiş günahları bağışlanır ve her kim inanarak ve sevabını umarak Kadir gecesini ihya ederse, geçmiş günahları bağışlanır."[49]

Bu hadis-i şerifte; Ramazan'la gelen berekete tam inanan, ihlâs ve samimiyetle oruç tutup bu mübarek ayı ibadet u taatle değerlendiren ve sevabını da yalnızca Allah'tan bekleyen mü'minlerin geçmişte işledikleri günahlarının affedileceği müjdelenmiştir.[50]

Bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesi (Kadir, 97/3) bu ay içerisindedir.

---

46 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Bakara, 2/185. âyet tefsiri.

47 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Bakara, 2/185. âyet tefsiri.

48 Bakara, 2/185.

49 Buhârî, *Îmân* 25, 27, 28, 35; *Savm* 6, *Teravih* 1; Müslim, *Müsâfirîn* 173-176.

50 "İnanarak" kelimesi, inanılması gerekli olan her şeye ve oruçla alâkalı dinî hükümlere kalbden inanmayı; orucun farz olduğuna, karşılığında büyük mükâfat bulunduğuna ve her şeyden öte rıza-yı İlâhîye bir vesile teşkil ettiğine hiç tereddüde düşmeksizin îmân etmeyi vurgulamaktadır. "Sevabın Allah'tan beklenmesi", dünyevî beklentilere girmeme, sadece Allah'ın hoşnutluğunu gözetme ve mükâfâtı O'nun rahmetinden umma demektir. Hayır işlerinde ve ibadetlerde ihlâs ve samimiyete aykırı hiçbir husus olmamalı; riya ve süm'alara girilmemelidir. Hiçbir amel insanların takdir ve teveccühlerine bina edilmemeli; her şey Allah için yapılmalı ve beklentiler de hep Allah'tan olmalıdır..

Dinimizin temel esaslarından biri olan oruç ibadetini bu ayda ifa ederiz. Kur'ân-ı Kerim'de; "Sizden kim bu aya yetişirse oruç tutsun"[51] buyurulur. Fıtır sadakası, teravih namazı, i'tikâf bu aya mahsus ibadetlerdendir.

Efendimiz'in Ramazan ayının faziletiyle alâkalı hadislerinden bazıları şunlardır:

"Cebrâil (aleyhisselâm) her gece Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile buluşup, Kur'ân'ı arzeder (okur) di."[52]

"Ramazan ayı girdiği zaman Cennetin kapıları açılır, Cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar[53] da zincire vurulur."[54]

---

51 Bakara, 2/185.

52 Buhârî, *Savm* 7.

53 Ramazanda "şeytanların bağlanması", "Cennet kapılarının açılması", "Cehennem kapılarının kapanması" gibi mefhumlar çeşitli yorumlara mevzu olmuştur. Kâdı İyaz der ki: "Bunların, zâhirî mânâlarında olması, kelimelerin ilk ifâde ettiği hakikat üzere olmaları ihtimalden uzak değildir. Bütün bunlar, Ramazan ayının girmesine ve hürmetinin büyüklüğüne ve mü'minlere eziyetten şeytanın men edildiğine bir alâmet, bir işarettir. Keza, sevabın ve affın çokluğuna bir işaret olması da ve şeytanın iğvalarını azaltmasına ve onların zincire vurulmuşa döndüklerine bir işaret olması da muhtemeldir."

Bazı rivayetlerde sema kapılarının açılması mevzubahistir. Türbüştî, bundan maksadın rahmetin inmesi olduğunu, kapanma halinin giderilmesinden maksadın da kulların amellerinin, bazan ilâhî yardımla, bazan da hüsn-ü kabûl ile yükselmesi olduğunu söyler. Devamla der ki: "Cehennem kapılarının kapanması ile de oruçluların nefislerinin çeşitli kötülüklerin kirlerinden temizlenmesi ve şehvetlerin kırılması sonucu günaha sevkeden sebeplerden kurtulması ifade edilmiştir."

Kurtubî de hadisin zahire hamlini tercih ettikten sonra der ki: "Şayet: "Nasıl olur da Ramazanda şerlerin ve isyanların çokça vukûunu görmekteyiz, eğer şeytanlar bağlansaydı bunlar meydana gelmezdi?" denilecek olursa cevabımız şöyle olur: "Evet, orucu şartlarına uyarak ve âdabına riâyet ederek tutanlarda bu söylenen kötülükler çok az görülür. Bağlananlar ise şeytanların bir kısmıdır, hepsi değildir. Nitekim bu husus bazı rivayetlerde gelmiştir.

Bazı âlimler, Ramazanda şeytanların bağlanmasını şu şekilde te'vil etmiştir: "Bu, mükelleften özrün kaldırıldığına bir işarettir. Sanki ona şöyle denmektedir: "Şeytanlar sana artık zarar yapamayacaklar, ne ibâdetleri terk, ne de kötülükleri işlemede onları bahane edip kendine sebep gösteremezsin."

Şeytanların en azgınları, ipe-sapa gelmezleri, gözü dönmüşleri bu mübarek ayda, zincire vurulmaktadır. Bununla beraber, Ramazan-ı Şerif'te de hatalar işlendiği,

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bir şaban ayının son gününde şöyle hitab etti: "Ey insanlar! Yüce ve mübarek bir ay'ın gölgesi üzerinize bastı. O ayda bir gece vardır ki bin aydan daha hayırlıdır. Allah o ayda oruç tutmayı farz kıldı. Geceleyin ibadet yapmayı (teravih) kılmayı nafile kıldı. O ayda bir hayır işleyen kimse diğer aylarda bir farz işlemiş gibi olur. O ayda bir farz işleyen ise diğer aylarda yetmiş farz işleyen gibidir. O, sabır ayıdır, sabrın karşılığı ise Cennettir. O, yardımlaşma ayıdır. O ayda müminin rızkı bollaştırılır. O ayda kim bir oruçluyu iftar ettirirse bu, günahlarının bağışlanmasına ve Cehennemden kurtulmasına sebep olur. Aynı zamanda ona, iftar ettirdiği oruçlunun sevabı kadar sevap verilir. Oruçlunun sevabından da bir şey noksanlaşmaz. "Ashab; "Yâ Resûlallah! Hepimiz oruçluyu iftar ettirecek bir şey bulamıyoruz!" deyince Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): Allah bu sevabı oruçluyu kuru bir hurma ile veya bir yudum su ile ya da bir yudum sütle iftar ettirene de verir. O öyle bir aydır ki; evveli rahmet, ortası mağfiret ve sonu da Cehennem ateşinden kurtuluştur. O ayda köle ve hizmetçilerinin yükünü hafifleten kimseyi Allah bağışlar ve Cehennem ateşinden kurtarır."[55]

---

günahlara girildiği ve büyük yanlışlıklar yapıldığı bir gerçektir. Fakat, bu Kur'ân ayında mü'minlerin elde ettiği büyük kâr düşünüldüğünde ve şeytanın buna razı olmayacağı, adeta hırsından deliye döneceği ve insanları günahlara çekmek için bütün hilelerini kullanacağı göz önünde bulundurulduğunda merede-i şeyâtînin elinin-kolunun bağlanmış olduğu anlaşılacaktır.

Ubade b. es-Samit'ten (radıyallahu anh): Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan ayının yeni girdiği bir gün şöyle buyurdu: "Size bereket ayı Ramazan geldi. bu ayda Allah sizi kuşatıp rahmetini indirir. Günahları bağışlayıp, duaları kabul eder. Allah bu ayda sizin hayır hususunda yarışmanıza bakar ve sizinle meleklerine karşı iftihar eder. Allah'a hayır ameller takdim ediniz. Şaki, günahkar, bu ayda Allah'ın rahmetinden mahrum olan kimsedir."

54 Buhârî, *Savm* 5, *Bed'ü'l- Halk* 11; Müslim, *Sıyâm* 2 (1079); Nesâî, *Sıyâm* 5. Ayrıca bkz.: İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-ü Sitte*, 9/64-65.

55 Münzirî, *et-Terğîb* 2/94-95.

Ramazan Orucunun Farz Kılınma Süreci

Ramazan orucu farz kılınmadan önce Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'de aşûre orucu tutuyordu. Ramazan orucu, hicretin ikinci senesinde Bedir vak'asından önce farz kılınmıştır. Hayat-ı seniyyelerinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dokuz yıl Ramazan orucu tutmuştur.

Muaz b. Cebel'den gelen bir rivayete göre orucun farziyeti üç aşama geçirdi. Şöyle ki; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldi. Her aydan üç gün oruç tuttu. Ve bir de aşûre günü oruç tuttu. Sonra Cenâb-ı Allah, O'na Cibril-i Emîn'i, yeni bir müjdeyle gönderdi. Efendimiz, vahiy hâli sona erip de ashabıyla gelenleri paylaşmaya başladığında, ashab Ramazan ayı boyunca gündüzleri oruç tutma emrinin geldiğini öğrenmişti. Gönderdiği âyetle Yüce Mevlâ, mü'minlere şöyle sesleniyordu: "*Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı. Böylece umulur ki fenalıklardan korunursunuz. Oruç sayılı günlerdedir. Sizden her kim o günlerde hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruç tutamayanlara fidye gerekir. Fidye bir fakiri doyuracak miktardır. Her kim de kendi hayrına olarak fidye miktarını artırırsa bu, kendisi hakkında elbette daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer işin gerçeğini bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.*" (Bakara, 2/183-184)

Bu âyetlerin nüzulünden sonra Müslümanlardan dileyenler oruç tutuyor, dileyenler de düşkün bir kimseye yemek yediriyor ve bunu orucun bedeli olarak yeterli görüyordu. Bir önceki âyette geçen; "oruç sayılı günlerdedir" ifadesi açığa kavuşturuldu. O "sayılı günlerin", Ramazan ayı olduğu bir sonraki âyette belirtilmiş oldu: "*O Ramazan ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren, ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kur'ân o ayda indirildi. Artık sizden kim Ramazan ayının hilâlini görürse, o gün oruç tutsun. Hasta*

veya yolcu olan, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutar. Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez. Oruç günlerini tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden ötürü Allah'ı tazim etmenizi ister. Şükredesiniz diye bu kolaylığı gösterir." (Bakara, 2/185)

Artık mukim ve sıhhatli olan kimsenin oruç tutması kesin bir hükme bağlandı. Ancak hasta ve yolcu kimseler için ruhsat tanındı. Oruç tutamayacak kadar yaşlı kimselerinse, oruca bedel olarak düşkün kimselere yemek yedirmeleri (fidye) de bu hükmün farziyeti ile ilgili ikinci aşama idi. Bu iki aşama zarfında Müslümanlar, iftardan sonra uyuyuncaya kadar yiyip içiyor ve hanımlarıyla yakın olabiliyorlardı. Uykuya daldıktan sonra artık yiyip içmekten ve hanımlarına yakın bulunmaktan geri duruyorlardı. Sonra bir gün Ensâr'dan Sırma adlı bir adam, gündüzleyin oruçlu iken akşama kadar çalışmıştı. Akşam olunca evine gelip yatsı namazını kıldı. Sonra yemeden içmeden uykuya daldı. Sabah olunca uyandığında yine oruca devam etti. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), onun aşırı derecede zayıflayıp bitkin düştüğünü gördü ve Sırma'ya aşırı derecede bitkin düşüşünün sebebini sordu. O da başından geçenleri ona anlattı.

Hz. Ömer de geceleyin bir müddet uyuduktan sonra hanımıyla beraber olmuştu. Bunun orucuna zarar vereceği endişesiyle Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına gelerek durumu O'na haber vermişti. Bunun üzerine yüce Allah, şu âyeti inzal buyurmuştu: "*(Ey kocalar), oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde, eşlerinize yaklaşmak size helâl kılındı. Eşleriniz sizin elbiseleriniz, siz de eşlerinizin elbiselerisiniz. Allah nefsinize güvenemeyeceğinizi bildiği için yüzünüze bakıp, size bu lütufta bulundu. Artık bundan böyle onlara yaklaşıp Allah'ın sizin için takdir buyurduğu neslin arayışı içinde olun. Şafak vakti, günün ağarması gecenin karanlığından farkedilinceye kadar yiyin için. Sonra gece girinceye kadar*

orucu tamamlayın. Mescidlerde i'tikâfta bulunduğunuz sırada eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar Allah'ın yasak sınırlarıdır, sakın o hudutlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah insanlara, zararlardan sakınıp korunmaları için âyetlerini iyice açıklar." (Bakara, 2/187)

Muhtemelen Yahudilerin ve Hristiyanların âdetlerinden etkilenen bazı sahâbîler Ramazan gecelerinde cinsel ilişkinin caiz olmadığını zannediyorladı. Ayrıca sahurun da uykudan önce yeneceğini, yatsı kılınıp uykuya yattıktan sonra uyanıp sahurluk diye bir şey yenilemeyeceğini sananlar vardı. Bu yüzden bazıları sıkıntıya düşüyor, sahura kalkmadıkları için gündüz açlıktan bayılıyorlardı. Hadis kitaplarında ve tefsirlerde bu olaylarla ilgili birçok örnek vardır. İslâm'a mahsus oruç ibadetinin farz kılınmasını takip eden günlerde (yukarıdaki) ilgili âyet gönderildi. Âyete göre oruç gece bitince başlayacak ve ertesi gecenin başlamasına kadar sürecektir; yani oruç ibadeti gündüze mahsustur, gece bu ibadetin vakti değildir. Güneşin batmasıyla başlayan gece boyunca yemek, içmek, cinsi temas vb. bütün mübah (günah olmayan) şeyler serbesttir.

Bu âyetin inzaliyle beraber orucun farziyetiyle ilgili üçüncü aşama da tamamlanmıştı.

Aşağıda sıralanacak hadisler de Ramazan orucunun farziyetini bildirmektedir.

"İslâm beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve Hazret-i Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahitlik etmek, namazı kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak, gücü yetenler için Beytullah'ı ziyaret etmek."[56]

Diğer bir rivayet de şöyledir: "Saçı başı dağınık bir adam Peygamber Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek: "Yâ Resûlallah! Allah'ın üzerime oruç olarak neyi farz kıldığını bana haber ver."

---

56 Buhârî, *Îmân* 1; Müslim, *Îmân* 20; Tirmizî, *Îmân* 3.

dedi. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunun üzerine şöyle buyurdu: "Ramazan ayını (orucunu) farz kıldı." Adam: "Benim üzerimde bundan başka bir borç var mıdır?" diye sorunca, Peygamber Efendimiz: "Hayır, ancak kendiliğinden (nafile olarak) yaparsan bu müstesna." buyurdu…Bundan sonra adam şöyle dedi: "Sana ikramda bulunan Allah'a yemin olsun ki, bu söylenenlerden ne fazla ne de eksik yaparım." Bunun üzerine Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: "Eğer doğru söylüyorsa, bu adam kurtulmuştur (Cennete gidecektir)."[57]

Bir hadis-i kudsîde ise Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur : "Allah şöyle buyurdu: "Âdemoğlunun her ameli kendi içindir. Yalnız oruç müstesna. Onun mükâfatını ben veririm. Zira yemesini ve nefsâni arzularını, sırf benim için terk ediyor. Oruçlu için iki sevinç ânı vardır: Biri iftar ettiği, diğeri de Allah'a kavuştuğu vakittir. Oruçlunun ağzının kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur."[58]

Efendimiz'in Ramazan'da Zikir ve Duası

Dua, bir ibadettir[59] ve kulluğun özüdür.[60] Allah'la (celle celâluhû) kul arasında kuvvetli bir bağdır.

Cenâb-ı Allah, Kur'ân-ı Kerim'de "*Dua edin icabet edeyim.*" (Mü'min, 40/60) "*Kullarım Beni senden soracak olurlarsa, bilsinler ki Ben pek yakınım. Bana dua edenin duasına icabet ederim...*" (Bakara, 2/186) meâlindeki âyetlerin herbiri bir dua çağrısıdır. Yine "*Duanız olmazsa ne ehemmiyetiniz var!*" (Furkân, 25/77) buyuran da O'dur (celle celâluhû).

Rahmet elinin üzerimizde dolaşması, dua sayesindedir. Dua, aynı zamanda gazabın da paratoneridir... İbn Ömer (radıyallahu

57 Buhârî, *Îmân* 3; *Savm* 1; Müslim, *Îmân* 8.
58 Buhârî, *Savm* 2; Müslim, *Sıyam* 152; Tirmizî, *Savm* 54.
59 Tirmizî, *Tefsir* (2) 16; Ebû Dâvûd, *Vitr* 23.
60 Tirmizî, *Dua* 1.

anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalatu vesselâm) buyurdular ki: "Kime dua kapısı açılmış ise ona rahmet kapıları açılmış demektir. Allah'tan taleb edilen (dünyevî) şeylerden Allah'ın (celle celâluhû) en çok sevdiği afiyettir. Dua, inen ve henüz inmeyen her çeşit (musibet) için faydalıdır. Kazayı sadece dua geri çevirir. Öyle ise sizlere dua etmek düşer.[61] Kişiye dua kapısının açılması, çokça dua etmeye muvaffak kılınması anlamını taşır.

Dua, rıza-yı İlâhînin şifresi ve Cennet yurdunun da anahtarıdır. O, Allah'la (celle celâluhû) kul arasındaki münasebetin tam odak noktasıdır. Bize bakan yönüyle dua, "istemek"tir. Biz kullar, maddî mânevî ihtiyaçlarımızı Rabbimiz'den isteriz. Gerisi Cenâb-ı Hakk'ın takdirine kalmıştır.

Günümüzde, sadece beş vakit namazın veya belli bir kısım ibadetlerin sonuna sıkıştırılarak küçültülen dua, gerçekte hayatın ve hayat ötesinin en büyük lâzımıdır. Hayatı, duasız düşünmek mümkün değildir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), dualarını hayatının içine paylaştırmıştı. Dua, O'nun dudaklarından eksik olmayan virdi, gönlünde tütüp duran âh u efgânıydı. O, bir an dahi duasız olmamıştı. O, ibadet şuurunun ve dua burcunun en zirvesindeydi.

Burada şunu unutmamak gerekir: O, cihanı fethedecek orduları şuraya buraya sevk ederken hep sebeplere tevessül etmiştir; ama duayı da hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Gece-gündüz münacaat ve inleme içinde geçen bir ömür görmek isteyen, Resûlullah'ın hayatına baksın!.. O'nun bizler gibi sıradan diyebileceğimiz bir günü yoktu. O'nun her dakikası kulluğundan ayrı bir renk taşıyordu, gecesi-gündüzü dopdolu ve apaydındı. Ancak Ramazan gibi -Kendi beyanlarıyla- "Mübarek bir mevsim"e ulaşınca kullukta daha bir derinleşiyor, evrâd u ezkârına bir başka yönelişle yöneliyordu. O'nun her zaman

---

[61] Tirmizî, *Daavât* 112.

muktezayı hâle uygun okuduğu duaları olduğu gibi Ramazana ait hususî duaları, tesbih ve takdisleri, hamd ve şükürleri de vardı. O'nun hayatına ait hiç bir hatırayı ihmal etmeden bizlere ulaştırandan Allah razı olsun. İşte, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) fem-i güher-i nebevîsinden dökülen incilerden Ramazanda okuduğu veya tavsiye ettiği bazı dualar ile bu meyanda rivayet edilen hadis-i şerifler:

Receb ayı girdiğinde, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Allah'ım! Receb ve Şaban'ı hakkımızda mübarek kıl ve bizi Ramazan'a ulaştır." Sonra, Ramazan-ı Şerif'te daha ziyade hangi dua ve tesbihatın yapılacağına dair tavsiyelerde bulundular:

"Ramazan'da dört hususa dikkat edin ve bunları çoğaltın. (dört hasleti çokça yapın-artırın). İki hasletten Allah razı olur. İki haslete de sizlerin ihtiyacınız çoktur, onlara müstağni kalamazsınız. Allah'ın razı olduğu iki hasletten biri; kelime-i şehadet diğeri ise; Allah'a istiğfarda bulunmaktır. Sizlerin müstağni olamayacağınız iki hasletten biri, Cenneti istemek, diğeri ise; Cehennemden Allah'a sığınmaktır."[62] Bu durum da bize düşen işin "Ramazan'ı şerifte bol- bol kelime-i tevhid ve kelime-i şehadet getirmek, istiğfarda bulunmak, Cenneti istemek ve Cehennemden Allah'a sığınmak" olduğunu gösteriyor.

Efendimiz'in (s.a.s.) İftarda Yaptığı Dualardan Bazıları

"Üç kimse vardır ki, onların duası geri çevrilmez: İftar edinceye kadar oruçlunun duası, adalet üzre bulunan idarecinin duası, haksızlığa uğramışın (mazlumun) duasıdır ki o dua bulutların üstüne yükselir, semanın kapıları açılır ve Allah (celle celâluhû) şöyle nidâ eder; "İzzetime yemin olsun ki sana yardım edeceğim..."[63]

62 Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, 3/306.
63 Tirmizî, hadis no: 2449. (Tirmizî Demiştir ki, bu hadis hasendir.) Ayrıca bkz.: A.

"Gerçekten oruçlunun iftarı ânında bir duası vardır ki geri çevrilmez."

Efendimiz iftar ettiği zaman şöyle derdi:

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ أَنْ تَغْفِرَ لِي "Allah'ım! Her şeyi kaplayan rahmetinle beni bağışlamanı Senden istiyorum."[64]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) iftar ettiği zaman şöyle de derdi: اَللّٰهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَعَلٰى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ "Allah'ım Senin için oruç tuttum ve Senin rızkınla iftar ettim."[65]

Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) topluluk içinde beraber iftar ettiği zaman şöyle derdi:

اَللّٰهُمَّ لَكَ صُمْنَا وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْنَا فَتَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ "Allah'ım! Senin rızan için oruç tuttuk ve rızkınla iftar ettik. Bizden (orucumuzu) kabul et. Muhakkak Sen her şeyi işitensin, bilensin.)"[66]

Yine Muaz İbni Zühre'den rivayet edildiğine göre, şöyle denmiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) iftar ettiği zaman şöyle derdi:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَعَانَنِي فَصُمْتُ وَ رَزَقَنِي فَأَفْطَرْتُ "Onun yardımıyla oruç tuttuğum ve bana verdiği rızıkla iftar ettiğim Allah'a hamd olsun."[67]

Sahih bir isnadla Hz. Enes'ten rivayet edildiğine göre, demiştir ki: "Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Sa'd İbni Ubâde'nin yanına vardı. Ubâde ekmek ve zeytinyağı getirdi. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yedi sonra şöyle buyurdu:

أَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ وَأَكَلَ طَعَامَكُمُ الْاَبْرَارُ وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ

Fikri Yavuz, *İmam Nevevî'nin Kütüb-ü Sitte'den Seçme Peygamberimizden En Güzel Dualar ve Zikirler*, s. 492.

64 Ayrıca bkz.: A. Fikri Yavuz, *a.g.e.*, s. 497.

65 Ebû Dâvûd, *Sünen* 6/309 (Hadis no: 2011); A. Fikri Yavuz, *a.g.e.*, s. 494.

66 Dârakutnî, *Sünen* 2/185.

67 Beyhakî, *Şuabü'l-İman* 3/406.

"Yanınızda oruçlular iftar etsin ve iyi kimseler yemeğinizi yesin. Melekler de size mağfiret dilesin."[68]

Efendimiz'in (s.a.s.) Ramazan Gecelerinde Yaptığı Dualardan Bazıları

"Her gece, Rabbimiz gecenin son üçte biri girince, dünya semasına iner ve: 'Kim bana dua ediyorsa ona icabet edeyim. Kim benden bir şey istemişse onu vereyim, kim bana istiğfarda bulunursa ona mağfirette bulunayım.' der."

Müslim'deki rivayetlerden biri de şöyledir: "Allahu Teâlâ gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar mühlet verir. Ondan sonra yakın semâya inerek şöyle der: 'Melik benim, Melik benim. Kim bana dua edecek?'[69] Bu sebeple sahur vakitleri çok iyi değerlendirilmelidir.

"Ramazan ayında sema kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır, her bir âsi (mârid: Azgın, inatçı) şeytan zincire vurulur ve bir münadi her gece şöyle nida eder: 'Ey hayır arayan[70] gel! Ey şer arayan, kendini şerden tut!'"[71]

Bu hadislerin ışığında zamanına yön veren müminlerin ruh hâlini muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi şöyle tespit etmektedir: "İşte böyle mübarek bir mevsimde semadan gelen bu davet karşısında her mü'min, soluklarını, dualarla, tesbihlerle gerçek değerlerine ulaştırmaya çalışmalıdır. Ramazanı idrak eden mü'min gönüller, her zaman semanın derinliklerinde perde perde yükselen o melekûtî seslere cevap veriyor gibi kendilerini bir aşk

---

68 Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 6/81.

69 Buhârî, *Tevhid* 35, *Teheccüd* 14, *Daavât* 13, Müslim, *Salâtu'l-Müsâfirin* 166. Ayrıca bkz.: İbrahim Canan, *a.g.e.*, 6/521.

70 "Ey Hayır Arayan Gel!..." cümlesinin mânâsı: "Ey hayır arayan, hayırlı işi yapmaya koş, işte sana hayır yapacak an. Zira bu vakitte az bir amel sebebiyle sana çok mükâfat verilecektir. Ey bâtıl arayan kişi, sen de bu işten vazgeç, kendini tut, zira şu anlar tevbe zamanıdır.

71 İbrahim Canan, *a.g.e.*, 9/427-428.

ve heyecan içinde bulurlar. Ramazan mûsıkîsinin en tabiî unsurları sayılan mü'min gönüllerin, kendilerini ifade esnasında o içten sesleri ve her lâhza değişik bir tedâi ile bütün benliklerini saran ledünnî zevkleri bilhassa gece saatlerinde öyle edâlara ulaşır ki, konsantrasyonunu tamamlama bahtiyarlığına ermiş her ruh, kendi kendine: 'Yoksa Cennet, Ramazanın arka yüzü mü?' diye mırıldanır ve onu âdeta Hakk'a vuslatın bir koyu gibi duyar. Hele sahurlar, sahurlardaki salâ ve temcidler bu umumî havaya kendi boyalarını çalıp gönüllerimize uhrevîlikler yudumlattırdıkları o derin dakikalarda -bu derinliği herkes sezemeyebilir- bizlere ne sürpriz şeyler, ne sürpriz şeyler anlatırlar."[72]

Ramazanda Allah'a kalkan eller boş dönmez. Bu açıdan da eğer bu ayı kıymetlendirme ve değerlendirmeyi düşünüyorsak, Cenâb-ı Hakk'a gönülden yönelerek, sık sık ellerimizi kaldırmalıyız. Hem kendimiz hem ülkemiz hem milletimiz hem de topyekün insanlık için O'ndan ekstra lütuflar dilemeliyiz. Zaten insan, şayet Ramazan-ı Şerif'in hakkını veriyor; namaz kılıyor, teravihe gidiyor ve oruç tutuyorsa, o ibadetlerin oluşturduğu çağrışımlarla sürekli duayı da telaffuz edecektir. İftar ederken el kaldıracak, imsak ederken duaya duracak, camiden içeri adımını atarken yine dua edecek, namaz kılarken mülahazalarıyla bir kere daha niyazda bulunacak ve hep dua dua yalvaracaktır.

Ramazan gecelerinin ihyası konusunda Mehmet Zihni Efendi'nin şu yaklaşımları kayda değerdir. Zihni Efendi, Ramazan ayı dışındaki gecelere de şâmil olmak üzere bir geceyi ihya etmenin mânâsını şu şekilde açıklar: "Kıyamın mânâsı gecenin çoğu kısmında, diğer bir görüşe göre, bir saatinde taâtle meşgûl olmaktır."[73] **Ramazan gecelerinin ihyası**, teravih ile

72 M. Fethullah Gülen, *Işığın Göründüğü Ufuk*, s. 173, Kaos ve Ramazanlaşan Ruhlar.

73 Mehmet Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s. 357.

gerçekleşmiş olur.[74] Kadir gecesi için de durum aynı olmakla beraber hadisin zahirine bakılırsa o gecenin sevabına erişebilmek için bütün geceyi ibâdetle geçirmek şarttır. Bir günün yalnız bir kısmında veya günün ekserisinde oruç tutmakla bir kimse oruç tutmuş sayılamayacağı gibi Kadir gecesinin bir kısmında ibâdet yapmakla dahi o gece ihya edilmiş olmaz.[75]

Dua'nın kabul şartları ile ilgili Bediüzzaman Hazretleri, "Mü'minin mü'mine en iyi duası nasıl olmalıdır?" sualine cevap sadedinde şu açıklamayı yapar:

Esbab-ı kabul dairesinde olmalı. Çünkü bazı şerâit (şartlar) dâhilinde dua makbul olur. Şerâit-i kabulün içtimâı nisbetinde makbuliyeti ziyadeleşir. Ezcümle: Dua edileceği vakit, ... hem Şuhuru Selâsede (Üç Aylarda), hususen leyâli-i meşhûrede (meşhur gecelerde); hem Ramazan'da, hususen Leyle-i Kadir'de dua etmek kabule karin olması rahmet-i İlâhiyeden kaviyyen me'muldür..."[76]

Ramazan gibi duaların kabule karin olduğu mübarek bir zaman diliminde dua ederken himmetler âli tutulmalı. Hakk'a el kaldırma çok önemli olduğu gibi, el kaldırırken himmet darlığı içinde olmama da pek mühimdir. Allah Teâlâ'nın lütfu çok geniştir; dolayısıyla insan, isteklerini şahsıyla sınırlandırmamalı, sadece ferdî taleplerini sayıp dökerek dualarını daraltmamalıdır. Evet, insan duada bile bencil olmamalı; diğergam davranmalı ve başkalarının sıkıntılarını ve ihtiyaçlarını da nazarı itibare alarak el açmalıdır. Dualarını sadece şahsî talepleriyle sınırlandırmamalıdır. Bencillere Cenâb-ı Hakk'ın teveccühü söz konusu değildir. Onların, Allah'ın lütuf ve rahmetinden istifadesi mümkün olmaz. Öyle ise hiç olmazsa Ramazan'da başlamak suretiyle benlikten

74 Tirmizî, *Savm* 81; Nesâî, *Sehv* 103; *Kıyâmu'l-Leyl* 4; İbn Mâce, *İkâme* 173. Ayrıca bkz.: *Sünen-i Ebu Dâvûd Terceme ve Şerhi*, Şamil Yayınları, 5/238-239.
75 Ahmed Dâvûdoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, 4/275.
76 İbrahim Canan, *a.g.e.*, 6/535-536.

sıyrılarak biraz başkalarını da düşünmeli, artık başkaları için yaşamalıyız. Daha hoş bir ifadeyle, "yaşamadan daha çok hayatımızı yaşatma duygusuna bağlı götürmeye" çalışmalıyız.

Bütün akrabayı, dostları, arkadaşları düşünerek, hatta çerçeveyi daha da genişleterek, yeryüzünde ne kadar insan varsa, hepsinin kalbini imana, İslâm'a, ihsana ve Kur'ân'a yönlendirmesi için Allah'a yalvarıp yakarmalıyız.

Teravih Namazı

Ramazan ayının önemli bir şiârı da teravih namazıdır. Teravih, Arapça'daki "tervîha" kelimesinin çoğulu olup "teneffüs etmek, ruhu rahatlatmak, bedeni dinlendirmek" gibi mânâlara gelmektedir. Ramazan ayına mahsus olmak üzere yatsı namazından sonra kılınan sünnet namazın her dört rekâtının sonundaki oturuş, "tervîha" olarak adlandırılmış; sonradan bu kelimenin çoğulu olan "teravih" sözü, Ramazan gecelerinde kılınan bu nafile namazın ismi olmuştur. Teravih namazı, sünnet-i müekkededir; orucun değil Ramazan ayının ve vaktin sünnetidir. Onun için, hasta ve yolcu gibi oruç tutmak zorunda olmayanlar için de teravih namazını kılmak sünnettir.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'da teravih kılınmasını "Kim Ramazan namazını (teravih) inanarak ve sevabını Allah'tan umarak kılarsa onun geçmiş günahları bağışlanır." buyurarak teşvik etmiştir.

Teravih namazını kılmak, âkil, bâliğ erkek ve kadın her Müslüman için sünnet-i müekkededir.[77] Farzların cemaatle kılınması İslâm'ın şiârı olduğu gibi, teravihin cemaatle kılınması da bu

77 *el-Mevsuatü'l-Fıkhiyye* 27/136; Mevsilî, *el-İhtiyâr* 1/472; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar* 2/43

sünnetin şiârı[78] olmuştur.[79] Teravih, Peygamber Efendimiz'in sünneti olup,[80] aynı zamanda İslâm dininin alâmetlerinden kabul edilmiştir.

Hz. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), birçok hadislerinde Ramazan gecelerinde ibadeti teşvik etmiştir: "Kim Ramazan'da inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek, O'nun rızasını kazanmak için kıyam ederse (teravih kılarsa), geçmiş günahları bağışlanır."[81]

"Allah, Ramazan ayında oruç tutmanızı farz kıldı. Ben de Ramazan gecelerinde kıyam etmenizi (teravih namazı kılmanızı) sünnet kıldım. Kim, inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek ihlâsla oruç tutar ve kıyam ederse (teravih namazı kılarsa), annesinden doğduğu günkü gibi günahlarından temiz hâle gelir".[82] Hadislerde geçen "Ramazan'da kıyam etme" ile teravih namazının kastedildiği hususunda ittifak vardır.[83]

Allah Resûlü, sözlü teşvikinin yanında bizzat kendisi ashabı ile birlikte birkaç gece teravih namazını kıldırmış, fakat farz kılınır endişesi ile devam ettirmemiştir. Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, Peygamber Efendimiz, iki veya üç gece mescidde cemaatle teravih namazını kılmış[84], üçüncü veya dördüncü gece insanların yoğun ilgisini görünce yatsı namazını kıldırıp, hücresine çekilmiş ve teravihi kıldırmak için çıkmamıştı. İnsanlar, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkacağını umdukları için beklemişler, hattâ

78 Şeâir, Müslümanlığın sembolleri, bir diyarın Müslüman diyarı, bir toplumun Müslüman toplumu, bir ferdin de Müslüman olduğunu gösteren alâmetlerdir: Ezan, cuma namazı, bayram namazları, ve kurban gibi. Şeâirin sünnet olanları, şahsî farzlardan daha öte bir değere sahiptir.

79 Serahsî, *el-Mebsut* 2/145.

80 Buhutî (Hanbelî), *Keşşafu'l-Kınâ* 1/425.

81 Buhârî, *Salatü't-Teravih* 1; Müslim, *Salatü'l-Müsafirîn* 174.

82 Nesâî, *Sıyâm* 40, İbn Mâce, *İkâme* 173; *Müsned* 1/191.

83 Aynî, *Umdetü'l-Kârî* 9/198.

84 Efendimiz, Ramazan'ın 23, 25 ve 27. gecelerinde çıkıp Teravih namazı kıldırmıştır.

uyudu ise uyansın diye öksürmeye başlamışlardı. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), (sabah namazı vaktinde) mescide çıkıp, orada bekleyenlere şöyle buyurdu: "Sizin bu namazı kılma hususunda ne kadar istekli olduğunuzun farkındayım; onu size kıldırmamda da bir engel yok. Fakat teravihin size farz kılınmasından endişe ettiğim için çıkıp kıldırmadım. Şayet farz kılınacak olsa, bunu hakkıyla yerine getiremezsiniz."[85]

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazan ayında bir gece mescide çıkmış ve mescidin bir kenarında namaz kılan insanlar görerek, "Bunlar ne yapıyorlar?" diye sorduğunda, orada bulunanlardan biri şöyle cevap vermiştir: "Ey Allah'ın Resûlü, bunlar hafız olmayan kimseler; Übeyy İbn Ka'b onlara namaz kıldırıyor." Resûlullah, bu cevaptan memnun olarak, "Ne güzel yapmışlar, isabet etmişler!" buyurmuştur. Allah Resûlü'nün sahabenin yaptığını istihsan etmesi, O'nun takririni ve rızasını gösterir ki bu da sünnetin bir çeşididir.[86]

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatıyla teravihin farz kılınma endişesi ortadan kalkmış oluyordu. Hz. Ömer, kendi zamanında farzlarda herhangi bir artma veya eksilmenin söz konusu olamayacağını bildiğinden, teravihin yeniden 20 rekât olarak cemaatle kılınması için Übeyy İbn Ka'b'ı görevlendirmiştir.[87] Bu duruma sahabeden hiç kimse de itiraz etmemiştir. Bu cemaatte Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. İbn Mes'ud, Hz. İbn Abbas, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Hz. Muaz (radıyallahuanhüm ecmaîn) gibi önde gelen sahabiler de vardı. Muhacir ve Ensar'dan oluşan bu cemaat fertlerinden hiçbirisinden en küçük bir itiraz gelmemiştir. Nitekim İmam A'zam, sahabenin bu tavrına dikkat çekerek, Hz. Ömer'in bu uygulamayı kendiliğinden ortaya atmadığını, bu hususta bir

85 Buhârî, *Salatü't-Teravih* 2; Müslim, *Salatü'l-Müsafirîn* 178.
86 Tirmizî, *İlim* 16; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 5; İbn Mâce, *Mukaddime* 6.
87 Mevsilî, *el-İhtiyâr* 1/68-69.

bid'at işlemediğini, Allah Resûlü'nden öğrendiği bir bilgiye dayanarak böyle yaptığını söylemiştir.[88] İtiraz etmek şöyle dursun, Hz. Ömer'in yaptığının Allah Resûlü'nün sünneti olduğunu bildiklerinden dolayı takdirle karşılamış, uygulanmasında yardımcı olmuş ve daha sonra da devam ettirmişlerdir.[89] Hz. Ömer'in bu icraatını hep hayırla yad ederek, onun için şöyle dua etmişlerdir: "Ömer, mescidlerimizi nurlandırdı; Allah da onun kabrini nurlandırsın."

Sahabenin bu şekilde Hz. Ömer'in yaptığını güzel görerek muvâfakat etmeleri, onların bu konudaki icmâlarını göstermektedir. Bu icmâın dayanağı da Hz. Peygamber'in fiilidir. Onların bir meselede icmâ etmesi ise nasstır (dini delil).[90] Teravih namazı, daha sonra Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde de 20 rekât olarak kılınmış ve o günden bugüne bu şekilde amel edilmiştir.[91]

Teravih namazı Hanefî[92], Şafiî[93], Hanbelî[94] mezheplerine göre 20 rekâttır. Maliki mezhebinde ise 20 ve 36 rekât olduğu şeklinde iki görüş vardır.

Teravih namazı, sahabeden günümüze kadar 20 rekât olarak kılınagelmiştir. Nitekim İbn Abidin, teravihin doğuda ve batıda 20 rekât kılındığını kaydetmekle bu teamülün ne kadar güçlü olduğunu ifade etmiştir.[95]

Netice itibariyle, teravih namazı İslâm'ın şearindendir. Sünnet-i müekkededir. Sahabenin icmâı ile 20 rekâttır ve cemaatle kılınabilir; cemaatle kılınması çok daha faziletlidir. Dünden bugüne 20 rekât olarak ve tercihen cemaatle kılınagelmiştir.

---

88 Mevsilî, *el-İhtiyâr* 1/68.
89 Serahsî, *el-Mebsut* 2/144.
90 Bkz. Kasanî, *Bedaiü's-Sanâi'* 2/275; *el-Mevsuatü'l-Fıkhıyye* 27/141; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar* 2/43-44.
91 *el-Mevsuatü'l-Fıkhıyye* 27/141; Aynî, *el-Binaye fi Şerhi'l-Hidaye* 2/660.
92 Şihabüddin er-Remlî, *Nihayetü'l-Muhtac* 2/126.
93 Buhutî, *Keşşafu'l-Kınâ* 1/425.
94 İbn Abdilberr, *et-Temhid* 8/113.
95 İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 2/45; *el-Mevsuatü'l-Fıkhiyye*, 27/141

Teravih namazının cemaatle kılınması kifaî sünnettir; yani, bir yerleşim yerinde en az bir mecliste cemaatle teravih namazının kılınması gerekir. İki rekâtta bir selâm vererek ikâme etmek en faziletli olanıdır. Aralarda çeşitli salat u selâmlar, Esmâ-yı hüsnâ ile müzeyyen niyazlar, "hizbu'l-hasin" ve "hizbu'l-masun" gibi dualar okunabilir.

Ulema, teravih namazını Kur'ân-ı Kerîm'i en az bir kere hatmederek kılmanın sünnet, birden fazla hatimle ikâme etmenin ise bir fazilet olduğunu belirtmişlerdir. Selef-i salihin, Ramazan boyunca teravihte Kur'ân'ın hepsini okumuş veya okuyan birinin arkasında namaz kılmışlardır. Ne var ki, daha sonraki dönemlerde cemaatin durumu nazar-ı itibara alınarak, teravih namazını insanları camiden uzaklaştırmayacak bir şekilde kıldırmanın daha uygun olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır.

Teravih namazı kılınırken, ister kısa sûreler okunsun isterse de hatim takip edilsin, âyetlerin tertil üzere okunması ve namazın da ta'dîl-i erkâna riayet edilerek kılınması/kıldırılması gerekir. Yoksa yarış yapar gibi çok süratli bir şekilde âyetleri okumak, rükû ve secdeleri verip veriştirmek kat'iyen doğru değildir.[96]

Efendimiz'in Ramazan'da Kur'ân'la Olan İrtibatı

Kur'ân-ı Kerim; anlaşılması için, içindekilerle amel edilsin diye, hayata hayat olsun diye gönderilmiş bir kitaptır. Anlaşılması için de elbette okunması gerekir. Onu hakkıyla okuyan da Efendimiz'di. Okuyordu ama onun Kur'ân'a yaklaşması Ramazanda daha bir farklıydı. Efendimiz'in Ramazanda Kur'ân okumasına geçmeden Allah u Teâlâ'nın bu yönde teşviklerine bir bakmak gerekir.

Cenâb-ı Allah'ın rahmetinin en büyük tezahürü; Kur'ân'ı

---

[96] M. Fethullah Gülen, Kırık Testi, 25.08.2008, Ramazan'ın Bereketi

indirmesi ve öğretmesidir. İnsana, hitabı olan Kur'ân'ı anlaması için düşünüp ifade etme kabiliyeti vermiştir. Kur'ân-ı Kerim'de "*…ve bana Kur'ân okumam emredildi...*" (Neml, 27/92) "*(Resûlüm!) Sana vahyedilen kitabı okuyup tebliğ et, …*" (Ankebut, 29/45). "*Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler.*" (Fâtır, 35/29-30) buyurulmuştur.

Bu konuda Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de "Ümmetimin en faziletli ibadeti, Kur'ân okumaktır."[97] "Sizin *hayırlınız* Kur'ân öğrenen ve öğreteninizdir."[98] "Sizler Allah'ın kelamı olan Kur'ân'dan daha faziletli bir şey ile Allah'a dönemezsiniz."[99] "Kur'ân-ı Kerim Allah'a; gökler, yer ve aralarında bulunan varlıklardan daha sevimlidir."[100] buyurmuşlardır.

Yukarıda sıralanan âyet ve hadislerde fazileti zikredilen Kur'ân-ı Kerim'le meşguliyetin Kur'ân ayı olan Ramazan'da daha da artırılması gerekir. Çünkü Ramazan ayı Allah tarafından sair aylara nazaran farklı özellikler verilerek seçilmiş bir aydır. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de şöyle açıklanır. "*Ramazan ayı ki insanlara yol gösterici, hidayeti, doğruyu ve yanlışı birbirinden ayırt edip açıklayıcı olan Kur'ân o ayda indirilmiştir.*" (Bakara, 2/185) Allah'ın Ramazan ayını mükerrem kılması, bu âyetle beraber iki sûrede belirtilen, Kur'ân-ı Kerim'in bu ay içinde indirilmeye başlanması sebebiyledir.[101] O halde bu mânâlarla da zenginleşen Ramazan günlerinde Kur'ân okumaya ayrıca ehemmiyet verilmelidir.

97 Ebu Nuaym "*Fezailü'l- Kur'ân*" da.

98 Buhârî, *Fedâilu'l-Kur'ân* 21; Tirmizî, *Fedâilu'l-Kur'ân* 15.

99 Tirmizî, *Sevabü'l-Kur'ân* 17.

100 Dârimî, *Sünen* 2/441

101 Bu sûrelerden birincisi Duhân sûresi 1-6 âyetleridir: "Hâ mim. apaçık kitaba and olsunki, biz onu mübarek bir gecede indirdik…"
İkinci ise Kadir sûresi 1-3ayetleridir: "Biz o Kur'ân'ı Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu nereden bileceksin. Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır."

Allah Resûlü Ramazan gecelerini namaz, Kur'ân tilâveti ve Allah'ı zikir ile geçirirdi. İbn-i Abbas "Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) … her gece Cibril (aleyhisselâm) ile Kur'ân-ı Kerim'i müzakere ediyordu.."[102] diyor.

Aslında sadece Ramazan değil her mevsim, Kur'ân mevsimidir. Kur'ân, kâinat kitabının mânâlarının açıklayıcısı, müfessiri olarak devamlı surette mü'minleri eğitir, onlara rehberlik yapar. Kâinatın kalbi olan Kur'ân, her an müminlere kan verir, onları âb-ı hayatla sular. Ama Ramazan'da Kur'ân'ın Müslümanların hayatını şenlendirmesi, daha muazzam boyutlara ulaşır. Bu mevsimde, dalbastı kiraz misâli dünyâlar dolusu ikramlarıyla hayatımızı şereflendiren bu Sultanı karşılamak için elbette bir hazırlık gerekir. Evet, gönül misafirhanemizi, Rahman'ın misafirhanesi olan gönlümüzü kirlerden, süprüntülerden, şehevî isteklerden, hasis menfaatlerden temizlemeye çalışmalıyız. Tâ ki, Kur'ân'ın Sultanı teşrif etsin, nûruyla kalbimizi aydınlatıp basiretimizi açsın.[103]

Efendimiz'in Ramazanda Kur'ân'la olan münasebetindeki farklılığın en belirgin göstergesi mukâbele yapmasıydı. Kâinatın İftihar Tablosu ile Cibrîl-i Emin'in Kur'ân-ı Kerim'i karşılıklı olarak okumalarına "mukâbele" denilmiştir. Bütün bir sene Kur'ân'dan az ya da çok uzak kalmış olan bizler de bu sebeple, Kur'ân ayında, Ramazanda ciddi bir susamışlıkla Kur'ân'a yönelmeliyiz. Hem o mukaddes hatıraya saygının bir tezahürü olarak hem de Kur'ân'ın Ramazan'da nazil olması ve özellikle bu ayda Kur'ân okumanın kat kat mükâfatlandırılacağının müjdelenmesi sebebiyle, mü'minler Ramazan boyunca camilerde ve evlerde "mukâbele" okumayı ve hatimler yapmayı güzel bir adet hâline getirmişlerdir. Bu

---

102 Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'ân* 7, *Savm* 7.

103 Suat Yıldırım, *"Kur'ân ve Ramazan"*, Yeni Ümit Dergisi, Sayı 11.

nedenle İslâm memleketlerinde Ramazanda yaygın olarak her yerde mukâbele[104] okunmaktadır.

Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiği şekilde korunması, âyet ve sûrelerin tertibinin doğru olarak tespit edilmesi ve bunun kontrolü için Hazreti Cibrîl (aleyhisselâm) her sene Ramazan ayında, bir rivayete göre Ramazan ayının her gecesinde, Resûl-ü Ekrem Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelirdi. Allah Resûlü (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) Kur'ân âyetlerini Cibrîl Aleyhisselam'a okurdu ve sonra da onun okuyuşunu dinlerdi. Hz. Peygamber, ömrünün son yılı içinde Kur'ân-ı Cibril'e iki defa arz etti.[105] Cibril de Kur'ân'ı onunla böylece iki kere mukâbele etti.[106]

Sahabeden bazıları da Ramazan ayı gelince aile fertlerini toplayarak onlarla mukâbele okurlardı.

Selef-i salihîn efendilerimiz Kur'ân'ı her ay bir defa hatmetmeyi ona karşı vefanın alt sınırı kabul etmiş; ayda bir kez onu okumayanın ona karşı vefalı davranmamış ve onu terketmiş sayılacağını belirtmişlerdir. Bu açıdan, Ramazan'ın mübarek günlerini değerlendirerek ayda en azından bir defa Kur'ân'ı hatmetmeye kendimizi alıştırmalıyız ki, bu bizim için bir başlangıç sayılsın ve hiç değilse bundan sonra Kelam-ı ilâhîye karşı vefalı olabilelim.

Kur'ân'ı güzel okuyan birinden dinleme ve yanlışsız hatmetmekle ilgili bazı sağlam ve açık deliller vardır. Mesela Hz. Peygamber ashabın içinde güzel Kur'ân okuyanları dinlerdi. Bu okuyuş sırasında bazen gözyaşlarını tutamadığı olurdu.[107]

Başka bir hadiste de Allah'ın evlerinden birinde O'nun kitabını okuyan ve müzakere eden cemaati rahmetin kaplayacağı, onları

---

104 Mukâbele; bir başkasının Kur'ân-ı Kerîm'i okuyuşunu takip etmek ve bu suretle hatim indirmektir.

105 Resûl-ü Ekrem'in vefatından önceki son Ramazanda iki defa gerçekleştirilen bu mukâbeleye "arza-i ahîre" denir.

106 Buhârî, *Bed'ü'l-Vahy* 5, *Bed'ü'l-Halk* 6; Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe* 98, 99

107 Buhârî, *Tefsîru Sûre* (4), 9, *Fedâilü'l-Kur'ân* 33, 34; Müslim, *Müsâfirîn* 247.

meleklerin kuşatacağı ve Allah Teâlâ'nın o mecliste yer alanları kendi nezdinde bulunanlara bildireceği kaydedilir.[108] "Allah'ın evleri"nden genellikle mescidler anlaşılsa da bu işin yapıldığı mektep, medrese, yurtlar gibi meskenler de buna dâhildir.

Hanımların evlerde bir araya gelip mukâbele dinleme geleneği de yaygındır. Mukâbelede her cüz bir kişi veya birden çok hafız tarafından okunabilmektedir. Mukâbele okuyan kişinin hafız da olsa mushafa bakarak okuması daha faziletli görülmüş, dinleyenlerin rahat takip edebilmeleri açısından mukâbelenin orta bir hızla (tertîl üzere) okunması tavsiye edilmiştir.[109]

Kur'ân'ı, Allah'ın (celle celâluhû) Cebrâil Aleyhisselâm'a, Cebrâil'in "İnsanlığın İftihar Tablosu"na (sallallahu aleyhi ve sellem) veya "Efendiler Efendisi"nin sahabeye okuduğu gibi okumak gerekir. Cebrâil (aleyhisselâm), Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile "Kur'ân nazil olduğu şekliyle korunuyor mu, doğru eda ediliyor mu?" diye her sene mukâbele ediyordu. Hâdiseye bu açıdan bakınca, mukâbeleye Kur'ân'ın doğru okunmasını "**test etme**" de diyebiliriz. Bunun bize verdiği ehemmiyetli bir mesaj olsa gerektir.[110]

Mukâbelede Kur'ân okumayı bilsin bilmesin, Müslümanlar okuyanları dinlemek suretiyle huzur bulmakta ve sevap kazanmaktadırlar. Hafızlar ve özellikle Kur'ân ezberlemeye (hıfz) çalışan genç Kur'ân kursu öğrencileri de cemaat huzurunda okuyarak egzersiz yapmış olmaktadırlar. Diğer taraftan mukâbele suretiyle Kur'ân okuyup dinlemenin başkalarını Kur'ân okumaya teşvik etmesi, okuyan ve dinleyenler üzerinde ruhî bir sükûnet meydana getirmesi, sevap kazandırması.. gibi pek çok faydası vardır.[111]

---

108 Müslim, *Zikir* 38; Ebû Dâvûd, *Vitir* 14; Tirmizî, *Kırâ'ât* 12
109 *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*
110 M. Fethullah Gülen, *Kırık Testi-2* (Sohbeti Canan), s. 38-39.
111 *Şamil İslâm Ansiklopedisi*

Aslında, bilmeyenler her zaman onu öğrenme ve anlama peşinde olmalıdır. Bilenler de bütün idrak ve ihsas güçlerini onu doğru öğretip doğru ifade etmede kullanmalıdır. Bu kişiler onun okunup anlaşılmasını daha bir yaygınlaştırmalıdırlar. Onu okumayı öğrenip, mânâsını anlamak hem bir vazife hem de bir kadirşinaslık; anlatmaksa onun nuruna muhtaç gönüllere saygı ve vefanın ifadesidir. Zira o, rahmeti İlâhiyenin bir tezahürü olarak anlaşılmak ve anlatılmak için insan akl ü idrakine gönderilen en büyük armağandır.

Evet, Kur’ân okuma alışkanlığı kazanmak için Ramazanı bir fırsat olarak değerlendirmeliyiz. Eğer Kur’ân okumayı bilmiyorsak, Ramazan-ı Şerif’i vesile yaparak, hemen öğrenme yolları aramalıyız. Kelâm-ı İlâhîyi okuyabiliyor ama anlayamıyorsak, bazı âyetlerin şerhlerini de ihtiva eden bir meâle başvurmalıyız. Bundan daha da güzeli, ciddi bir tefsir kitabı mütalaa etmeli ve bu bir ayı gerçekten bir Kur’ân ayı olarak değerlendirmeliyiz. Selef-i salihîn efendilerimize uyarak, can ü gönülden Kur’ân’a yönelmeli, Kelâm-ı İlâhîye karşı kalb kapılarını sonuna kadar açmalı ve “Cenâb-ı Hakk’ın marziyâtını kelâmından anlama” hususunda Ramazan’ın kudsiyetine yaraşır bir çaba ortaya koymalıyız.

Kur’ân kanatlı ve Kur’ân buudlu Ramazan-ı Şerif kadar gecesi ayrı nurâniliğe ve gündüzü de ayrı aydınlıklara açık bir başka ay yoktur. İnsan, her yeni Ramazan’la bir kere daha, hem de bütün tazeliğiyle Kur’ân’ı duyar ve sezer. Evet, Ramazan’da Kur’ân ayrı bir uhrevîlikle parıldar. Kadın-erkek, yaşlı-genç, zengin-fakir, âlim-cahil, aristokrat-halk hemen herkes bu mübarek zaman diliminde O’nun ışıl ışıl iklimine dalar ve bambaşka âlemlere yelken açar. [112]

Kur’ân’ı doğru okumaya özen göstermeliyiz. Çünkü Kur’ân’ı kaide ve kurallarına uygun şekilde okumak; onu içte duyma, mânâ ve muhtevasına vakıf olma, derinliklerine nüfuz edebilme

[112] M. Fethullah Gülen, *Günler Baharı Soluklarken*, Gufranla Tüllenen Ay, s. 42-45

kadar önemlidir. "Elfaz meânînin kalıbıdır" Yani lâfızlar, ibareler mânâ ve muhtevanın kalıbıdır. Kalıp bozuk olunca mânâ sıkışıp kalır ve derinliklerine nüfûz edilemez…

Kur'ân'ın lafzını okumanın yanında Allah Resûlü'nün bu Kur'ân ayında yaptığı gibi mânâsını müzâkere ederek, onu ibretle düşünerek, mânâsını araştırarak okunmalıdır. Kur'ân'ı anlamak, Kur'ân ile dirilmek, onun özünde derinleşmeye bağlıdır. Kur'ân'ın sadece ibare ve lâfızları ile ilgilenenler sevap kazansalar bile sevaba açık bir topluluk hâline gelemezler. Bir başka tabirle, Kur'ân'ı muhtevasına uygun şekilde anlayıp hayatlarına hayat kılamazlar. Evet, Kur'ân'la münasebetimiz açısından asıl mesele onu okumanın yanında kalb, şuur, irade, idrak ve hislerimizle ona yönelebilmek ve benliğimizin bütün buutlarıyla onu duyabilmektir…

Bediüzzaman Hazretleri bu hususta şöyle demektedir: "Ramazan-ı Şerif'te, güya âlem-i İslâm bir mescid hükmüne geçiyor; öyle bir mescid ki, milyonlarla hâfızlar, o mescid-i ekberin kûşelerinde o Kur'ân'ı, o hitab-ı semavîyi Arzlılara işittiriyorlar. Her Ramazan شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِى اُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ (Bakara, 2/185) âyetini, nuranî parlak bir tarzda gösteriyor. Ramazan, Kur'ân ayı olduğunu isbat ediyor. O cemaat-ı uzmanın sair efradları, bazıları huşu' ile o hâfızları dinlerler. Diğerleri, kendi kendine okurlar...[113] Bediüzzaman Hazretleri, Ramazan mukâbelesine verilecek sevapla ilgili olarak da şöyle demektedir: "Ramazan-ı Şerif'te her bir harfin, on değil bin ve Âyetü'l-Kürsî gibi âyetlerin her bir harfi binler ve Ramazan-ı Şerif'in cumalarında daha ziyadedir. Ve Leyle-i Kadir'de otuz bin hasene sayılır. Evet, her bir harfi otuz bin bâki meyveler veren Kur'ân-ı Hakîm, öyle bir nuranî şecere-i tuba hükmüne geçiyor ki; milyonlarla o bâki meyveleri, Ramazan-ı Şerif'te mü'minlere kazandırır. İşte gel, bu kudsî, ebedî, kârlı ticarete bak, seyret ve düşün ki: Bu hurûfâtın kıymetini takdir

[113] Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat*/29. Mektup/İkinci Risale/ Altıncı Nükte

etmeyenler ne derece hadsiz bir hasarette olduğunu anla!... Ezel ve Ebed Sultanı olan on sekiz bin âlemin Padişah-ı Zülcelal'i; o on sekiz bin âleme bakan, teveccüh eden ferman-ı âlîşanı olan Kur'ân-ı Hakîm'i Ramazan-ı Şerif'te inzal eylemiş. Elbette o Ramazan, mahsus bir bayram-ı İlâhî ve bir meşher-i Rabbanî ve bir meclis-i ruhanî hükmüne geçmek, mukteza-yı hikmettir..."[114]

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: *"… Kur'ân-ı Kerim, fâsıkın kalbinde; yine Kur'ân, onu okumayan birinin evinde… gariptir." Evet, b*ugün Kur'ân bir gurbet hayatı yaşamaktadır. Kur'ân'a sahip çıkmak demek, onu kadifelere sarıp cinlere, şeytanlara mâni olsun diye yataklarımızın başına asmak; çeyiz sandıklarında ihtimamla korumak değildir. Mutlaka bir yerlere asılacaksa o, mânevî hayatımızı mahveden ifritleri kovmak için kalblerimizin en mûtena köşesine asılmalıdır. Gelin, Kur'ân'ın hatmi esnasında yapılması müstehab olan şu duayı yaparak o sultanı istikbal etmeye hazırlanalım: "Ya Rabbî, Kur'ân'ı gönüllerimizin baharı, gözlerimizin nuru, hüzünlerimizin cilası (gecelerimizin sabahı) kıl."[115]

Peygamber Efendimiz Nasıl Kur'ân Okurlardı?

Ya'lâ bin Memlek (radıyallahu anh), Peygamber Efendimiz'in nasıl Kur'ân okuduklarına dâir şu rivayette bulunur:

Ümmü Seleme'ye (radıyallahu anhâ) Peygamber Efendimiz'in Kur'ân-ı Kerim okuyuşlarını sorduğumda, kendi bizzat okuyarak tarif etti ve O'nun nasıl "Tecvid üzere tane tane okuduklarını" haber verdi.[116]

---

114 Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat*/29. Mektup İkinci Risale/ Yedinci Nükte

115 Suat Yıldırım, "*Kur'ân ve Ramazan*", Yeni Ümit Dergisi, Sayı 11.

116 Ebû Dâvûd, *Salat*, 356; Tirmizî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 23; Hâkim, *Müstedrek*, 1/310; Tirmizî, *eş-Şemâilu'n-Nebeviyye* s. 387. Ayrıca bkz.: Ali Yardım, *Peygamberimiz'in*

Katâde'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir:

Enes bin Mâlik'e (radıyallahu anh) Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) nasıl Kur'ân okuduklarını sordum, şöyle dedi: "Med'lere riâyet ederek okurlardı."[117]

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Resûlullah Efendimiz Kur'ân-ı Kerim'i, âyet sonlarında durarak okurlardı. Meselâ Fatiha'yı okurlarken; "اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَۙ" derler ve dururlar; "اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمْ" derler dururlar; "مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِۜ" şeklinde vakf ede ede (dura dura) okurlardı.[118].

Abdullah bin Ebî Kays rivayet ediyor:

Hz. Âişe'ye (radıyallahu anhâ), Nebî (sallallahu aleyhi ve sellem), Kur'ân'ı sesli mi yoksa sessiz mi okuyorlardı, diye sordum. Şöyle cevap verdiler:

"Her iki şekilde de okurlardı. (Yerine göre) bazen sessiz bazen sesli okurlardı." Bunun üzerine ben de:

"Din işlerinde kolaylık gösterip kulları sıkıştırmayan Allah'a sonsuz hamdü senalar olsun!" dedim.[119]

Gelin Kur'ân'a Cefa Etmeyelim

Bazılarımız, bir ömür boyu Allah'ın kelamına karşı bîgâne yaşarlar; yaşar ve böylece Kur'ân'a cefâ etmiş olurlar. Aslında, bir insan, iş-güç sahibi de olsa ve pek çok meşguliyeti de bulunsa, biraz gayret etmek ve az bir vakit ayırmak suretiyle Kur'ân'ı bir ayda öğrenebilir. Heyhat ki, altmış-yetmiş yaşına ulaştığı halde, onlarca senenin sadece birkaç gününü Kelamullah'a ayırmayan ve ona yabancı olarak dünyadan çekip giden bir sürü inanan

Şemâili, s. 383

117 Buhârî, *Fedailû'l-Kur'ân* 29; Ebû Dâvûd, *Salat* 356; Tirmizî, *Şemâil*, s. 388-389.

118 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* 6/322; Hâkim, *Müstedrek*, 2/231-232.

119 Müslim, *Hayz* 307; Ebû Dâvûd, Salat, 244; Tirmizî, *Salat*, 2l2.

vardır. Bir mü'minin belli bir yaşa gelmiş olmasına rağmen, hâlâ Kur'ân okumasını bilmemesi ve hele öğrenme cehdi göstermemesi Müslümanlık adına ciddi bir ayıptır.

Bazıları da Kur'ân'ı öğrenirler, hatta ezberlerler; fakat, sonra Mushaf'ı kaldırıp evlerinin duvarına asar ve onu yalnızlığa, kimsesizliğe, garipliğe terk ederler. Belki sadece Ramazanlarda mukâbele kasdıyla onu bir aylığına kılıfından çıkarırlar ama akabinde Kitabullah'ı yeniden bir dekor malzemesi gibi kullanmaya dururlar. Hatta, bu uzun fasılalardan dolayı kimileri yüzünden okumayı, kimileri de hafızalarındaki sûreleri dahi unuturlar. Onlar da Kur'ân'a bu şekilde cefâ etmiş sayılırlar.

Bazılarımız ise Allah'ın kelamını dillerinden hiç düşürmezler, sürekli gırtlak ağalığı yapar ve çoğu zaman bağıra bağıra Kur'ân okurlar. Dahası kimileri, seslerinin güzelliğini ortaya koymak için ayât-ü beyyinâtı bir vasıta gibi görür ve her zaman harika kıraatlerini (!) sergileme fırsatları kollarlar. Kendilerine beyan hakkı verilince, sözlerini âyetle başlatıp yine bir âyetle bitirirler. Fakat, maalesef onlar da Kelâmullah'ı sadece okurlar; onun muhtevasını anlamaya ve onunla amel etmeye çalışmazlar. İlâhî emirlere karşı lâkayt davranır ve böylece Kur'ân-ı Kerim'e cefâda bulunmuş olurlar.

İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) Kur'ân'dan bu denli uzak yaşayanlar hakkındaki şu tehditkâr beyanı ne kadar da ibretâmizdir: "Her kim Kur'ân-ı Kerim'i öğrenir ama mushafı bir köşeye atar, onunla ilgilenmez ve ona bakmazsa, Kur'ân Kıyamet günü o insanın yakasına yapışır ve 'Ya Rab! Bu kulun beni terk etti; benimle amel etmedi. Aramızda hükmü Sen ver!' der."

Bu itibarla da Kelâmullah'ın yalnızlığa terkedilmesi, sadece duvarların süsü yapılması ve yalnızca ölülere okunması revâ değildir. O, ölülerden önce diriler için kurtuluş vesilesidir. O'nda

ferdî ve içtimâî bütün hastalıklarımızın çaresi vardır. O'nu böyle görüp böyle kabul etmemek başlı başına bir cefâdır.

Efendimiz'in (s.a.s.) Ramazanda Yaptığı İ'tikâf

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazanda aksatmadığı ibadetlerden biri de "İ'tikâf"tır. İ'tikâf, bir camide veya cami hükmünde olan bir yerde niyetli olarak bir müddet beklemek demektir. İ'tikaf, erkek için, ezan okunup, kamet getirilen, yani cemaatle beş vakit namaz kılınan cami içinde; kadın için ise evinin namaz için tahsis ettiği bir odasında veya odasının bir köşesinde i'tikaf niyetiyle bir süre beklemek ve oturmaktır.[120]

İ'tikaf, Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ömrünün sonuna kadar hiç terketmediği bir ibadet ve kuvvetli bir sünnettir. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her Ramazanda on gün i'tikâfa girerdi. Vefat ettiği yılda ise yirmi gün i'tikâfa girdi."[121]

Enes ve Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyorlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ramazan'ın son on gününde i'tikâfa girerlerdi. Fakat bir sene (seferde olduğu için) i'tikâfa girmedi, müteakip yıl yirmi gün i'tikâf yaptı."[122]

İ'tikâf yalnız Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetine has bir ibadet olmayıp hemen bütün semavi dinlerde muhtelif şekillerde gerçekleştirilen, Hz. İbrahim (aleyhisselâm) ve Hz. İsmail (aleyhisselâm) zamanından beri devam ede gelen bir ibadet olarak bilinir. Nitekim, ".. *İbrâhim ile İsmâil'e de: 'Tavaf edenler, i'tikâfa*

---

[120] Abdülaziz Hatip, "*Ramazanın Hatırlattığı İbadet: İ'tikaf*", Yeni Ümit Say: 23.

[121] Buhârî, *İ'tikâf* 17; Ebu Dâvûd, *Savm* 78, (2466). İbn Mâce, *Sıyâm* 58 (1769). Ayrıca bkz.: İbrahim Canan, *a.g.e.*, 2/406.

[122] Hadisi Ebû Dâvûd, Übeyy Hazretleri'nden [*Savm* 77, (2463)]; Tirmizî de Enes Hazretleri'nden [*Savm* 79, (803)] rivayet etmiştir. İbn Mâce, *Sıyâm* 58, (1770). Ayrıca bkz.: İbrahim Canan, *a.g.e.*, 2/406-407.

girenler, rükû ve secde edenler için bu Evimi tertemiz bulundurun!' diye emretmiştik." (Bakara, 2/125) mealindeki âyet bir yönüyle buna işaret etmektedir.

İ'tikâf'ın meşruiyeti Kur'ân ve sünnet ile sabittir. Kur'ân-ı Kerim'de: "*Mescidlerde i'tikâfta bulunduğunuz zaman kadınlara yaklaşmayın.*" (Bakara, 2/187) meâlindeki âyet ve Hz. Âişe validemizin (radıyallahu anhâ) ; "Resûl-ü Ekrem, Ramazanın son on gününde i'tikâfa girerdi. O bu âdetine vefatına kadar devam etmiştir. Sonra O'nun ardından hanımları i'tikâfa girmiştir[123] şeklindeki rivayeti, i'tikafın şer'î delillerini teşkil eder.

İ'tikâf Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından bu şekilde sürekli yapılıyordu, fakat ashabdan i'tikaf etmeyenler de vardı ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bunlara bir şey demiyordu. Onların bu davranışına ses çıkarmamakla birlikte kendisinin bu ibadete devam etmesi i'tikafın, sünnet olduğunu gösteriyor.

Hanefîler, Hz. Peygamber'in bunu devamlı yapmış olmasından hareketle i'tikâfı kifâî nitelikte müekked (herkesin mutlaka yapması gerekli olmayan) sünnet saymıştır. Bu bir ibadet türü olduğundan i'tikâfa girenin mükellef olması ve i'tikâfa niyet etmesi gerekli görülür.[124]

İ'tikâf için buluğa erme veya hürriyet şart değildir. Buna göre akıllı olan çocuğun, kölenin i'tikâfları sahihtir. Hanefilere göre, kadınların i'tikafı evlerinde edindikleri mescitlerinde yapmaları, daha iyidir.[125]

---

123 Buhârî, *İ'tikâf* 1; Müslim, *İ'tikâf* 5

124 *Türkiye Diyanet Vakfı İlmihâli*

125 Kadınların, erkeğin mesul sayıldığı her mükellefiyetten sorumlu olmaması ve bazılarından muaf tutulması İslâm'ın kadına bakışındaki merhametin bir tezahürüdür. Bu rahmet tecellisi de şu temel espriye dayanmaktadır: Kadın, erkeğe kıyasla daha çok şefkatli ve merhametlidir. Ondaki engin şefkate bir iltifat olarak, yegâne merhamet sahibi Rahman ü Rahîm, ilâhî rahmetinin değişik tenezzür dalga boyundaki bir tecellisine daha kadını mazhar kılmış ve onun bazı mükellefiyetlerini kaldırmıştır. Bkz.: M. Fethullah Gülen, *Kırık Testi-7(Ölümsüzlük İksiri)*, s. 53.

İ'tikafın Fazilet ve Hikmetleri

İ'tikâf yapan kimse, bütün vakitlerini ibadete, namaza ayırmış demektir. Çünkü fiilî olarak namaz kılmadığı vakitlerde de mescid içinde namaza hazır bir hâldedir. Bu bekleyiş ise namaz hükmündedir. İ'tikâf sayesinde insanın maneviyatı yükselir, kalbi nurlanır, İlâhî feyizlere kavuşur.[126]

İ'tikâf, insanı dünyevî meşgalelerden uzaklaştırıp daha fazla ibadete vesile olması yanında, genel anlamda hayatın anlamı üzerinde tefekkür etme imkânı da sağlar. İnsanların zaman zaman böyle derin tefekküre ihtiyacı vardır.[127]

İ'tikâfa özellikle Ramazan ayının son on gününde girilmesi Kadir gecesini de ihya etme fırsatı vereceği için ayrı bir önem taşır. Hz. Âişe, "Resûl-ü Ekrem Ramazanın son on gününde ibadet için yoğun bir gayret içine girer, gecesini ihya eder ve ibadet için aile fertlerini uyandırırdı." demiştir.[128]

İ'tikâfa giren kimsenin gücü yettiği kadar namaz kılması, Kur'ân okuması, istiğfar etmesi, dua ve niyazda bulunması, kelime-i tevhid ve tekbir getirmesi müstehaptır. Allah'ın varlığı, birliği, kudreti hakkında tefekkürde bulunması, gereksiz şeyler konuşmaması, başta Hz. Peygamber'in hayatına dair kitaplar olmak üzere dinî-ilmî eserler okuyarak vaktini değerlendirmesi de müstehap görülmüştür.

Bir kimse nezrettiği bir i'tikâfı yapmadan ölecek olsa, yakınlarının onun adına her gün için bir fidye ödemesi gerekir. Çünkü vacib olan bir i'tikâf, orucun bir parçasıdır. Onun için oruçtaki fidye, bunda da gerekli olur. Ancak fakir ise o zaman Yüce Allah'tan af ve mağfiret dilenmelidir.

---

126 Ahmet Kurucan, *Ramazan Ufku,* Işık Yayınları
127 Türkiye Diyanet Vakfı İlmihâli
128 Buhârî. *Fadlu Leyleti'l-Kadr* 5; Müslim, *Îtikâf* 7

İ'tikâf Ramazanda olabildiği gibi bir adaktan dolayı vakit tayini yapılmamışsa Ramazan dışında da olabilir.

Efendimiz'in Ramazanda yaşadığı aşağıdaki olay, hem i'tikâfın kendisine hem de uygulama şekline bir delildir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), mescid-i şerifte i'tikâf buyururlarken Safiye Validemiz O'nu ziyarete gelir. Ziyaret sonrası, Safiye Validemiz (radıyallahu anhâ) dönüp giderken, (aslında bütün âlemin kendisine ayağa kalkması gereken Yüce Nebi) ayağa kalkar ve zevcesini mescidin dışına kadar teşyi eder.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), zevcesiyle yürürken, iki sahabi, hızla oradan gelip geçer. Onlardan birisi Evs kabilesinden çok önemli bir zât olan Üseyd b. Hudayr, diğeri de Abbad b. Bişr'dir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), onlara "Olduğunuz yerde kalın!" diye emreder. Sonra da Safiye Validemizin yüzünden nikabı açar ve "Bakın, bu zevcem Safiye'dir." der. Sahabe Efendilerimiz; "Estağfirullah yâ Resûlallah, senin hakkında suizan mı?" dediklerinde, Allah Resûlü: *"Şeytan, insanların kanının dolaştığı yerde dolaşır."* buyururlar.[129]

Ramazanın son on gününde i'tikâf yapmalı, elden geldiğince geceleri yatmamalı ve teravihleri uzun uzun kılmalıyız. Bediüzzaman da Ramazan-ı Şerif'in son on gecesinde talebelerini uyarır, o mübarek zaman dilimini en iyi şekilde değerlendirmelerini istermiş.[130]

Kadir Gecesi

Efendimiz'in (s.a.s.) Geceleri Değerlendirmesi

Geceler İlâhî lütuflara ve esintilere açık yamaçlar gibidir. Kalbini Hakk tecellîleri karşısında pırıl pırıl bir ayna hâline getiren hakikate uyanmış ruhlar, gecenin gelişiyle seccadelerinde pusuya

129 M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla- 4*, 3. Bölüm
130 M. Fethullah Gülen, *Kırık Testi-3 (Gurbet Ufukları)*, s. 153.

yatar ve tecellî avına çıkarlar[131]… Hissedebilenler için hayatın asıl mûsikîsi hep gecelerde bestelenir, gecelerde söylenir, gecelerin hüzünlü saatlerinde tonunu bulur... [132] Bazılarımız **gecelerin** ne dediğini anlamasak da kadrini bilen ve anlayabilenlere; Yâr'la halvet olma duygusunu fısıldar, aşkın yaşama yollarını gösterir ve duyabilenler için Cennet nağmelerinden besteler sunarlar. Bu durumu şu şiir ne güzel dillendirir:

Hülyâlı Mavilikleriyle Geceler

Her zaman ayrı bir ışıkla tüter geceler,
Rûh o sessizlik içinde Sonsuz'u heceler..

Aşanlar, kendi serhaddini gecede aşar..
Ve insan bu ufkuyla hep ötelerde yaşar.

………

Her gece kudret gök kapılarını aralar,
Bu büyülü mavilikte tüllenir verâlar..

Renk, şekil, koku bütünüyle silinir gider;
Gecede iç içedir havf-recâ, sevinç-keder.

Yer yer her yanda visal esintisi duyulur
Ve duygular matkap salınmış gibi oyulur..

Anlar anlayan, O her yerde Hâzır ve Nâzır,
Bir araya gelmiş gibidir Musa ve Hızır.

Lâhûtun sînelere çarpan akislerinden,
Duyulur kul olmanın neş'esi tâ derinden..

---

131 M. Fethullah Gülen, *Zamanın Altın Dilimi*, s. 72, Dua ve Yakarıştaki Güç.
132 M. Fethullah Gülen, *Zamanın Altın Dilimi*, s. 77, Kendi Güzelliğiyle Geceler.

Leylîler mest ü mahmur, dudaklarında kevser,
Geceleri rüzgâr vuslat kokusuyla eser.

Sıyrılır gönül varlığın dar hendesesinden,
Ne nefis besteleri sunar kendi sesinden.!

Her yana büyüleyen bir uhrevîlik siner,
Sonra rûhlara dalga dalga vâridât iner..

Denizler gibi coşar ve köpürür duygular,
Rûhlar iç dökecekleri tenha bir koy arar:

Baş-ayak aynı yerde, öper alnı seccade,
Budur insanı yakınlığa taşıyan cadde..![133]

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) için karanlık bir zaman diliminden bahsetmek mümkün değildir. Günün geceye rastlayan bölümleri bile O'nun için, bizlerin gündüzlerinden daha aydınlıktı.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), peygamberlik öncesi belli ölçüler içinde inzivada bulunarak, her zaman Rabbisine yakınlaşma yollarını araştırıyordu. İç âlemini, zaten temiz olan duygularını ve sürekli Hakk'a açık gönlünü, tıpkı günebakan çiçekler gibi, Rabbisinden gelen tecellileri ve lütufları yakalamaya çalışıyordu. Peygamberlikle beraber gecelerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği hususunda açık emir ve yönlendirmeler de gelmeye başladı.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), gecenin karanlıklarını teheccüd feneriyle aydınlatıyordu. Her geceyi değerlendiriyordu. Kur'ân-ı Kerim'de Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) hitaben; "*Sana mahsus bir namaz olmak üzere gecenin bir kısmında kalkıp Kur'ân oku, teheccüd namazı kıl. Böylece Rabbinin seni Makâm-ı Mahmûda*[134] *eriştireceğini umabilirsin.*" (İsrâ, 17/79) "*Sabah akşam Rabbinin adını*

---

133 M. Fethullah Gülen, *Kırık Mızrap*, s. 369

134 Makâm-ı Mahmûd: Allah'a yakınlık ve âhiretteki en büyük şefaat makamıdır.

zikret! Gecenin bir kısmında da O'na secde et, geceleyin uzun bir süre de O'na tesbih ve ibadet et." (İnsan, 76/26) buyrulmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'in gece ibadetiyle ilgili yaptığı teşvik, sadece Efendimiz'e mahsus da değildir. Zâriyât sûresinde ahirette müttakilere verilecek mükafat ve lütuflar anlatılırken; "*O müminler geceleri pek az uyurlardı.*" (Zariyat, 51/17) denilerek geceleri ihya etmenin önemi vurgulanmaktadır. Yine; "*Teheccüd namazı kılmak için yataklarından kalkar, cezalandırmaktan endişe ederek, rahmetinden ümit içinde Rab'lerine dua edip yalvarırlar ve kendilerine nasib ettiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.*" (Secde, 32/16) "*Muhakkak ki geceleyin kalkıp ibadet etmek daha tesirlidir ve Kur'ân okuyuşu bakımından daha düzgün, daha sağlam bir tilavet sağlar.*" (Müzzemmil, 73/6-8.) buyrulmaktadır.[135] Bu âyet; *"Allah'tan başka her şeyle bir mânâda alâkanı keserek kendini tamamen O'na ver! Ve sadece O'nun mârifeti, O'nun muhabbeti, O'nunla alâkalı zevk-i ruhanîler ve O'nun tecellîleri ile otur kalk."* tarzındaki bir üslûpla bu önemli hususa işaret etmektedir. Bu hedefe ulaşmak için insanın kendini o işe hazırlaması, iradî olarak uykusunu, sıcak döşeğini terk etmesi gerekmektedir.

Efendimiz'in geceleri değerlendirme şekliyle ilgili Hz. Âişe validemiz (radıyallahu anhâ) şöyle buyurmuştur: Resûl-ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) geceleyin kalkıp ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Bunun üzerine ona:

– Yâ Resûlallah! Senin geçmiş ve gelecek bütün hataların bağışlandığı halde niye böyle kendini yoruyorsun, dedim. Bana cevâben:

– Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı, buyurdu.[136]

---

[135] Bu Âyet, teheccüd vaktinde kalb ile dil arasındaki uyumu sağlamanın daha kolay olduğuna işaret ediyor. Şu sebeple ki; gündüz insanı meşgul edecek yığınla iş vardır. O halde gecelerde kalk Rabbinin yüce adını zikret, fânilere bel bağlamaktan kurtul ve bütün gönlünle yalnız O'na yönel.

[136] Buhârî, *Tefsîrû Sûre* (48), 2; Müslim, *Münâfikîn* 81.

Yine Âişe validemiz (radıyallahu anhâ), Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) rahatsızlık gibi bir sebeple gece namaz kılamadığında, ertesi gün on iki rek'at namaz kıldığını haber veriyor. [137]

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetini de "… Farz namazlardan sonra en faziletli namaz gece namazıdır."[138] "Ey insanlar! Birbirinize selâm veriniz, yemek yediriniz, insanlar uyurken geceleyin namaz kılınız. Böyle yaparsanız selâmetle Cennete girersiniz."[139] buyurarak gece namazına teşvik etmiştir.[140]

Câbir (radıyallahu anh) şöyle demiştir: Ben Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem): "Geceleyin öyle bir zaman vardır ki, Müslüman bir kimse o zamana rastlayıp Allah'tan dünya ve âhirete dair hayırlı bir şey dilerse, Allah ona dilediğini verir. Bu her gece böyledir" buyururken dinledim.[141]

Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd el-Hudrî'den (radıyallahu anhumâ) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Bir kimse geceleyin karısını uyandırır da beraberce veya her biri kendi başına iki rek'at namaz kılarlarsa, Allah'ı çok anan erkekler ve Allah'ı çok anan kadınlar arasına yazılırlar.[142]

Gecelerini teheccüd feneriyle gündüz gibi aydınlatmış

---

137 Müslim, *Müsâfirîn* 140.

138 Müslim, *Sıyâm* 202, 203

139 Tirmizî, *Et'ime* 45, *Kıyâmet* 42.

140 Gece uykudan uyanmak suretiyle kılınan teheccüd namazı Hz. Peygamber'e farz, ümmete sünnettir. Teheccüd iki rekât kılınabileceği gibi, sekiz rekât da kılınabilir. Buhârî ve Müslim'in rivayetine göre, İbn Ömer (radıyallahu anhümâ), rüyasında iki dehşetli kimsenin gelip, kollarından tutarak kendisini derin, alevli bir kuyunun başına getirdiklerini ve atacaklar diye korkunca da: "Korkma, senin için endişe yok!" dediklerini Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) anlatır. Allah Resûlü (sallallahü aleyhi ve sellem), "İbn Ömer ne güzel insandır; keşke, teheccüd namazını da kılsa!" şeklinde tabir ve tevcihte bulunurlar Allah, böylece rüyasında İbn Ömer'e Cehennem'e ait bir berzah levhasını göstermiş ve bir eksiğini hatırlatıp, Efendimiz'in tavsiyeleriyle o eksiğin kapatılmasını sağlamıştır.

141 Müslim, *Müsâfirîn* 166, 167.

142 Ebû Dâvûd, *Tatavvu* 18, *Vitir* 13

olanlar, berzah hayatlarını da aydınlatmış sayılırlar. Teheccüd, berzah karanlığına karşı bir zırh, bir silah, bir meşale ve kişiyi berzah azabından koruyan bir emniyet vesilesidir. Her namaz, insanın öbür âlemdeki hayatına ait bir parçayı aydınlatmayı tekeffül etmiştir; teheccüd ise ötelerin zâdı, zahîresi, azığı ve aydınlatıcısıdır.

Ülfetin dağılmasında, kalblerin yumuşamasında, şeytanların ve günahların tesirlerinden korunmada herkesin uyuduğu saatlerde uyumayan gözlerle eda edilen zikirler, tesbihler, kılınan namazlar ve mütalâa edilen derslerin kalblere ne kazandırdığı, ancak tatbikatla ve tadıp bilmekle anlaşılır. Geceleri aydın olan insanların, gündüzleri hiç aydın olmaz mı?

Hususiyle mübarek zaman dilimlerinde gönül dünyalarına yönelen insanlar için günler, geceler, hatta saatler ve dakikalar âdeta bir başka büyüyle gelir geçer… Kutsal zaman dilimlerini içinde barındıran geceleri değerlendiren insanlar iman ve izanlarından fışkıran ışıklarla eşyanın perde arkasını süze süze, duygularıyla, içinde ebedî bir ömür sürecekleri Firdevslere uyanmış ve ulaşmış gibi olurlar.

Ramazanda ise her şeyi kendi sırlarıyla bürüyen geceler insanın duygu ve düşüncelerini ayrı bir halâvetle kucaklar .[143] O, gecesiyle gündüzüyle, orucuyla teravihiyle gönüllerimize nüfuz eder ve benliğimize işler. İşte bu sebeple Ramazan-ı Şerif kadar gecesi ayrı nurâniliğe ve gündüzü de ayrı aydınlıklara açık bir başka ay yoktur… Dahası Ramazan'ın en mübarek bir gecesinde insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kur'ân indirilmeye başlanmıştır. Bu gece, bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesidir.

---

[143] M. Fethullah Gülen, *Günler Baharı Soluklarken,* s. 45, Gufranla Tüllenen Ay.

Efendimiz'in (s.a.s.) Kadir Gecesini Değerlendirmesi

Kadir gecesi "Gecelerin Sultanı" olarak isimlendirilmiştir ve kandil gecelerinin en üstünüdür. Kıyamete kadar bütün insanlara dünya ve ahirette rehberlik edecek olan bir Kitab'ın yeryüzüne iniş günü ve bunun yıldönümleri elbette ki müstesna bir gündür ve merasimlerle kutlanması gayet isabetlidir.

Kadir gecesi, Kur'ân-ı Kerim'in, Levh-i Mahfuz'dan[144] dünya semasına toptan indirilmiş olduğu gecedir. Kur'ân'ı Kerim'de "*... O Ramazan ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kur'ân o ayda indirildi...*" (Bakara, 2/185) buyrulmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de Kadir gecesini anlatan müstakil bir sûre vardır. Bu Sure Mekke'de nâzil olmuş olup 5 âyettir. Adını ilk âyette geçen Kadr, yani "Kadir gecesi" kelimesinden almıştır. **Kadir**: "Mevki, şeref, değer, azamet" mânâlarına gelir. Bu sûre Kur'ân'ın vahyinin başlangıcından ve o gecenin büyük fazilet ve bereketinden, o gece kâinatı kaplayan ilâhî esenlikten bahseder.

Kadir sûresinde, Kadir gecesi şöyle anlatılır:

1- Biz Kur'ân'ı indirdik kadir gecesi.

2- Bilir misin nedir kadir gecesi?

3- Bin aydan daha hayırlıdır Kadir gecesi!

---

144 Levh-i Mahfuz, korunmuş levha demektir. Olmuş ve olacak her şeyin yazılmış olduğu manevî levhayı ifade eder. Korunmuş (mahfuz) olarak nitelenmesinin nedeni, burada yazılı olan şeylerin herhangi bir müdahale ile değiştirilmekten, bozulmaktan uzak olmasıdır. Levh-i Mahfuz adı Kur'ân'da yalnız bir âyette geçer. Bu âyette Kur'ân'ın Levh-i Mahfuz'da bulunduğu bildirilir (Buruc, 85/22) ancak hiçbir tanım getirilmez. Buna karşılık birçok âyette nitelikleri belirtilerek tanımlanır. Levh-i Mahfuz; içinde hiçbir şeyin eksik bırakılmadığı (En'âm, 6/59), olacak şeylere ait bilgileri saklayan (Kâf, 50/4), yeryüzüne ve insanlara gelecek tüm belaların yazılı bulunduğu (Hadid, 57/22) her şeyin sayılıp tespit edildiği (Yâsîn, 36/12), gökte ve yerdeki tüm gizliliklerin açıkça belirtildiği (Neml, 27/75), temiz yaratılan meleklerden başka kimsenin dokunamayacağı apaçık, korunmuş, koruyan, saklanmış ve Ana Kitap'tır.

4- O gece Rab'lerinin izniyle Ruh ve melekler, her türlü iş için iner de iner...

5- Artık o gece bir esenliktir gider... Tâ tan ağarana kadar...

Kadir gecesi; "Hüküm Gecesi" demektir. Takdîr-i İlâhîde hükmolunmuş işlerin yahut birçok işlere hükmeden muhkem emirlerin ayırt edildiği gece anlamına gelir. Takdîrden maksad, ezelî hükmün açığa çıkmasıdır. Hikmetli işler karara bağlanır. Bu gecede kaderin bir çeşit istinsahı yapıldığı anlaşılıyor. Yani İmam-ı Mübîn'den, Kitâb-ı Mübîn'e istinsahı.[145]

Duhân sûresinde bu geceyle ilgili şöyle buyrulmuştur: "*Açık olan ve gerçeği açıklayan bu kitaba yemin ederim ki; Biz onu mübarek-kutlu bir gecede indirdik. Çünkü Biz haktan yüz çevirenleri uyarırız.*[146] *O, öyle bir gecedir ki her hikmetli iş, tarafımızdan bir emir ile o zaman yazılıp belirlenir. Rabbinden bir rahmet olarak hep Resûller göndermekteyiz. Muhakkak ki O, her şeyi hakkıyla işitir ve bilir.*" (Duhân, 44/2-6)

Kur'ân-ı Kerim bu geceden itibaren Resûl-ü Ekrem Efendimiz'e inmeye başlamıştır. Cebrâil, Peygamberimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ilk vahyi bu gece getirmiştir. Kur'ân'ın ilk parçası olan Alak sûresinin ilk âyetleri de kadir gecesinde nâzil olmuştur. [147]

Bu gecenin fazileti hakkındaki hadislerde: Kadir gecesini ibadetle geçirenlerin geçmiş günahlarının affedileceği haber verilmiştir.[148] Yine Kadir gecesinin gündüzünde tutulan orucun bütün sene tutulacak oruca eşit olduğunu belirtmiştir.[149]

---

145 Bkz. M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla-2*/323.

146 Müfessirlerin çoğuna göre bu kutlu gece Kadir gecesidir. Bazılarına göre ise Berat gecesidir.

147 Alak sûresinin ilk beş âyeti: 1 - Yaratan rabbinin adıyla oku, 2 - İnsanı yapışkan bir hücreden yaratan. 3 - Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir. 4 - Kalemle yazmayı öğretendir. 5 - İnsana bilmediklerini öğretendir.

148 Dârimî, *Savm* 54.

149 İbn Mâce, *Sıyâm* 39.

Bir başka hadislerinde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kim inanarak ve sevabını umarak Ramazanda oruç tutarsa, geçmiş günâhları affedilir ve her kim inanarak ve sevabını umarak Kadir gecesini ihya ederse, geçmiş günahları bağışlanır."[150]

Kadir Gecesi, İsmini Nereden Alır?

Kadir gecesi "kadr" kelimesinden gelir. Yani o gece bir kadirşinaslık rûh ve mânâsı nümayandır. Öyle ise o gecenin kadrini bilmeliyiz ki kadrimiz bilinsin. Ayrıca bu gecede liyakata bakılmaksızın Cenâb-ı Hakk'ın merhametinin bir tezahürü olarak ekstradan lütuflarda bulunduğu bir gecedir.

Kadir gecesi, Efendimiz'in ümmetine olan aşkın sevgisi sebebiyle yaptığı bir duanın kabul edilmiş hâlidir. Şöyle ki: Fahr-i Kâinat Efendimiz'e kendisinden önceki insanların ömürlerinin müddeti veya bu ömürlerden Allah'ın dilediği kadarı gösterildi. Bunun üzerine "Başka ümmetlerin uzun ömürleri içinde yapamayacakları amelleri ümmetim kısa ömrü içinde yapmış olsun." diye dua etti. Allah da O'na (içinde bu gece bulunmayan) bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesini ihsan etti."[151] (Bin ay, 83 yıl, 4 aya denk gelmektedir.)[152] Bu gecenin, bin aydan hayırlı olması kesretten kinayedir ve herkes için de söz konusu değildir, belki her geceyi Kadir bilenler içindir. Evet sanki o, her geceyi ihyâ etmiş de bu gecede bardağı taşıran rahmet damlayıvermiş... Derken kul, damla ile deryaya ermiş...

Bediüzzaman bu gecede verilecek mükafatla alâkalı olarak Ramazanda amellere verilen sevapların binlerle ifade edildiğini söyler: "Her hasenenin sevabı başka vakitte on ise Receb-i

---

[150] Buhârî, *Savm* 6, *Teravih* 1, *Leyletu'l-Kadr* 1; Müslim, *Müsâfirîn* 173-176.
[151] Muvatta, *İ'tikâf* 6.
[152] İbrahim Canan, *a.g.e.*, 3/285.

şerifte yüzden geçer, Şaban-ı muazzamada üç yüzden ziyade ve Ramazan-ı mübarekte bine çıkar ve Cuma gecelerinde binlere ve leyle-i Kadirde (Kadir gecesi) otuz bine çıkar."[153]

Kadir Gecesi Ne Zamandır?

Kadîr-i Mutlak Allah (celle celâluhû), ümmete rahmet için Kadir gecesinin Ramazan'ın hangi gecesi olduğunu açıkça bildirmemiştir. Malumdur ki Cenâb-ı Hak şu imtihan dünyasında çok mühim şeyleri gizlemiştir. İnsanın ecelini ömrü içinde, makbul veli kullarını insanlar içerisinde ve ism-i azamı esma-i hüsna içinde gizlemiştir. Aynı şekilde cuma günü içinde icabet saati, beş vakit namaz içinde salât-ı vustâ, bütün ibadetler içinde rızayı ilâhî, zaman içinde kıyamet, hayat içinde ölüm ve Ramazan günleri içinde Kadir gecesi gizlenmiştir.[154] Bunlar gizli kaldıkça sair efrad dahi kıymetdar kalır, ehemmiyet verilir.[155] Bazı şeylerin bazı şeyler içinde gizlenmesinin hikmeti, o şeyin diğer fertlerini de kıymetlendirmek içindir, eğer bu gibi özel şeyler açıklanırsa, diğer şeylerin değeri düşebilir.[156]

Hz. Âişe'den (radıyallahu anhâ) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan ayının son on gününde câmiye kapanır ibadete soyunur ve şöyle buyururdu: *"Kadir gecesini Ramazanın son on günü içinde arayınız!"*[157]

Başka rivayetlerde Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Kadir gecesinin Ramazan'ın son on veya yedi günündeki tek gecelerden (21, 23, 25, 27) birisi olduğunu söylemiştir.[158] Ramazanın

---

153 Nursî, *Şualar*, Ondördüncü Şua s. 483, *Tarihçe-i Hayat*/Afyon Hayatı s. 575..

154 Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, s. 309. Ayrıca bkz.: Hüseyin Algül, *Mübarek Gün ve Geceler*, s. 21, Nil Yayınları, İzmir-1991

155 Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat*, s.535.

156 Bediüzzaman Said Nursî, Sünûhât, s.29

157 Buhârî, *Leyletü'l-Kadr* 3; Müslim, *Sıyâm* 219. Ayrıca bkz.: Tirmizî, *Savm* 72.

158 Müslim, *Sıyâm* 212, 215, 208; İbn Mâce, *Sıyâm*, 56.

27. gecesi olduğunu belirten hadîs-i şerifler[159], ekserî âlimler tarafından büyük kabul görmüş ve bütün İslâm âlemi de bunu benimsemiştir. Bu benimseme ile alâkalı, Bediüzzaman Hazretleri'nin yorumu şöyledir: ".. (27.) gece Leyle-i Kadr olma ihtimali çok kuvvetlidir…Hakikî olmasa da madem ümmet o geceye o nazarla bakıyor. İnşallah hakikî hükmünde kabule mazhar olur."[160] demiştir.

Bunun yanında aynı senede hilalin farklı günlerde görünmesine göre başlangıç günü değişkenlik arz eden Ramazan'da Kadir gecesi de değişmektedir. Bu bağlamda pek çok ehlullah gibi Bediüzzaman da Kadir gecesini bir gün öncesi ve bir gün sonrası ile (daha bir itina göstererek) ihya etmiştir.[161]

Kadir gecesinin gizli olmasıyla alâkalı Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi bizlere şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: "Bu gecenin gizli olmasında ayrı bir sır vardır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu önce biliyordu, sonra unutturuldu.[162] Ta ki ihyâ edilsin. Sadece bu geceyi ihyâ eden de belki lütufa mazhar olabilir ama her geceyi Kadir bilip ihyâ edenin nasibdar olacağından şüphe yoktur."[163]

"Gizli hazinelere karşı ucuzcu olmamalı. Ucuzcuların bir şey elde edeceklerine hiçbir zaman inanmadım/inanmıyorum. Mesela, ucuzcuların Kadir gecesinden tam olarak istifade edeceğine inanmıyorum. Onlar, bütün bir sene beklesinler; sadece Ramazan-ı Şerif'in yirmi yedinci gecesini ihya etsinler ve böylece Cenâb-ı Hakk'ın Kadir gecesini lâyık-ı vechiyle değerlendiren insanlara lütfettiği eltâf-ı ilâhiyeye mazhar olsunlar. Olacak şey değildir bu. Onun için Ebû Hanîfe -ki kanaati âcizâneme göre

---

159 Müslim, *Müsâfirîn*, 179, *Sıyâm*, 220, 221.
160 Bediüzzaman Said Nursî, *Şualar*, s. 500..
161 Bediüzzaman Said Nursî, *Sikke-i Tasdîk-i Gaybî*, s.151, 173
162 Buhârî, *Fadlu Leyleti'l-Kadr* 2; Müslim, *Sıyâm* 213.
163 M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla-2*/323.

Hakîkat-ı Ahmediye'yi en iyi temsil eden insan odur- diyor ki, 'Kadir gecesi sadece belli gecelerde değil, senenin üç yüz altmış küsur günü içindeki her bir gecede aranmalıdır. Siz üç yüz altmış küsur geceyi kemâl-i hassasiyetle ihya ederseniz, Allah Teâlâ da o samimî yüreğinize iltifatlarda bulunur"

Fahr-i Kâinat Efendimiz, Kadir gecesinin vaktini biliyordu. Fakat bir gün 'Kadir gecesinin hangi gün olduğunu söyleyecektim, dışarıya çıktım, baktım ki iki insan birbiri ile münakaşa ediyor. Onlarla meşgul olurken Kadir gecesi bana unutturuldu.' buyurmuştu; buyurmuş ve bu sözüyle hem mü'minler arasındaki en ufak bir ihtilaf ve kavganın kendisini nasıl derinden yaraladığını ve hem de Kadir gecesinin gizli kalmasında bir hikmet-i ilâhiye bulunduğunu işaret etmişti. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde Kadir gecesi, Ramazan ayının yirmi yedinci gecesine rastlamıştı ve daha sonra da Resûl-ü Ekrem (aleyhisselâm) onu Ramazan-ı Şerif'in son on gününde, tek gecelerde aramayı tavsiye buyurmuştu.

'Her geceyi Kadir, her kişiyi Hızır bil!' vecizesi de kısa; ama pek şümullü bir sözdür. Evet, Hızır (aleyhisselâm) da insanlar arasında gizlidir. Ancak siz herkese saygılı olur, her muhtaca yardım eder, herkesin elinden tutar, bütün insanlara sadrınızı sinenizi açarsanız bir gün ehl-i imandan bir Hızır'a rastlarsınız ve sizin de gönül bahçeniz yeşerir.

Evet, Allah'a (celle celâluhû) yürekten bir bağlılık yoksa zor bulursunuz Kadir'i, Hızır'ı.. Bunlar, ancak kendi gönlünüzde sıdk ve sadâkati yakaladığınız; ardına düştüğünüz şeyi, önce kendi gönlünüzde arayıp bulduğunuz zaman sır perdelerini açar size. İçinizde hazırcılık mülâhazası varsa; 'Hemen bulayım, hemen diyeyim, hemen elde edeyim!' duygusuna bağlı iseniz daha çok beklemeniz gerekecektir...[164]

[164] M. Fethullah Gülen, *Kırık Testi–1*, s. 62.

Kadir Gecesinin Alametleri

Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamberle (aleyhissalâtu vesselâm) birlikte Ramazan'ın orta on gününde i'tikafa girdik, yirminci günün sabahı olunca eşyalarımızı (evlerimize) taşıdık. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hutbe irad etti ve sonra şunu söyledi: - Bana Leyle-i Kadr (in bütün alâmâtı) gösterildi. Sonra unutturuldu. Yâhud ben onu unuttum. (Ashâbım!) Siz leyle-i Kadr'i Ramazan'ın aşr-ı ahîrinde, tek (gece) de arayınız!. Ben (menâmımda) kendimi su ve balçık içinde secde eder gördüm. Kim ki benimle (yâni Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile) i'tikâf ediyorsa, şimdi (i'tikâf mahalline) çekilsin! (buyurdu). Biz de yerlerimize çekildik. (Hava açıktı;) gökte bir bulut parçası (bile) görmüyorduk. Sonra bir bulut parçası geldi. (Yirmi birinci gece gökten şiddetli bir) yağmur boşandı. Hattâ Mescid'in sakfı (Resûlullah'ın secde mahalline) aktı. Mescid'in sakfı hurma ağacından idi. (Sabah) namazı kılındı. Ben Resûlulllah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) suya ve balçığa secde ettiğini (gözümle) gördüm. Hattâ (namazdan döndüğünde) Resûlullah'a baktım, alnında (ve burnunda) çamur eseri gördüm. Bu gece 21. gece idi."[165] Bu hadisten anlaşıldığına göre; Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), O yıl Kadir gecesini aramak kasdı ile Ramazan'ın son on gününde de i'tikâfa karar verir ve i'tikâf'a girenlere bu maksadla dönmelerini emir buyurur.[166]

Kadir Gecesinin Feyiz ve Bereketi

Peygamberimiz: "Allah, Kadir gecesini ümmetime hediye etmiş, ondan önce hiçbir ümmete vermemiştir."[167] buyurmuştur. Meleklerin yeryüzüne indiği ve bir nevi ruhaniyetin yoğunlaştığı bu Ka-

---

165 Buhârî, *Fadlu Leyleti'l-Kadr* 2-3, *İ'tikâf*: 1, 9, 13; Müslim, *Sıyâm*: 213, (1167).
166 İbrahim Canan, *a.g.e.*, 2/406.
167 Suyûtî, *Câmiu's-Sagîr* 2/269.

dir gecesi[168] kaçırılmaması gereken manevî bir fırsattır. Bu gecenin büyük bir nimet olması, onu hakkıyla değerlendirmeye bağlıdır.

Ancak bu hadisteki müjdeye nail olabilmek için Ramazanın bütün günlerini oruçlu geçirmek icâbeder. Hastalık ve benzeri bir sebepten dolayı ma'zur olup da oruç tutmaya niyet ettiği halde, tutamayan kimseler eğer fidyelerini verirlerse, sonradan iyileştiklerinde kaza edecek olurlarsa onlar da bu müjdeden nasiplerini alırlar. Aynı şekilde bu müjdeye erişebilmek için Ramazanın bütün gecelerini ihya etmiş olmak da şarttır. Sadece bazı gecelerini ihya etmek yeterli değildir. Bilindiği gibi yatsı namazının farzıyla birlikte teravihi de kılan bir kimse o geceyi ihya etmiş sayılır. Hatta yatsının farzını bile kılmanın geceye va'dedilen sevaba erişmek için yeterli olduğunu söyleyenler de vardır. Kıymetli âlimimiz M. Zihni Efendi, Ramazan ayı dışındaki gecelere de şâmil olmak üzere bir gece ihya etmenin mânâsını şu şekilde ifade ettiğini belirtmiştik: "Kıyamın mânâsı gecenin çoğu kısmında diğer bir görüşe göre bir saatinde taâtle meşgûl olmaktır."[169]

Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kim inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek Kadir gecesinde namaz kılarsa, geçmiş günahları affolunur."[170] *ve yine;* "Kadir gecesi yatsı namazında cemaatte hazır bulunan, o geceden nasibini almıştır." buyurmuşlardır.[171] Bir diğer hadîste ise: "Her kim Ramazan ayı çıkıncaya kadar akşam ve sabah namazlarını cemaat ile kılarsa, Kadir gecesinden fazla bir hisse alır.[172]

Ayrıca Kadir; değer, kıymet ve ölçü mânâlarına da gelir. Bu kelimenin kudretle de münasebeti vardır. Allah, ahirette hikmetinden daha çok kudretiyle muamele edeceği gibi Kadir gecesinde

---

168 İbrahim Canan, *a.g.e.*, 3/286.
169 Mehmet Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, s. 357.
170 Buhârî, *Sıyâm* 71.
171 İbrahim Canan, *a.g.e.*, 3/289.
172 İbrahim Canan, *a.g.e.*, 3/289.

de hikmetten daha çok kudret hâkimdir. O gecenin kadrini bilenlere İlâhî varidat dolu dolu gelir; hem de ahirette müminlere mükâfat verilmesi ölçüsünde gelir. Bu semavi nimetlerden istifade edebilmek için Kadir gecesini bir alıcı gibi kullanabilmek gerekir. Bu gecede, insan melekî yanının inkişafıyla, meleklerle şu veya bu şekilde temasa da geçebilir.[173]

Kadir gecesi sıkıştırılmış bir hayrât u hasenâtı bağrında saklar. Şu kadar var ki, Ramazan günlerini ve Kadir gecesini Allah'a kurbet vesileleri olarak değerlendirmek söz konusudur.[174]

Kadir gecesinde ibadet ve mücâhede ile erilecek olan hayır ve sevap, içinde kadir gecesi olmayan bin ay amel ile kazanılacak olan hayır ve sevaptan daha hayırlıdır. Hatta bir sınır ve miktar ile tayin ve tahdit edilemeyecek kadar çok hayırlıdır. Bu sırf Allah Teâlâ'nın Muhammed ve ümmetine bir lütfu ve ihsanıdır.

M. Fethullah Gülen Hocaefendi bu hususu tenvir için şu açıklamayı yapmıştır: "Bunu küçük bir misalle anlatmak gerekirse, diyelim ki Ramazan-ı Şerif'te Kadir gecesini yakaladınız. Bu, bin ay hesabına göre seksen sene yapar. Buna göre, o insan sanki seksen sene yaşamış gibi sevap kazanır; başka bir ifadeyle, bin ay namaz kılmış, bin ay oruç tutmuş gibi olur. Bu ise, bir insanın ömrünü aşkın bir şeydir; zira ümmet-i Muhammed'in en uzun yaşayanları bile seksen yaşını biraz aşkın yaşamışlardır/yaşıyorlar. Yine bu öyle bin ay ve öyle seksen sene ki, içinde riya yok, süm'a yok.. meselâ siz namaz kılar, rükua gidersiniz ama içinizden, 'Çevredeki insanlar da gördü ki iyi bir rüku çıkardım.' diye geçirseniz; yine secdeye gider, Cenâb-ı Hakk'ın Efendimiz'in secdesini tarif ederken "*Secde edenler arasında kıvrım kıvrım hâlini Allah görüyor..*" (Şuarâ, 26/218-219) ifadesinde olduğu gibi, kıvrım kıvrım bir secde eda edersiniz ama aklınızın köşesinden, 'Nasıl secde edilirmiş insanlar bir

173 M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla/Tarihi Prizma*
174 M. Fethullah Gülen, Kırık Testi-5 (İkindi Yağmurları) s. 318.

görsün.' diye geçirseniz, sizin bu düşünceniz o secdeyi de rükûu da ve onların önündeki şeyleri de alır götürür. Sadece yatıp kalkmanız ve bir de yorgunluğunuz yanınıza kâr kalır. Ama Kadir gecesinde kazandığınız şey, öyle bir netice verir ki, gecenin bir ânında ve kimsenin olmadığı bir ortamda yaptığınız ibadet ü taati riya, süm'a fırtınaları alıp götürmez. Yine onun içinde başka günahlar da yoktur; meselâ harama bakmamış, yalan söylememiş, din-i mübin-i İslâm'ın esaslarına aykırı hareket etmemişsinizdir.

Bir ehl-i tahkikten bu geceyle ilgili şöyle bir değerlendirme duymuştum; bu zat derdi ki, meselâ birinin malını yemişsiniz, birine sövmüşsünüz ya da birinin gıybetini etmiş, çekiştirmişsiniz. Bütün bunların karşılığını ötede sizin sevabınızdan alır, ona verirler. Ancak bu verilecek şeyler, sizin yaptığınız şeylerden verilir; fazlî olan, yani Allah'ın (celle celâluhû) size fazlından verdiği şeylerden verilmez. O hâlde, eğer Cenâb-ı Hak bir gecede size seksen senelik bir ecir vermişse, seksen bin adama borcunuz da olsa, eğer sizin sadece o geceniz varsa, o geceniz alınıp onlara taksim edilir ama Allah'ın fazlî surette size verdiği şey, seksen seneye muâdil olarak bitevî size kalır...

İşte Ramazan ayı, böylesine hayırlara, hasenata açık ve aynı zamanda önemli hayırlar doğuran bir aydır. Ancak hususiyle Kur'ân hizmetkârlarının Ramazan'ı da başka zamanları da ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü günümüzde hiç kimsenin yapamayacağı her mevsime ait işleri, Allah (celle celâluhû) bu hizmet insanlarına yaptırıyor. Böylece onlar sadece Ramazan ayını değil, âdeta bütün ömürlerini mücahede ruhu ile bir dantelâ gibi örüyorlar. İşte bu durum, İmam Rabbanî Hazretleri'nin dediği, münhasıran bir Ramazan'ı ihyâ etmeyi, onu değerlendirmeyi ve Ramazan'ın değerlendirilmesiyle çok engin, çok geniş hayırlara açılma işini çok çok aşar. Çünkü bu insanlar, göz doldurucu ve çok çalımlı işler yapıyor ve belki şu anda gerçek değeriyle değerlendiremeyeceğimiz

şekilde bir tarih yazıyorlar. Bu açıdan da eğer bir Ramazan ayı ihlâslı bir insana seksen senelik ömür kazandırıyorsa, her hâlde onlarınkini hesap etmek mümkün olmayacaktır."

Ramazan; bir feyiz, yümün, bereket ayıdır. Hazreti sadık-ı masdukun dilinde "Yazıklar olsun ona ki, Ramazanı idrak etti de Allah'ın mağfiretine mazhar olmadı!" denilmektedir. Bu hadisin mefhumu muhâlifinden şunu anlayabiliriz: "Ne mutlu onlara ki, Ramazanı idrak ettiler Allah'ın mağfiretine, hediyesine liyakat kazandılar ve arınmış olarak Ramazandan ayrılıyorlar."

Ramazandaki bu eşsiz fırsatlar kaçırılmamalıdır. İbadetlerimize daha gönülden sarılmalıyız. Yapacağımız ibadetleri veda ediyor gibi yapmalıyız. Haydi, Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatı yaşadığı gibi yaşayalım. Böyle bir gece ya nasip olur ya da olmaz, hesabımızı ona göre yapalım. Öyle bir kadir gecesi değerlendirelim ki, eğer şu ana kadar hayatımızda böyle bir kadir gecesi değerlendirmediysek bir kere olsun hayatımızda kadir gecesi değerlendirmiş olalım.

Ramazanda İnfak ve Fıtır Sadakası

Nebiler Sultanı insanların en cömerdiydi. Her zaman çevresindeki insanların ihtiyaçlarını gözetir, adeta başkaları için yaşardı. O, bazı gönüllere keremiyle girmişti. Kendisi'nden bir şey istenildiğinde, varsa verir, olmadığı takdirde de vaad ederdi. Bazen üzerine giydiği tek elbisesini bile isteyen olur, O da hiç çekinmeden hemen verirdi.

O'nun dilinde cömertlik, insanı Allah'a yaklaştıran güzel huylardan biriydi. Bu durumu ifade için: "Cömert; Allah'a, Cennet'e ve insanlara yakın, Cehennem'e uzaktır. Cimri ise; Allah'a, Cennet'e ve insanlara uzak, Cehennem'e yakındır."[175] buyurmuşlardı.

[175] Tirmizî, *Birr* 40.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetini bu yüksek ahlâka ulaşması için teşvik etmiştir. "Ey insanlar! Allah sizin için din olarak İslâm'ı seçti. Öyleyse siz de İslâm'la olan arkadaşlığınızı, cömertlik ve güzel ahlâkla bütünleştirin." "Yarım hurmayla bile olsa kendinizi ateşten koruyun!" ve "Ey Müslüman kadınlar! Bir koyun paçası da olsa hayır hesabına hiçbir iyiliği küçük görmeyin."

Nakledeceğimiz şu olay Peygamber Efendimiz'in, sadece kendileri sadaka vermekle kalmadığı, ashabını da her fırsatta sadaka vermeye teşvik ettiği konusunda açık bir misaldir:

Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Resûlullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) üstü başı perişan, ayakları çıplak, sadece kaplan postu gibi çizgili bedevi peştamalı -veya abalarına- sarınmış, kılıçları boyunlarında asılı olarak hepsi de Mudarlı olan bir grup geldi. Onların bu fakir ve sefil hâlini gördüğü için Resûlullah'ın (aleyhissalatu vesselâm) yüzü değişti (hüzünlendi). Odasına girdi tekrar geri geldi. Hz. Bilâl'e ezan okumasını söyledi. O da ezan okudu, sonra kâmet getirdi. Namaz kılındı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) namazdan sonra cemaate şöyle hitab etti:

"*Ey insanlar! Sizi bir tek kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratıp o ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının.*

Adını anıp Kendisini vesile ederek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlık etmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakınınız. Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir." (Nisâ, 4/1) âyetini okudu. Bundan sonra Haşir sûresindeki şu âyeti okudu:

"*Ey iman edenler! Allah'ın azabına mâruz kalmaktan korunun. Herkes yarın âhireti için ne gönderdiğine dikkat etsin. Allah'ın azabına dûçar olmaktan korunun. Çünkü Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.*" (Haşr, 59/18)

Resûlullah sözüne devamla: "Kişi dinarından, dirheminden, giyeceğinden, bir sa' buğdayından, bir sa' hurmasından

tasaddukta bulunsun. Hiçbir şeyi olmayan, yarım hurma da olsa mutlaka bir bağışta bulunmaya gayret etsin!" buyurdu.

Derken Ensâr'dan bir zât, nerdeyse taşıyamayacağı kadar ağır bir bohça ile geldi. Sonra halk sökün ediverdi (herkes bir şey getirmeye başladı). Öyle ki, az sonra biri yiyecek, diğeri giyecek maddesinden müteşekkil iki yığının meydana geldiğini gördüm. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) memnun kalmıştı, yüzünün yaldızlanmış gibi parladığım gördüm. Şöyle buyurdular:

"İslâm'da kim bir hayırlı yol açarsa, ona bu hayrın ecri ile kendisinden sonra o hayrı işleyenlerin ecrinin bir misli verilir. Bu, onların ecrinden hiçbir şey eksiltmez. Kim de İslâm'da kötü bir yol açarsa, ona bunun günahı ile kendinden sonra onu işleyenlerin günahı da verilir. Bu da onların günahından hiçbir şey eksiltmez."[176]

Bu hususta başka bir hadis de şudur: İbn Abbas'ın (radıyallahu anh) rivayet ettiğine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir:

"Bir Müslüman bir Müslümana elbise giydirdiğinde, o elbiseden bir parça bile o kişinin üzerinde bulundukça giydiren mutlaka Allah'ın hıfzı altındadır."[177]

Her zaman cömert davranan Allah Resûlü Ramazanın gelmesiyle adeta coşardı. İbn Abbas'ın ifadesiyle, bilhassa Ramazan ayında, Cebrâil Aleyhisselamla buluştuğu zaman cömertliği daha da artardı… O günlerde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) insanlara rahmet getiren rüzgârdan daha cömert olurdu."[178] Yani elinde-avucunda kalan en son şeyleri de dağıtıverirdi.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem); "Ramazan ayında verilen sadaka daha faziletlidir."[179] buyurarak insanları bu konuda teşvik etmişlerdir. Ramazanda müminlerin zaten gönülleri açılır, o

---

176 Müslim, *Zekât* 69; Nesâî, *Zekât* 64
177 Tirmizî, *Kıyamet* 42.
178 Buhârî, *Bedü'l-Vahy* 5, 6, *Savm* 7, *Menâkıb* 23; Müslim, *Fedâil* 48, 50.
179 Tirmizî, *Zekât* 28.

günlerde daha bir cömertleşirler; hayır ve hasenât hesabına bütün fırsatları değerlendiririrler, zekât, sadaka ve fıtır sadakası adı altında sürekli ihsanlarda bulunurlar. Bütün bunlar, Ramazan'ın ayrı bir bereketidir. Bu fırsatları değerlendiren bir insan, Ramazan geçince hayıflanmaz. Çünkü o, Ramazan ayını iyi değerlendirmiş ve Cenâb-ı Hakk'ın mağfiretine mazhar olmuştur. O, burnunun yere sürtülmesine mâruz kalmayacak, kendisine "yazıklar olsun" denmeyecek bir insan kıvamını kazanır. İki sevinçten birini her akşam iftar sofrasında yaşamıştır, diğerini de Rabbine kavuştuğu an tadacaktır.

Ramazandaki ikram veya cömertlik tamamen kişilerin inisiyatifine de bırakılmamış, Ramazana mahsus ibadetlerden biri olan "fıtır sadakası"yla adeta bir alt sınır çizilmiştir. Daha fazlasını yapamayanlar hiç olmazsa bundan geri kalmamalıdır.

Türkçemizde öteden beri "fitre" olarak adlandırılan "Fıtır sadakası"; Allah'ın insana yaşama, Ramazan ayını idrak etme, onun bereketinden istifade etme imkânını vermesine karşılık bir şükran sadakadır. O, Allah'ın bizleri kâinatta en yüce varlık (insan) olarak yaratmasına karşılık teşekkürün ifadesidir. Fıtır sadakasına "baş zekâtı" veya "beden zekâtı" da denmektedir. Bu isimlendirmeler onun şahsa bağlı, şahıs başına konmuş bir malî yükümlülük olması özelliğine dayanmaktadır.

Fıtır sadakası, Ramazan orucunun farz olduğu hicrî 2. yılın Şâban ayında, zekâttan önce farz kılınmıştır. Abdullah b. Ömer'in rivayetine göre: "*Hz. Peygamber fıtır sadakasını 1 sâ' (ölçek) hurma ve 1 sâ' arpa olmak üzere köle, erkek, kadın, küçük ve büyüklere farz kılmış*[180] *ve insanlar bayram namazına çıkmadan önce verilmesini emretmiştir.*"[181]

[180] Hanefilerde ilgili hadislerin rivayet yolları dikkate alınarak ulaşılan sonuca göre fıtır sadakası farz değil vaciptir.

[181] Buhârî, *Zekât* 76; Müslim, *Zekât* 12.

Bu konuda Ebû Saîd el-Hudrî’den gelen bir rivayet de şöyledir: *“Biz Hz. Peygamber devrinde fitreyi yiyecek maddelerinden 1 sâ’ olarak verirdik. O zaman bizim yiyeceğimiz arpa, kuru üzüm, hurma ve keş (yağı alınmış peynir) idi.”*[182]

Oruç tutan kişi, beşeriyeti icabı kendisine ve hele hele oruçlu bir insana yakışmayacak davranışlarda, konuşmalarda hattâ düşüncelerde bulunabilir. Bunlar oruç ibadeti adına bir eksikliktir. Bu eksikliklerin telafi edilmesi ibadetin kâmil ve mükemmel olması için şarttır. İşte bu açıdan fitre, orucu mükemmeliyete taşıyan bir ibadettir. Nitekim bazı âlimler, fitreyi namazdaki sehiv secdesine benzetmişlerdir. Bilindiği gibi sehiv secdesi, namazda yanılma sonucu meydana gelen kusuru telafi eden bir ameldir.

Bir genelleme yaparak ifade edecek olursak kişi nafakalarını temin ile mükellef olduğu küçük, büyük, hür veya köle için fitre vermek zorundadır. Mecnun olan çocuğun fitresini babası verir. Dede, baba menzilindedir. Dolayısıyla torunlarının fitrelerini vermek -şayet çocukların babası ölmüş ise- dedeleri üzerine vacibtir.

Bayram namazından önce verilmeyen fitreler ileriki günlerde verilebilir. Fitre, zamanından önce de verilebilir. Bu konuda on beş gün, bir ay gibi sınırlama getirenler olmakla birlikte, İmam-ı A’zam’a göre bir yıl öncesinden bile verilebilir.

Fitre, zekât verilebilecek her sınıf insana verilebilir. Yani fakirler, düşkünler, zekât memurları, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlar, köleler, borçlular, Allah yolunda olanlar ve yolcular.[183]

Fitre verilecek şahıslar arasında da geliri giderini karşılamayan ama iyi ahlâk sahibi, dört başı mâmur kişiler veya İslâmî aşk, şevk ve heyecanla dolu muhtaç talebeler tercih edilmelidir.

---

182 Buhârî, *Zekât* 74
183 Bkz.: Tevbe, 9/60

Efendimiz'in (s.a.s.) İftar ve Sahurları

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iftarda acele ederdi. Birkaç lokma ile orucunu açtıktan sonra namazı da geciktirmeden eda ederdi. Enes bin Mâlik'in (radıyallahu anh) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), orucunu namazdan önce ve birkaç yaş hurma ile yaş hurma bulamaz ise kuru hurma ile onu da bulamazsa birkaç yudum su içerek açardı."[184]

Doğrudan kana karışan tatlı cinsinden olması dolayısıyla ve o gün Medine'de çok bulunan bir meyve olması hasebiyle iftar açmada ilk olarak hurma tavsiye edilmiştir. Hurma bulunamadığı takdirde her bölgede ve her zaman bulunabilen su tavsiye edilmiştir. Hurma ve su tercihlerini kış mevsiminde hurma, yaz ve sıcak mevsimlerde su şeklinde yorum getirenler de olmuştur.[185]

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "İnsanlar iftarda acele ettikleri müddetçe hayır üzere olmakta devam ederler."[186] buyurarak, ümmetine iftarı geciktirmemelerini tavsiye etmiştir. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahu anh) Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayet ettiği bir hadis-i kudsîde ise "Kullarımın yanımda en sevileni, iftarı acele yapanlardır." buyrulmuştur.[187]

İftarı acele etmenin sebebi, ubudiyetle ilgilidir. Rivayetlere göre Yahûdî ve Hristiyanlar, yıldızlar görününceye kadar İftarı te'hîr ederlerdi[188]. Bunlara muhalefet için iftarın ta'cili (iftar etmekte acele etmek) müstehab kabul edilmiştir.[189] Bir diğer sebep de akşam namazını dağınık bir zihinle kılmaktan kaçınmaktır.

Hanefî fakihleri, oruçluya üç şeyin müstehap olduğunu beyan

184 Tirmizî, *Savm* 10; Ebû Dâvûd, *Savm* 21.
185 Abdullah Parlıyan, *Açıklamalı Tam Riyazu's-Salihin Tercümesi*
186 Buhârî, *Savm* 45
187 Tirmizî, *Savm*, 13; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 4/ 237.
188 Beyhakî, , *es-Sünenü'l-Kübrâ* 4/ 237
189 Kâmil Miras, *Tecrîd-i Sarih Terceme ve Şerhi* 6/286).

ederek bunların sahur yemeği, sahur yemeğini geciktirmek ve iftar etmeyi acele etmek şeklinde sıralamışlardır.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), iftarda özel bir yiyecek aramaz, ne varsa onu yerlerdi. Abdullah bin Ebî Evfâ, Hz. Peygamber'in Sevik denilen bir çeşit çorba ile iftar ettiğinden bahsetmektedir."[190]

İftar esnasında veya iftardan sonra Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Susuzluk gitti, damarlar nemlendi. İnşallah sevap da hasıl oldu" derlerdi. Ayrıca; "Ey Allahım sadece senin için oruç tuttum ve senin rızkınla orucumu açtım." da derlerdi. [191]

Her zaman ikramı seven ve ümmetini de teşvik eden Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazanda da oruçlulara iftar verilmesi hususunda ümmetini teşvik etmiştir. "Ey İnsanlar! .. sofranız herkese açık olsun, çokça ikram edin,… Böylece selametle Cennet'e girersiniz!"[192] buyurmuşlardır. Yine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Bir oruçlunun iftar etmesini sağlayan kimseye, oruçlunun sevabı kadar sevap vardır hem de oruçlunun sevabından bir şey eksilmemek üzere." [193] buyurdular. Bu hadiste Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) oruç tutana ikramda bulunan, kimseye verilecek büyük mükafatı bizlere haber vermektedirler.

Fakirleri ve açları doyurma mevzuu âyet-i kerimelerde ve hadisi şeriflerde farklı şekillerde ifade edilmiş; zekât, sadaka, keffaret ve fidye gibi meselelerde fakirlerin doyurulması konusu, sınırları çizilerek genişçe ele alınmıştır. Fakat, Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "sofranız herkese açık olsun" sözüyle; zengin-fakir, mü'min-müşrik ayırmamış; yemek yedirmeyi mutlak bırakmıştır. Bu açıdan, öncelikle Müslümanlara olmak üzere, kim olursa olsun hatta gayr-i müslime ikramda bulunmak da bu sözün muhtevasına dâhildir.

---

190 Buhârî, *Savm* 33, 43, 44, 45; *Talâk* 24; Müslim, *Sıyâm* 52-54.

191 Abdullah Parlıyan, *Açıklamalı Tam Riyazu's-Salihin Tercümesi* s. 362.

192 İbn Mâce, *Et'ime* 1; Dârimî, *Salât* 156.

193 Tirmizî, *Savm* 81.

Soframızı herkese açık tutmamız, misafirimiz kim olursa olsun yemek yedirmemiz müzmince bir davranıştır. Kapıya gelen herkesi Hızır gibi kabul etme, güler yüzle karşılama ve ona ikramda bulunma yemek yedirmenin hakkını verme demektir... İşte, Peygamber Efendimiz'in "yemek yedirin" sözü bu genişlikte yorumlanmalıdır.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Kendisi sahura kalkmış ve ümmetini de teşvik etmiştir. İbn Adiyy'den gelen bir rivayette Hz. Ali (radıyallahu anh), Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu nakleder: "Bir yudum suyla olsun sahur yapın; bir yudum suyla olsun iftar edin."[194]

Amr İbnu'l-Âs'tan (radıyallahu anh) gelen rivayette ise: "Bizim orucumuz ile Ehl-i Kitab'ın orucu arasındaki en önemli fark sahur yemeğidir."[195] buyurmuşlardır.

Yine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Gündüz tutulacak oruca gece yenilen sahur yemeği destektir, gece namazı için de gündüz uykusu (kaylule) destektir."[196] buyurarak sahur yemeğinin oruç tutmayı kolaylaştırdığına dikkat çekmiştir.

Meysera (radıyallahu anh) şöyle demiştir; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Bir lokma veya bir kaşık çorba ile olsun sahur yapın. Çünkü o, bereket yemeğidir. Sahur sizin orucunuzla Hristiyanların orucu arasında huduttur."[197] buyurdular.

Hz. Enes'ten (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sahur yapınız, zira sahurda bolluk-bereket vardır."[198]

Bereket kelimesi muhtelif şekillerde tefsir edilmiştir:

a) Az olan yiyeceğe oruca yardımı olacak şekilde kuvvet

[194] Bedrüddin Aynî, *Umdetu'l-Kârî* 8/ 70.
[195] Müslim, *Sıyâm* 46.
[196] İbn Mâce, *Sıyâm* 23
[197] Meyserâ hadîsini Ebû Nuaym-ı İsfahani tahrîc etmiştir.
[198] Buhârî, *Savm* 20; Müslim, *Sıyâm* 45.

bahşetmektir. Resûlulllah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem): "Bir yudum suyla, bir hurma tanesiyle de olsa..." buyurması bunu delâlet eder. Bu, Allah'ın halk ettiği bir hususiyettir.

b) "Bereket"ten murâd, muâhaza olunmamaktır. Nitekim Hz. Ebû Hüreyre'den rivayet olunan bir hadîste:

"Üç şey vardır ki bunlar üzerine kul hesaba çekilmez. Sahur yemeği, iftar yemeği ve din kardeşleriyle birlikte yenilen yemek." buyrulmuştur.

c) Bereketten murâd: Oruç vs. gibi gündüz amellerine kuvvet kazanmaktır.

Kâdi İyaz: "Bu bereket sahura kalkan kimsenin zikir, namaz istiğfar vs. gibi ziyâde amellerinden ibaret de olabilir. Zira insan sahura kalkmazsa bunları yapamaz, onları terk etmiş olur." diyor.

Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) şöyle rivayet etmiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Şüphesiz ki Allah ve melekleri sahur yiyenlere salât eylerler."[199] buyurdu.

Ebû Ümâme (radıyallahu anh) şöyle demiştir: Ben, Resûlullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ya Rabbî, Ümmetime sahur yemeğinde bereket ver. Ey ümmetim! Bir yudum suyla, bir hurma tanesiyle, bir kaç kuru üzüm tanesiyle de olsa sahur yapın. Zira melekler size Salât eylerler." buyururken işittim.[200]

Yine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) :

"Sahur berekettir, velev ki biriniz onu bir yudum suyla yapsın. Çünkü Allah (azze ve celle) ile melekleri sahur yiyenlere salât eylerler."[201]

---

[199] Hadîsi, İbn Hibbân tahric etmiştir.
[200] Taberânî'nin *Müsned*'inde geçmektedir.
[201] İmam Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmektedir.

Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) şunları söylemiştir:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): 'Bize mübarek yemeği yani sahuru getir.' buyurdular. Hâlbuki çok defa bu yemek iki hurma tanesinden ibaret olurdu."[202]

Nesâî'de Rivayet edilen bir hadis-i şerifte: "Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına girdim, sahur yemeği yiyordu. 'Bu yemek berekettir, bu size Allah'ın verdiği bir bereketidir. Onu bırakmayın.' buyurdular."

İftarı vaktin evvelinde yapan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sahuru ise şafak sökmesinden korkulmadığı sürece geciktirir, vaktin sonuna doğru yapar ve ümmetine de böyle yapmalarını tavsiye ederdi. Bu hususta İbn Ömer (radıyallahu anhümâ) şöyle demiştir: Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) iki müezzini vardı; Bilâl ve İbn Ümmü Mektûm. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bilâl geceleyin erkence ezan okur. Siz Ümmü Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyip içiniz."[203]

Zeyd İbni Sâbit'in (radıyallahu anh) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Biz Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte sahur yemeği yedik sonra da sabah namazını kıldık." "Sahur yemeği ile sabah namazı arasında ne kadar zaman geçti?" diye soruldu. "Elli âyet okuyacak kadar." cevabını verdi.[204]

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ikramı iftarla sınırlı değildi, sahurda da misafir kabul ederdi. Hz. İrbâd b. Sâriye şöyle demiştir: "Beni, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazanda sahur yemeğine davet etti de: "Mübarek yemeğe buyur!" dedi.[205]

Ebû Ya'lâ'nın rivayetinde: "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sahur yemeği ile tirit hakkında bereket duasında bulundu." Başka bir

[202] Ebû Ya'la *Müsned*'inde tahrîc etmiştir.
[203] Buhârî, *Ezân* 11, 13, *Şehâdât* 11, *Savm* 17; Müslim, *Sıyâm* 36-39.
[204] Buhârî, *Savm* 19; Müslim, *Sıyâm* 47. Ayrıca bkz.: Tirmizî, *Savm* 14.
[205] Hadîsi Ebû Dâvûd ile Nesâî tahrîc etmişlerdir.

rivayetinde de: Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) "Sahur berekettir, tirit berekettir, cemâat da berekettir, buyurdular."[206] denilmektedir.

Efendimiz'in (s.a.s.) Ramazanda Yaptığı Gazveler

Ramazanın birçok ismi vardır. Bunlar arasında en meşhurları; "Rahmet ve Gufran ayı, Allah'ın ayı, Nimetler ayı, Kur'ân ayı, Kurtuluş ayı ve Sabır ayı"dır. Bu ayda çok mühim gazveler, başarılı seriyyeler vb hâdiseler de meydana geldiği için Ramazana verilen isimlerden biri de "Nusret ayı" dır. Sadece Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dönemine ait olan Ramazanlarda gerçekleşen gazve ve seriyyeler[207] bile İslâm tarihinde çok önemli bir yere sahiptir.

Gazve ve Seriyyelerin Sebepleri

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bütün insanlara Allah'ın adını duyurmak vazifesiyle gönderilmiş bir nebiydi. Dinin ilke ve esaslarını açıklayarak bizzat yaşamak[208] ve kendisine verilen vahyi tebliğ etmekle görevliydi. Ferdî ve içtimaî plânda bir dönüşüm sağlayarak[209] yeryüzünde İlâhî esasları hayat tarzı olarak benimsemiş bir toplum modeli oluşturmak için gönderilmiş bir

---

[206] Nesâî hem merfû hem de mevkuf olarak rivayet etmiştir.

[207] **Gazve**, bizzat Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) katılarak ashabına komutanlık ettiği seferlere denir. Bu seferlerde savaşın yapılıp yapılması, birliğin sayısının az yada çok olması fark etmez.

Seriyye, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat katılmayıp, ashabından birinin komutası altında gönderdiği birliklerin gerçekleştirdiği siyasî ve askerî hareketlere denir. Ancak seriyyelere bazen "gazve" dendiği de olmuştur. Buna örnek olarak Mute Gazvesi verilebilir. Hz. Peygamber'in bizzat yönetmediği savaş sadece budur.

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) katıldığı gazvelerin sayısı 27 iken; seriyyelerin sayısıyla ilgili olarak 35 -56 arasında değişen rakamlar verilmekte, hatta bazıları bu sayıyı yetmişin üstüne çıkarmaktadır.

[208] Bakara, 2/151; Âl-i İmrân, 3/164; Cum'a, 62/2.

[209] Nisâ, 4/105.

peygamberdi. Bu sebeple herkesle konuşup mesajını ulaştırması gerekiyordu. Hayır yolunda engel oluşturan dikenli yollar temizlenmeli ve Allah adının etrafta yayılmasının önündeki bütün engeller kaldırılmalıydı. Gazvelere bu açılardan da bakmak gerekmektedir.

Başta Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra da onun ashâbı; dînî düşünce ruhlarında mayalandığı andan itibaren başkalarına dînî mevzûları anlatmayı, dini hayata hayat yapmayı ve bu yolla insanları hakiki kurtuluşa ulaştırmayı varlıklarının gaye ve ideali hâline getirdiler. Kur'ân-ı Kerim birkaç yerde hem Efendimiz'i ikaz hem de onun yüce ve muallâ kametini bizlerin nazarına vermek için; "*Şimdi, bu söze inanmazlarsa, demek sen onların ardına düşüp nerdeyse kendi kendini yiyip tüketeceksin!*" (Kehf, 18/6) ve yine; "*Onlar iman etmiyor diye üzüntüden nerdeyse kendini yiyip tüketeceksin.*" (Şuarâ, 20/3) buyuruyor. Bu âyetlerden de anlıyoruz ki, Allah Resûlü'nün bütün derdi, getirdiği büyük hakikatlari insanlara anlatmaktı. Bu dava, güneşin doğup battığı her yere ulaşmalıydı. O'nun Nam-ı Celîli bir yere takılıp kalmamalı, bütün sinelere girmeli ve bütün gönülleri huzura kavuşturmalıydı. Bütün engelleri bertaraf etmek için, i'lâ-yı kelimetullah maksadıyla, fikir ve düşünce hürriyetine giden yolları açmak gerekiyordu.

Küfür cephesi bütün bunlara fırsat vermediği gibi Allah'ın davetine icabet etmek isteyen güçsüz insanların üzerinde baskı kuruyor, değil dinlerinin gereğini yerine getirmek, imanlarını açıklamalarına bile engel oluyordu. Risaletin ilk yıllarında Mekkelilerin çoğunluğu, Efendimiz'in davetine icabet etmemiş üstelik Müslümanları gittikleri yerlerde de rahat bırakmışlardı.

Bir başka husus da şudur ki; davete muhatap olup da mütehayyir (ortada kalmış) olanlar vardı. Bunlardan bazıları İslâm'a girmek istiyorlardı; ama Kureyş'in zulüm ve işkencesinden korkuyorlardı. Artık kuvvetin Allah'ın (celle celâluhû) elinde olduğunu ve

kuvvet dengesinin Medine lehinde değiştiğini göstererek onlara itminan verilmesi gerekiyordu.

Hz. Peygamber temelde, başkalarıyla ilişkilerinde iyiliği ve barışı esas alıyordu; ancak Müslümanların Mekke'de yaşadıkları acı tecrübeler askeri bakımdan da güçlü olmalarını gerektiriyordu. Kur'ân-ı Kerim haksız saldırıya uğramaları sebebiyle Müslümanlara savaşma izni veriyor[210] ve onlardan düşmana karşı hazırlıklı olmalarını istiyordu.[211] Bundan dolayı Resûl-ü Ekrem'in Medine döneminde yaptığı gazvelerin temelinde; saldırıları durdurmak, düşman güçlerinin birleşmesini önlemek, yol ve ticaret güvenliğini sağlamak gibi çeşitli amaçlar vardı.

Bunlara ek olarak, her davranışıyla insanlığa rehber olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), gazve ve seriyye gibi faaliyetlerle kuvvetlinin zayıfı ezdiği, hakkın zalimin elinde zayi edildiği bir ortamda, insanlara "savaş hukukunu" öğretiyordu. Ve yine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu faaliyetlerle, başarılı bir savaş stratejisi için gerekli olan şu temel yöntem ve prensipleri büyük bir maharetle uyguluyor ve bütün bunları ashabına öğretiyordu:[212]

---

210 Hac, 22/39.

211 Enfâl, 8/60.

212 Resûl-ü Ekrem uyguladığı savaş stratejisiyle düşmana hemen her zaman sürpriz yapmış, büyük harekâtların altısında, küçüklerin dokuzunda düşmanı tamamen hazırlıksız yakalamıştır. Gönderdiği seriyyelerin otuz ikisinde düşman tamamen sürprizle karşılaşıp direnememiştir. Yalnız dokuzunda küçük çaplı çatışmalar, Mûte'de ise savaş meydana gelmiştir.

Hz. Peygamber'in savaş stratejisinde insan ve mal kaybının asgaride tutulması önemli bir ilkeydi. Bu sebeple harekâtlarda silâhlı çatışma olmaması için özel tedbirler alır, anlaşmazlığın savaş yapılmadan halli için büyük gayret gösterirdi. On yıl içinde Resûl-ü Ekrem'in katıldığı dokuz savaşta Müslümanların kaybı (rivayet farklılıklarına göre) en çok 147, düşmanın kaybı ise 288'dir. Seriyyeler için farklı rakamlar verilse de savaşlarla birlikte her iki tarafın toplam kaybı 1000 civarındadır…

Resûlullah, meşruiyet gerekçesi bulunmayan bir savaşa rıza göstermediği gibi savaşın keyfilikten uzak tutulması ve temel hukuk ilkelerine bağlı kalınması için çaba harcamıştır. Hıyanette bulunulmasını, çocuk, kadın ve yaşlı kimselerin öldürülmesini, ahde vefasızlık gösterilmesini yasaklamıştır. Düşmanın öldürülmesi sırasında

Organizasyon, moral gücü, hücuma dayalı aksiyon, güvenlik, sürpriz, sürat, gücün tasarruflu kullanılması, merkezî kumanda, bölge coğrafyasının etkin kullanımı, gizliliğin korunması, sağlam ve sistemli istihbarat…

Hicri 2. yılın ortalarına gelindiğinde, o günkü Mekkeli müşrikler Medine-i Münevvere'de bütün inanç sahipleriyle birlikte huzurlu bir toplum oluşturan Efendimiz'i tehdit ediyor ve Müslümanların burada tutunmalarının önüne geçmek istiyorlardı. Bu hedeflerini gerçekleştirmek için kendilerince, karşı konulamayacak güçte bir darbe ile Müslümanların işini bitirme plânları içindeydiler! Bu menfi hedeflerine ulaşmak için hicret eden Müslümanların Mekke'de bıraktıkları mallarına da el koymuşlardı. Bir kervan tertip etmişler ve herkesin katkısıyla ortak savaş malzemesi tedarik etmek için yola koyulmuşlardı bile.

Hâlbuki İslâm'ın da bir izzeti vardı ve sürekli küfrün sultası altında varlığını devam ettirmesi düşünülemezdi. Hakk'ın gücünün hâkim olduğunun gösterilmesi gerekiyordu. Sağda solda Müslümanların önlerini kesen, onları tehdit eden, Müslüman olan herkese akla karayı seçtiren, kimilerinin mızraklarla göğüslerini delen ve ciğerlerini dışarı çıkaran, kimilerini yurtlarından yuvalarından eden düşmanlar mutlaka sindirilmeliydi.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) işte bu gaye istikamatinde hava ve hayat şartlarına takılmadan, Ramazan dahil her mevsim seferler düzenliyordu. O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyelerine dikkat edildiğinde yapması gereken diğer işlerini Ramazandaki

---

kin ve nefreti arttıracak davranışlardan sakınılmasını, iyilik ve güzelliğin şiâr edinilmesini, esir ve rehinelere iyi davranılmasını emretmiş, diğer milletlerin uyguladığı işkence vb. uygulamalardan askeri menetmiştir. Hukuka aykırı bir uygulama gördüğünde onu düzeltmiş veya tazminle telâfi yoluna gitmiştir. Birçok durumda kötülüğe karşı iyilikle muamele ederek insanların saygı ve sevgisini kazanmıştır. (Bkz.: *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*/Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayatı)

açlık susuzluk gibi nedenlerle ihmal etmiyor, ibadet hayatını her mevsim zirvede götürüyordu. O (sallallahu aleyhi ve sellem), yazın en şiddetli günlerinde de oruç tutuyordu. Birçok muharebede O, hep oruçluydu. Hele bazen harp öyle şiddetlenirdi ki, bunlardan birinde kendisiyle beraber Abdullah b. Revâha'dan (radıyallahu anh) başka oruç tutan kalmamıştı.[213] Bununla birlikte o Rahmet Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem) zayıfların ayağıyla da yürüyordu, ümmeti için yeterli olan ve onların yapabileceği kadarını tavsiye ediyordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yapa geldiği ibadetlerdeki değişiklikler veya azalmalar, ümmetine kolaylık amacı taşıyordu.

O (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazanda çeşit çeşit yiyecek ve içeceklerin sergilendiği sofralarda iftar etmiyordu. Orucunu serinliklerde gölgeliklerde veya uyuyarak geçirmiyordu. Yiyecek bir şeyler bulamadığı zamanlarda savm-ı visal tutuyordu. Bütün bu -bize göre- zorluklar O'nun Ramazanda hamle yapmasına bir engel değildi. Tam aksine O (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazanın ikliminden, bereketinden, metafizik geriliminden istifade ediyor, atalet şöyle dursun, hamle üstüne hamle yapıyordu. Bütün bunların neticesinde ashabıyla beraber hesapsız lütuflara kavuşuyordu. Sıkıntılara katlanılıyor, sabrediliyor, sabrın sonu da hep zafer oluyordu.

Çünkü müminler nefsin bütün oyunlarını bozuyorlardı. Nefisten kaynaklanan pes duyguların esaretinden kurtulup rahat ve huzura kavuşuyorlardı. Çünkü "Ramazan ayında Cennetin kapıları açılıyor, Cehennemin kapıları ise sıkı sıkıya kapatılıyordu."

Ramazan tastamam bir ibadet ayıdır. İbadet ise insanın mahiyetine yerleştirilmiş olan bütün lâtîfelerin hakkını vererek Allah'a ulaşmak, varlığı yorumlamak, değişik ilimlerle kâinatı hallaç etmektir. Bütün bunlara müsait yaratılan bu mükemmel insanoğlunun, tabiatına en uygun ibadetlerin her çeşidinin doyasıya bir panayır havası içinde yaşandığı mevsim olan Ramazanda ibadete

213 Müslim, *Sıyâm* 108-109; Ebû Dâvûd, *Sıyâm* 45.

yoğunlaşmalı ve ibadetin verdiği motivasyondan istifade edilmelidir. Bunlara bir örnek olması için Bedir Gazvesinde yaşanan zorluklara göz atalım.

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazanla gelen kuvvetten istifade ederek ashabıyla birlikte canını ve malını feda ettiği seferlerden ilki Bedir[214] Gazvesi'dir.

Bedir Gazvesi, Hicretin ikinci yılı Ramazanın 17'sinde (13 Mart 624 Cuma), Mekke müşrikleriyle Medineli Müslümanlar arasında meydana gelen, Müslümanların galibiyetiyle sona eren ilk savaştı.

Olay şu şekilde gelişti: Hicretin üzerinden henüz on yedi ay geçmişti. Receb ayıydı. Kureyş'in Şam'a gönderdiği kervanın dönüş zamanıydı. Efendiler Efendisi, halaoğlu Abdullah İbn Cahş'ı on iki kişiyle[215] birlikte Tâif ve Mekke arasında kalan Nahle'ye doğru gitmesi ve burada Kureyş'in kervanını bekleyip gelişmeleri haber vermesini istedi. Bütün dikkatler, Şam'dan gelecek haberler üzerinde yoğunlaşmıştı. Medine, bu kervanın Şam'dan ayrılıp geri dönmek üzere yola koyulduğu haberleriyle çalkalanmaya başladı. Yollar, Bedir'i gösteriyordu. Ve Allah Resûlü de Ramazan ayının on ikisinde, hedefini açıklamış ve söz konusu kervanı durduracak kadar ashabının Ebû Inebe kuyusunun başında toplanması emrini vermişti.[216] Hedefte kervan olduğu için, henüz yola çıkmaya hazır olmayıp da mazeret beyan edenler, bu yolculuktan

214 Bedir, Medine-i Münevvere'ye 160 km. Kızıl Deniz'e 30 km. mesafede bir kasabanın adıdır. Bedir, Mekke'den gelip Medine'den geçerek Suriye'ye kadar uzanan yol üzerinde olup, Mekke-Medine arasındaki konak yerlerinden biridir. Bedir kasabasının İslâm tarihinde önemli bir yeri vardır. Âl-i İmran, 3/121-127 ve A'raf, 7/3-9 âyetleri Bedir'de güç dengesinin olmadığı bir anda Allah'ın müminlere meleklerini gönderip nasıl yardım ettiğini anlatmaktadır. Bkz.: Ahmed Bedir, *Kur'ân-ı Kerim Atlası*, s. 105.

215 Bkz.: İbn Hişâm, *Sîre* 3/146.

216 Bu emrin, Ramazan ayının sekizinci günü verildiğine dair de bir rivâyet bulunmaktadır. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre* 3/159; İbn Seyyidünnas, *Uyûnu'l-Eser* 1/325.

istisna tutulmaktaydı. Medineden bir mil uzaktaki Ebû Inebe kuyusunun başında saydırdığı ashabının sayısı üç yüz on üçtü. Bu sayı, Efendimiz'i çok sevindirmişti ve beşâşet ifade eden bir ses tonuyla şunları söyledi: "Tâlût'un ashabı kadar!"[217]

Ramazanda bir pazar akşamı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Sükyâ denilen yerden yola çıktı. Bu seferde yanlarında sadece iki tane at, yetmiş tane de deve vardı.[218] Nöbetleşe binerek yol alıyorlardı. Efendiler Efendisi de ashabından farklı değildi; aynı deveye Hz. Ali ve Ebû Lübâbe ile nöbetleşe biniyordu.[219] Hz. Ali ve Ebû Lübâbe: "Sen bin Yâ Resûlallah! Biz, Seninle birlikte yürürüz." diyerek kendi sıralarını vermek için ısrar etmişlerdi ama O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ne sizler yürüme konusunda benden daha güçlüsünüz ne de Ben, vadedilen mükâfata sizlerden daha az ihtiyaç duyuyorum, diyerek bu teklifi geri çevirmişti. [220]

Bu seferde Efendimiz'in yaşı takriben 53'tür. Yolun uzunluğu ise 160 kmdir. O günkü şartlarda bu mesafeyi, güneş altında, oruçlu olarak, çöl ikliminde, kuma bata-çıka üstelik yolun çoğunu da yürüyerek gidiyorlardı. Seferdekilerin hepsi güçlü kuvvetli değildi. Aralarında 16 yaşında bir sahabenin olduğu da unutulmamalıdır. Gittikleri yerlerde onları bekleyen iftar sofraları, hazır içecekleri, soğuk suları hatta başlarını sokacakları bir barınakları bile yoktu.

Efendimiz'in, kendisiyle beraber bu sefere çıkanlar için yaptığı şu dua her şeyi anlatıyor:

---

217 Taberî, *Tarih* 2/26; Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd* 4/ İbn Hişâm, *Sîre* 2/333.

218 İbn İshak, İbn Hişam, *Sîre* 2/ 264, Vâkıdî, *Megâzî* 1/ 26, İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ* 2/12; Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf* 1/289.

219 Vâkıdî, *Megâzî* 1/ 26; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 2/12, Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf* 1/289.

220 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 2/21, Ahmed b.Hanbel, *el-Müsned* 1/422. Ayrıca bkz.: Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, 1-4, Işık Yayınları.

"Allah'ım! Bu insanlar, yalın ayak; Sen onlara dayanma ve yol meşakkatlerine karşı tahammül gücü ver! Bunların üzerinde elbise yok; Sen onları giydir! Bunların elinde yiyecek imkânları da yok; Sen onları doyur! Ve bu insanlar yoksul; Sen onları fazl u kereminle zengin kıl!"[221]

Türbân denilen yere geldiklerinde Efendimiz'in işaretiyle (sallallahu aleyhi ve sellem), Sa'd İbn Ebî Vakkâs, yakınlarda bulunan bir ceylanı avladı. Efendimiz'in yüzünde hemen bir tebessüm belirdi. Zira bu, yokluk çekilen bir ortamda, ashab-ı kirâma sunulmuş ilâhî bir ikram demekti. Ramazanın bereketiydi. Efendimiz, etin pişirilip ashab arasında dağıtılmasını istedi.

Bedir mevkiine geldiklerinde Ebu Süfyan, kervanın yönünü çoktan değiştirmiş, deniz tarafından Mekke'ye yollamıştı. Üstelik Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kureyş'in savaşmak için yola çıktığı haberini almıştı. İşin rengi bir anda değişivermişti. Savaş niyetiyle yola çıkmadıkları için, ne malzeme yönüyle ne de ruhi olarak hazırlardı. Aldığı kararlarda beraber yürüdüğü insanların katılımına özen gösteren Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), böylesine kritik bir noktada ashabının görüşüne başvurdu. Önce Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi ileri gelenler sonra da; Mikdâd İbn Amr ve Sa'd İbn Muâz söz aldılar ve Efendimiz'e vereceği bütün kararlarda tam destek olacaklarını ilan ettiler.

Görülen o ki kıvam tamdı ve bu kıvamda, dünyayı dize getirecek bir potansiyel gizliydi. Zaten, mânâda yakalanan bu güç, aynı zamanda maddî olanın da üstesinden gelmeye yetecek bir potansiyel demekti. Zira gözünü budaktan sakınmadan ve Allah ve Resûlü'nün yoluna karşılık beklemeden baş koyanlara Allah'ın yardım vaadi vardı. Zaten, Cibril-i Emîn de gelmiş, bu vaadin

---

221 Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 2/20. Savaş olup da ortalık durulunca, Efendimiz'in duasına mazhar olan ashab-ı kirâm hazretlerinin hepsi de açlık endişesinden uzak, aç kalma korkusunu üzerlerinden atmış ve tahammülleri de zirvede olarak geri dönüyorlardı.

gerçekleşeceği müjdesini getirmişti. Gelen âyetlerde Yüce Mevlâ, iki topluluktan birisini (kervan ya da düşman ordusu) Müslümanlara vadettiğini söylüyordu.[222]

Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabına döndü ve şöyle buyurdu:

– Allah'ın bereketiyle haydi yürüyün bakalım! Çünkü Allah (celle celâluhû), iki tâifeden birisini Bana vadediyor. Vallahi, şu anda da Ben, onların teker teker devrilip düştükleri yeri görüyor gibiyim!

İslâm ordusu, kumluk bir araziye konakladı. Müşrikler ise Bedir kuyularını tutmuşlardı. Gece yağan yağmur, hem araziyi pekiştirdi hem de Müslümanların su ihtiyacını giderdi. Bu Allah Teâlâ'nin onlara bir yardımıydı. Peygamberimiz (aleyhisselâm) Allah u Teâlâ'ya dualarda bulunuyor, yalvarıyor, müminlere müjdeler veriyordu. Müslümanların da kendilerinden üç misli fazla düşman karşısında, maneviyatı artıyor, gayretleri çoğalıyordu.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashab-ı kirâm Bedir'e geldiklerinde günlerden cuma idi. O akşamı burada geçirecekler ve savaş da ertesi gün burada cereyan edecekti.[223] Resûl-ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Cuma gecesi Allah'a yalvarmaya başladı. Duasında şöyle diyordu: "Allah'ım! Kibir ve böbürlenmekle gelen şu Kureyş'tir, sana meydan okuyor. Resûlünü yalanlıyorlar!.. Allah'ım! Bana yapmış olduğun yardım va'dini yerine getir. Allahım! Onları sabahleyin helak eyle...

Yorgunluk, sıcaklık, açlık ve susuzluğun orucuna mani olmadığı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) savaş hâli de olsa namaz ve

222 Enfâl, 8/7-8

223 Bugünün, cuma olduğuna dair de rivâyet vardır. Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 2/21; İbn Abdilberr, *İstîâb*, 1/43. Her ne kadar Bedir'in pazartesi günü cereyan ettiğine dair bir rivâyet olsa da buna pek itibar edilmemiştir. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 2/21

duasını aksatmıyordu. Müslümanlar da Allah'tan yardım istiyorlar, kendilerini zafere ulaştırmasını diliyorlardı.

Hazırlıklardan sonra, iki ordu sabahleyin karşı karşıya geldi. Yola çıktıkları günden bu yana oruç tutan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), daha önce ifade ettiği hâlde orucunu açmak istemeyen ashabına seslenecek ve:

– Ben orucumu açtım, sizler de açın, diyerek bugünden sonra oruca niyet etmemelerini emir buyuracaktı. Böylelikle ashab-ı kirâm hazretleri, yolculuk ve savaş gibi durumlarda oruç tutmama ruhsatını da öğrenmiş oluyorlardı. Zira inen âyetlerde bu konu ele alınmış ve Resûlullah da bunları ashabına tebliğ etmişti.

Çarpışma başladığında, Peygamberimiz eline bir avuç ince kum alıp Kureyş müşriklerine karşı dönerek: "Kara olsun, yüzleri!" deyip etrafa saçtı. Saçtığı ince kumdan gözlerine ve yüzlerine dolmayan hiçbir müşrik kalmadı. Yüce Allah da Müslümanlar tarafını, savaşan meleklerle takviye etti Savaş Müslümanların lehine büyük bir zaferle sonuçlandı. Bu çarpışmada, müşriklerin ileri gelenlerinden Ebû Cehil dahil yetmiş kişi öldürüldü, yetmiş kadarı da esir alındı. Müslümanlardan da on dört kişi şehid oldu. Kur'ân'da elde edilen zaferin Allah'ın yardımıyla gerçekleştiği ve Müslüman ordusunun meleklerle desteklendiği ifade edilmektedir. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) müşriklerin cesedlerine: "Ey falan oğlu filân! Ey falan oğlu filân!.." diye babalarının ve kendilerinin adları ile seslendi; "...Biz, Rabbimizin bize va'dettiğini gerçek olarak bulduk. Siz de putlarınızın size va'dettiği şeyi hak olarak buldunuz mu?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh), Peygamberimize: "Ey Allah'ın elçisi! Şu cansız cesedlere ne diye seslenir, söz söylersin?" deyince, Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Muhammed'in hayatı kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, benim söylediğim sözleri, siz onlardan daha iyi işitir değilsiniz." buyurdu...

Sıcağa, tehlikelere, açlığa, susuzluğa, yorgunluğa aldırmadan her türlü mehalike göğüs gerenlere Allah'ın (celle celâluhû) rahmeti, inayeti, ekstra lütufları sağnak sağnak yağıyordu. Dünyevî yönden Medine'ye sıkıştırılmaya çalışılan Müslümanlar, Allah'ın nusretiyle Bedirde elde ettikleri zaferle hareket alanları genişliyor, yeni hamlelerin de kapıları aralanmış oluyordu.

Ramazan'da Gerçekleşen Bir Fetih: Mekke'nin Fethi

Takvimler hicrî sekizinci yılın Şa'bân ayını gösteriyordu. Hudeybiye anlaşmasının üzerinden yirmi iki ay geçmişti. Mekkeliler Efendimizle yaptıkları anlaşmaya sadık kalmamış ancak durumu düzeltmek için Ebû Süfyân'ı Medine'ye göndermişlerdi. Aradığı desteği bulamayan Ebu Süfyan bundan sonra olabileceklerin ağırlığıyla iki büklüm olarak gerisin geriye Mekke'ye dönmüştü.

Ebû Süfyân'ın ayrılışından bir süre sonra Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Âişe Validemize (radıyallahu anhâ):

"Yol hazırlığımızı yap ve bu işi de gizli tut!" diyerek tembihte bulunmuştu.[224]

Ashabından Ebû Katâde İbn Reb'î'yi, emrine verdiği bir birlikle Şam yolu üzerindeki Batn-ı İzâm denilen yöne gönderecek, hazırlanan ordunun o istikamette yürüyeceği şeklinde bir zan uyandıracak ve böylelikle Mekke yönüne gideceği yönündeki haber ve söylentilerin doğru olmadığı izlenimi verecekti. Bu arada, her tarafa elçiler gönderip haber salıyordu:

– Allah ve Resûlü'ne iman eden herkes, Ramazan ayıyla birlikte Medine'de hazır olsun! Artık ashab, cemaatler hâlinde ve akın akın Medine'ye geliyordu; karargâh, Ebû Inebe kuyusunun başına kurulmuş ve her gelen buraya yerleşerek hareket emrini beklemeye başlamıştı.

---

224 Vâkıdî, *Meğâzî* 1/796

Resûlullah (aleyhisselam) ve beraberindeki Müslümanlar Ramazan ayının onunda çıkıp, on dokuzunda Mekke'ye vâsıl oldular.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve beraberindeki Müslümanlar sefer hâli olmasına rağmen oruç tutuyorlardı. Kedid mevkiine varıldığında bineği üzerinde iken su getirilmesini emretti. Getirilen suyu, insanların gözleri önünde içti ki, orucunu bozmuş olduğunu onlara bildirsin. Böyle yapması üzerine Müslümanlar da oruçlarını bozdular."[225]

Ebû Said el-Hudrî (radıyallahu anhâ) bu seferde yaşananları şöyle dile getirmektedir: "Fetih yılı Resûlullah'la (sallallahu aleyhi ve sellem) birlikte yola çıktık. Resûlullah da biz de oruç tutuyorduk. Nihayet bir yere varınca Efendimiz: "Şüphesiz düşmanınıza yaklaştınız, oruçlu olmamanız, sizin daha kuvvetli olmanızı sağlar," buyurdu. İçimizde hem oruçlu olanlar hem de oruçlu olmayanlar olduğu halde sabahladık. Sonra tekrar yürüdük ve başka bir yerde durduk. Bu sefer Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): "Siz düşmanınıza baskın yapacaksınız. Oruçlu olmamanız sizin daha kuvvetli olmanızı sağlar. Onun için oruçlarınızı açınız!" buyurdu. Bu, Resûlullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kolaylık oldu.[226]

Zübeyr İbn Avvâm başkanlığında iki yüz kişilik bir süvari birliğini öncü kuvvet olarak gönderen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabıyla birlikte ikindi namazını kıldıktan sonra hareket emrini verip yola koyuldu. Etrafında, O'nunla birlikte sel olup Mekke'ye akın eden Ensâr, Muhâcir ve diğer kabilelerden oluşan tam on bin kişilik bir ordu vardı. Yolda katılacaklarla birlikte bu rakamın on iki bini bulduğu ifade edilmektedir.[227] Yol uzun olduğu için atları yedeklerine almış ve develerine binerek yol alıyorlardı. Hiç dinlenmeden Sulsul denilen yere kadar geldiler. Havalar oldukça

---

225 Reşit Haylamaz, Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı: *Efendimiz-2*

226 Müslim, *Sıyâm* 102; Beyhâkî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 2/390.

227 Bkz.: Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân* 8/97; İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 1/335; Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd* 5/266

sıcaktı ve Arc'a geldiklerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir miktar serinleyebilmek için başından su döküp yüzünü yıkadı…

Resûlullah mîkât yeri Zülhuleyfe'de ihrama girdi. Mekke yakınındaki Merrüzzahrân'da konakladı. İslâm ordusunun Mekke'ye yaklaştığını öğrenen Kureyşliler, Ebû Süfyân başkanlığındaki bir heyeti Hz. Peygamber'e gönderdiler; ancak heyet mensupları İslâm'ı kabul etmiş olarak Mekke'ye döndüler. Ebû Süfyân Kureyşliler'e kendisinin Müslüman olduğunu ve teslim olmaktan başka çarelerinin kalmadığını söyledi. Öte yandan Resûl-ü Ekrem kumandanlarına mecbur kalmadıkça savaşmamalarını, kaçanları takip etmemelerini, yaralıları ve esirleri öldürmemelerini bildirdikten sonra hareket emri verdi. [228]

Hicretin sekizinci senesi Ramazanın 21. günü daha güneş doğmadan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kasvâ'ya binmiş yeşil birliğinin arasına katılmıştı. Sekiz sene sonra Allah Resûlü Mekke'ye, doğdukları kutlu beldeye giriyorlardı... Görülmeye değer bir gündü... Şehre sekiz koldan giren İslâm ordusu arşa yükselen tekbir ve tehlil sesleri arasında Mekke'yi fethediyordu... Allah (celle celâluhû) O'nun hanesine bir zafer daha yazdırmak üzereydi! Ancak O, tevazudan iki büklümdü; o kadar eğilmişti ki, neredeyse sakal-ı şerif-i mübarekleri, Kasvâ'nın semerine değecek gibiydi!

– Allah'ım, diyordu. Esas önemli olan ahiret yurdunun hayatıdır! Belki de bununla, dünyada ne türlü başarılar elde edilirse edilsin esas muvaffakıyet, ahiret adına yatırım ifade eden adımlardadır, demek istiyordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) daha Medinede iken Hz. Câbir'e:

"Allah (celle celâluhû), bize Mekke fethini müyesser kıldığında bizim konaklayacağımız yer, Mekke müşriklerinin küfür

---

[228] *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*

üzerine aleyhimizde ittifak edip tavır aldıkları Kinâneoğullarının Hayf'ıdır." demişti.

O gün müşrikler burada bir araya gelmiş ve Müslümanları Mekke'den sürüp de yalnız başlarına ölüme terk etme kararı almışlardı. Ancak kaderin hükmü daha farklıydı ve işte şimdi Allah Resûlü ve ashabı, daha o günden tarifini verdiği yere gelmiş ve ölümlerine ferman kesilen yerden, muzaffer olarak, Mekke'ye giriyorlardı.[229] Kasvâ'nın üzerinde ilerlerken Fetih ve Nasr sûrelerini okuyor:

"İşte bu, Bana Allah'ın vaat ettiği şeydir!" diyordu.

Sıra Mekkelilere seslenmeye gelmişti. Allah Resûlü Mekkelilere seslenirken tevazu içindeydi: "Ey Mekkeliler! Sizden kim Mescid-i Haram'a girerse emniyettedir. Kim Ebu Süfyan'ın evine girerse emniyettedir. Hepiniz hürsünüz. Size bugün bir kınama yoktur. Umulur ki Allah sizi affeder. Çünkü O merhamet edenlerin en merhametlisidir."[230]

Fetih gerçekleşeli tam on dokuz gün olmuştu.[231] Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Mekke'de kalma niyeti olmadığı için namazlarını da hep kısaltarak kılmıştı; otoriteyi temin edecek ve geri dönecekti. Ancak öyle olmadı; zira Hevâzin tarafından iyi haberler gelmiyordu.

Mekke'nin fethiyle birlikte Allah Resûlü'nün kendi üzerlerine yürüyeceğini düşünen Hevâzin ve Sakîf kabileleri, birbirlerine gidip gelmeye başlamıştı ve takvimler, Şevvâl ayının altısını gösteriyordu.[232] Ramazan'ın bitimine iki gün kala hazırlıklar

---

229 Bkz.: Vâkıdî, *Megâzî* 1/825; Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd* 5/230.

230 İbn Hişam, *Sîre* 2/390.

231 Bu süreyi on sekiz, on yedi, on beş ve on şeklinde rivâyet eden sahabîler de olmakla birlikte bu rivâyetlerdeki farklılık, büyük ihtimalle giriş ve çıkış günlerinin sayılmamasından veya birini sayıp diğerini hesaba katmamaktan kaynaklanmaktadır ki en kuvvetli rivâyet on dokuz gün şeklindedir. Bkz. Sâlihî, *a.g.e.*, 8/231

232 Ramazan'ın bitimine iki gün kala çıkıldığına dair de rivâyet vardır ki muhtemelen,

başlanmış ve Şevvâl ayının altıncı günü de hareket edilmişti.[233] Hâlid b. Velîd (radıyallahu anh) kumutasındaki öncü birliğe Huneyn vadisinde pusu kuran Hevâzinliler'in ok atışlarıyla savaş başladı. Düşmanın yerini tespit etmenin imkânsızlığının yanı sıra ürken hayvanların yol açtığı karışıklık ve panik öncü birliğin dağılmasına, merkezdeki birliklerin de düzensiz bir şekilde geri çekilmesine sebep oldu. Resûl-ü Ekrem'in etrafında çok az sayıda asker kaldı. Kur'ân-ı Kerîm'de bozgunun sebebi, Müslümanların sayı bakımından kendilerini üstün görmesine, dolayısıyla Allah'a tevekkülün tam gerçekleşmemesine bağlanmış, fakat acı tecrübeden sonra Allah'ın mânevi desteğiyle zaferin kazanıldığı ifade edilmiştir.[234] Dağılan ordu Resûlullah'ın uyarısı ile kısa zamanda toparlandı ve şiddetli bir savaşın ardından Müslümanlar galip geldi.

Uzun bir ayrılıktan sonra yeniden Medine'ye dönen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), her zaman olduğu gibi yine doğruca mescidine gidecek ve önce, Rabbine kullukla şükrünü eda edecekti. Efendimiz'in Medine'den Ramazan ayının on üçüncü günü yola çıktığı ve Zilkâde ayının son üç günü geri geldiği düşünüldüğünde bu süre yaklaşık seksen dört gündür.[235]

Bütün bu anlatılanlarda Resûl-ü Ekrem'in Ramazanlarını nasıl geçirdiğini; tehlikenin ve meşakkatin hiç eksik olmadığını, İslâm uğrunda can ve malın ortaya konulduğunu, sürekli bir aksiyon içinde olduğunu görüyoruz.

Ramazanda Allah'ın bahşettiği fetihler elbette sadece Bedir ve Mekke Fethi ile sınırlı değildir. Efendimiz zamanında Ramazan

---

Ramazan'ın son günlerinde hareket için hazırlanmaya başlanmış ve şevvâl ayının altıncı günü de hareket edilmiştir. Bkz.: Vâkıdî, *Megâzî*, 1/889; Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd* 5/346

[233] Bkz. Vâkıdî, *Megâzî*, 1/889; Sâlihî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd* 5/346

[234] Tevbe, 9/25-26

[235] Reşit Haylamaz, *Efendimiz-2*

ayında vuku bulan veya hazırlıkları yapılan diğer gazveler ve seriyyeler ise şunlardır:

- H.3/Miladi 625: 7 veya 8 Şevval /23 veya 27 Mart Uhud Harbi.
- Hamrâülesed Gazvesi (Medine'den çıkış 8 veya 12 Şevval/24 veya 28 Mart
- H.5/Miladi 627: Şaban-Ramazan / Ocak-Şubat; Beni Mustalık (Müeyse) Gazvesi: Bu kabile Medine'ye saldırmak istediğinden susturuldu.
- H 6/Miladi 628: Zeyd b. Harise'nin 2.Vâdilkurâ Seriyyesi (Ramazan/Ocak-Şubat)
- Abdullah b. Revaha'nın Hayber'e keşif amaçlı seriyyesi (Ramazan/Şubat)
- H.7 / Miladi 629: Galib b. Abdullah'ın Meyfaa Seriyyesi (Ramazan/Ocak)
- H. 8/Miladi 630: Batn-ı İdam seriyyesi (Ramazan / Ocak)
- Mekke'nin Fethi, Kâbe'nin putlardan temizlenmesi. 20 Ramazan/11 Ocak)
- Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) galib olarak, mağlupları toptan affederek cihanşümul büyüklük göstermesi.
- Hişam b. Âs'ınYelemlem tarafına, Hâlid b. Said'in Urene tarafına, Halid B. Velid'in Nahle'deki Uzza putunu, Sa'd b. Zeyd el Eşhel'in Müşellel'deki Menat putunu, Amr b. As'ın Beni Huzeyl'in Ruhat'taki Savâ putunu, Tufeyl b. Amr ed- Devsî'nin Amr b. Hümeme'nin Zülkeffeyn putunu yıkmaya gönderilmesi (Ramazan/Ocak)
- Huneyn Gazası (M. 630- H.8/11 şevval/Şubat)
- Taif Kuşatması, Evtas Savaşı (M. 630 - H.8/Şevval/Şubat)

Ne bahtiyardır o insan ki; Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazana ait sünnetini ihya için bütün Ramazanını vakfeder, yoksullarla iftar eder, âlem-i İslâm'ın derleriyle dertlenir, çözüm yolları aramak için kapı kapı dolaşır, Ramazan ikliminden istifade ederek gönüllere girme yolları araştırır!

Tehditden Korunalım ve Birer Disiplin İnsanı Hâline Gelelim

Birer disiplin insanı hâline gelebilmemiz için Ramazanı cok iyi değerlendirmeliyiz.

Birgün Resûlullah minbere çıkarken birinci basamakta: "Âmîn!" dedi. Sonra ikinci basamağa çıkınca orada da: "Âmîn!" dedi. Sonra üçüncü basamağa orada da: "Âmîn!" dedi. Sonra minberin üzerine oturdu ashabı ona: "Yâ Resûlallah ne için âmîn dediniz? Resûlullah: "Cebrâil yanıma geldi ve şöyle dedi: "Ana babasına veya birisine yetişip te Cennete giremeyen kişinin burnu yerde sürünsün âmîn de!" dedi ben de âmîn dedim. Sonra: "Kim Ramazan'a ulaşır da kendisini affettiremezse o kişinin burnu da yerde sürünsün âmîn de!" dedi. Ben de âmîn dedim. Sonra: "Yanında anıldığın halde sana salavat getirmeyen kimsenin burnu yere sürünsün âmîn de" dedi ben de âmîn dedim."[236] Bu hadiste Ramazan'a yetişip de onu değerlendiremeyenlerin Allah'ın kendilerine bahşetmiş olduğu fırsatları kaçıran talihsiz kimseler olduklarını vurgulamaktadır.

Bir mü'minin hayatı her zaman çok ahenkli olmalıdır. Kulluğu tüm derinlikleriyle yaşamak için gerekli olan plânlı bir hayata, Ramazanda yaşanan derin ve geniş kulluk iyi bir geçiş olabilir. Haddizatında, ibadetler iş tanzimi ve vakit taksimi için çok önemli birer köşe taşıdır ve inanan insan çoğu zaman işlerini o ibadet takvimine göre ayarlar: "Öğle namazından sonra; akşam

[236] İbn-i Hacer el-Askalani, *Metâlibu Âliye*, 3/147/148.

namazından önce.." diyerek gününü belli dilimlere ayırır ve hiçbir anını boş geçirmemeye çalışır.

İşte, Ramazan ayı, yemek-içmek-uyumak gibi nefsin arzu ettiği şeylere karşı tavır belirleyerek, bunları ihtiyaç ölçüsünde ve hamd ü şükür duyguları içerisinde gidermek suretiyle hayatı disipline etmeyi öğretir. Nefsanî isteklere karşı, kalb ve ruh atmosferine sığınarak, vicdanı harekete geçirip iradeyi güçlendirerek sürekli istikamet üzere olabilmeyi ders verir.

Ramazan-ı Şerif, insanın en zayıf damarlarından biri olan yeme-içme isteğini sınırlamayı ve kontrol altında tutmayı sağlar. Adeta bir beslenme disiplini talim eder. Evet, hayatı devam ettirebilmek için mutlaka yemeye, içmeye ihtiyaç vardır. Ne var ki, sağlık prensipleri hesaba katılmadan yenilip içilen her şey beden için zararlı olduğu gibi; midenin, kalbi ezecek kadar güçlenip insanı kalb ve ruhun derece-i hayatından hayvaniyet ve cismaniyet çukurlarına düşürmesi de bir felakettir. Evet, vakitli vakitsiz sürekli bazı şeyler yiyip içmek ve mideyi hep dolu bulundurmak, hem bedene zarardır hem de Cenâb-ı Hakk'ın hoşlanmadığı bir davranıştır.

Bu mübarek ay boyunca tutulan oruç, yemek vakitlerini belirleme, israftan ve mideyi tıka-basa doldurmaktan kaçınma, hem beden hem de ruh sağlığına zarar veren şeylerden uzak durma ve aynı zamanda mutlaka helâl dairesinde kalarak harama asla el uzatmama hususlarında alıştırmalar yaptırır.

Ramazan, ondan nasiplenmesini bilen her insanı, seviyesine göre bir sadâkat eri hâline getirir. Oruç tutan ve ondaki sırrı kavramaya çalışan bir mü'min, hem Hakk'a teveccühünde hem de halkla münasebetlerinde hep vefa ve sadâkat peşinde olur. O, sadece belli vakitlerde ibadet eden bir insan olmakla yetinmeyip, ubudiyet ufkuna yürür ve bütün gününü kulluk şuuruyla değerlendirir, her an ibadet ediyor olma duygusuyla yaşar.

Bediüzzaman hazretlerinin ifadesiyle, hep Allah için düşünme, Allah için konuşma, Allah için muhabbet duyma, "lillah, livechillah, lieclillâh" dairesi içinde kalma ve her zaman Hakk'a müteveccih bulunma denemeleri yapar; bu denemeler neticesinde başarıyı yakalamaya her gün biraz daha yaklaşır. Derken, tam bir vefa ve sadâkat insanı olur.

Zaten oruç, vefa duygusunun en güzel bir alâmetidir. Zira o, Allah ile kul arasında yapılmış bir anlaşmadır: Kul, belirli süreler dâhilinde, belirli şeylerden vazgeçer ve bu suretle ahdinde vefalı olduğunu gösterir; Cenâb-ı Hak da onun mükâfatını bizzat Kendisinin vereceğini va'deder. Allah'a karşı vefalı davranan bir insan, zamanla ailevî ve içtimaî hayatında da tam bir "vefa abidesi" durumuna yükselir. Bu duyguyla, sıla-yı rahimi gözetir, herkese yardım eli uzatır; zekâtını ödemekten asla kaçmaz, hatta sadaka vermeye ve infak etmeye hiç doymaz.

Hak'la münasebetin önemli bir şiârı da Kur'ân okumak, dua dua Cenâb-ı Allah'a yalvarmak ve sürekli O'na teveccühte bulunmaktır. Ne var ki, Kur'ân-ı Kerim'in işlemeli sandıklar ve ipekten kılıflar arasındaki hapsine son verip, onu dil ve gönüllere şeker-şerbet yapmak da pek çokları için bir mânâda ancak Ramazan-ı Şerif'te mümkün olmaktadır. Bu kutlu ay, damaklara bir Kur'ân tadı çalmakta ve insanlara bir evrad ü ezkar disiplini de aşılamaktadır. İşte, bir ay boyunca, yeme-içmeden yatıp kalkmaya, ibadet ü taatten evrad ü ezkâra kadar hayatın hemen her alanıyla alâkalı bazı kaide ve kurallar çerçevesinde davranan, bir ölçüde disiplin ruhuna kavuşan ve düzenli yaşamaya alışan insanlar, Ramazan'dan sonra da aynı nizam ve intizamı korumalı, devam ettirmelidirler. Mesela, bir ayın her gecesinde uykuyu bölüp sahurun bereketinden istifade etmeye koşan, bu arada da iki rekat da olsa namaz kılan mü'minler, bu otuz geceyi bir temrinat süresi olarak değerlendirebilir ve artık senenin her gecesini bir vuslat koyu bilebilir

ve hiç olmazsa bir kaç rekat teheccüd namazıyla gecelerini aydınlatabilirler.

Aslında, inananlar için, insan ömrü bir Ramazan, büluğ çağı imsak vakti ve ölüm de iftar ânıdır. Bir aylık Ramazan, bir ömür süren kulluk orucunun alıştırması gibidir. Otuz günde kazandığı güzel hasletleri hayat boyu devam ettirmesini bilenlerdir ki, onlar, burada biraz aç ve susuz kalmaya bedel, ötede "Kullarım, çok defa sizi renginiz kaçmış, benziniz sararmış-solmuş, gözleriniz içine çökmüş ve avurtlarınız çukurlaşmış olarak görüyordum. Buna Benim için katlanıyordunuz. O geçmiş günlerde takdim ettiklerinize bedel haydi bugün afiyetle yiyin, için." hitabını duyacak ve işte o gün asıl iftarı yapacaklardır.

SONUÇ

"Cenâb-ı Hakk'ın kulu ve Resûlü" unvanının sahibi Hz Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), bu kulluğu en üst seviyede temsil ve tebliğ etmiş, noksan sıfatlardan münezzeh Hak Teâlâ da O'nu (sallallahu aleyhi ve sellem) İsrâ ve Mi'rac'la ayrı bir şerefe nail etmiştir. Ramazan-ı Şerif, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kulluğundan bir kesittir. Biz de Ramazan'ı değerlendirdiğimiz ölçüde kulluk adına Efendimiz'e benzemiş ve O'na yaklaşmış olacağız.

Ruhlar, bir aylık Ramazanla tam kıvamını bulur, meyvenin çiçeğe yatışı gibi… Olgunlaşır ve yeni bir oluşum bekleyişine geçer. Bütün hayırları ve bereketleri câmi Ramazan ayını çok iyi değerlendirip hayır ve bereketinden nasipdâr olanlar, bütün senesini gafletten uzak ve kulluktan yana aydınlık içinde geçirmeye muvaffak olurlar.

Başlangıcından bitişine bütün Ramazan ayı tam bir ibadet mevsimi, tam bir kulluk kampıdır. Ramazanı tam olarak duyup bu zaman dilimindeki zevki tatmak için aklın, şuurun, kalbin harekete geçirilmesine; harekete geçirilip uyanık tutulmasına ihtiyaç hatta zaruret vardır.

Ramazan-ı Şerif adeta âhiret ticareti için gayet kârlı bir pazardır. Ve uhrevî hâsılat için gayet mümbit bir zemindir. Ve amellerin

çimlenip kök salması için, bahardaki Nisan yağmurudur. Cenâb-ı Hakk'ın bütün kâinatı içine alan, engin ve muhit rubûbiyetine karşılık, hilafet makamını temsil eden insanların rengârenk ibadetleriyle resmigeçit yaptıkları kudsî bir bayram hükmündedir.

Ramazan'da ibadet olarak yapılan orucu, teravihi, Kur'ân okumayı, tefekkürü, cömertliği, inzivayı, diğerkâmlığı, paylaşmayı, başkaları için yaşamayı hakkıyla gerçekleştirenler, mahiyetlerine yerleştirilmiş istidatların hakkını vermiş sayılırlar. Câmî bir kullukla Allah'a teveccüh etmiş olurlar. Böylelikle Cenâb-ı Hakk'ın lütfu da Kendi Şanına layık enginlikte olur. Ramazan'da ibadetlere Cenâb-ı Hakk'ın verdiği mükafat; sayıların alt alta yazılmasından hasıl olan toplam gibi değil de, adeta rakamların birbirleriyle olan farklı münasebetlerindeki gibi; yani bazen yan yana yazmaktan hasıl olan değerler gibi, kimi zaman çarpımlarından elde edilen değerler gibi, bazen de üslü sayılarda olduğu gibi farklı bir hesaplamayla çok yüksek değerlere ulaşır. Kimi zaman da "Oruç benim içindir mükâfatını da ben veririm!" ifadesinde olduğu gibi hesaplanamayacak, yazılamayacak büyük bir yekûna ulaşır.

Böylelikle Ramazan'daki ibadet çeşitliliği ve bütünlüğüyle, mahiyetimize yerleştirilmiş olan bütün lâtifelerin hakkını vermiş ve onları çalıştırmış oluruz. Ramazan'da iç içe ibadetlerin rengârenk atmosferinde kendini bulanlara Cenâb-ı Hakk'ın üst üste Rahmeti tecelli ve tezahür eder.

Cenâb-ı Hakk bizleri Ramazan'ın feyiz, yümün, bereket ve rahmetinden istifadeye azmetmiş, bütün benliği ve mahiyetiyle O'na teveccüh etmiş, O'nun lütuflarıyla ikinci bir fıtrata bürünmüş ve senenin diğer günlerinde de Ramazan'ın bereketinden nasipdâr olduğu kazanımlarla nurlanmış olan ve böylece bütün bir seneyi Ramazanlaşmış olarak geçiren kullarından eylesin. Âmîn!

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

A. Fikri Yavuz, *İmam Nevevî'nin Kütüb-ü Sitte'den Seçme Peygamberimizden En Güzel Dualar ve Zikirler*, Uysal Kitapevi.

Abdullah Parlıyan, *Açıklamalı Tam Riyazu's-Salihin Tercümesi, Konya, Damla Ofset, ths.*

Abdülaziz Hatip, "*Ramazanın Hatırlattığı İbadet: İ'tikâf*", Yeni Ümit, Sayı: 23, Yıl: 6, Ocak-Şubat-Mart-1994.

Abdülhalim, *Şehr-i Ramazan*, Dâru'l-Maarif, Kahire.

Ahmed b. Hanbel, *Ebû Abdillah eş-Şeybânî (164-241 h.); el-Müsned, 1-8, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.*

Ahmed Bedir, Tevhid'in Yurdu *Kur'ân-ı Kerim Atlası*, Kaynak Yayınları, İstanbul-2009.

Ahmed Dâvûdoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, 1-12, Sönmez Neşriyat, İstanbul-1974.

Ahmet Kurucan, *Ramazan Ufku*, Işık Yayınları, İstanbul-2006.

Ali Çelik, *Peygamberimizin Ramazan Günlüğü*, Beyan Yayınları.

Ali Yardım, *Peygamberimiz'ın Şemâili*, Damla Yayınevi, İstanbul- 1997.

Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, 1-4, Işık Yayınları, İstanbul-2008.

Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa Hanefi Ayni, 855/1451, *el-Binaye fi Şerhi'l-Hidaye*, [tashih: Muhammed Ömer], 1-10, Dârü'l-Fikr, 1980/1400.

——, *Umdetu'l -Kârî,* Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Bediüzzaman Said Nursî, Emirdağ Lahikası, Şahdamar Yayınları, İstanbul-2007.

——, *Mektubat,* Şahdamar Yayınları, İstanbul-2007.

——, *Sikke-i Tasdîk-i Gaybî,* Şahdamar Yayınları, İstanbul-2007.

——, *Sözler,* Şahdamar Yayınları, İstanbul-2007, Şahdamar Yayınları, İstanbul-2007.

——, *Şualar,* Şahdamar Yayınları, İstanbul-2007.

——, *Tarihçe-i Hayat,* Şahdamar Yayınları, İstanbul-2007.

Belâzurî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir (279/892), *Ensâbu'l-Eşrâf, [Tahkik: Riyaz Zirikli, Süheyl Zekkar], Dârü'l-Fikr, 1996/1417.*

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin (384-458 H.), *Delâilü n'-Nübüvve,* 1-7, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

——, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* 1-10, Mektebetü Dâri'l-Bâz, Mekke, 1414/1994.

——, *Şuabü'l-Îmân*, [Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl], 1-7, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1990

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); *Sahîhu'l-Buhârî*, 1-8, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.

Buhutî, Şeyh Mansur b. Yunus b. Selahiddin el-Hanbeli (1051/1641), *Keşşafu'l-Kınâ an metni'l-İkna,* [Tahkik: Muhammed Emin Zinnavi], 1-5, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1997/1417.

Dârakutnî, Ebu'l-Hasan Ali İbn Ömer (306-385 H.); *Sünenü'd-Dârakutnî*, 1-4, [Tahkik: es-Seyyid Abdullah Haşim Yemânî el-Medenî], Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1386/1966.

Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân (181-255 h.), *Sünen,* 1-2, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); *Sünen*, [Tahkîk: Muhammed Muhsin Abdülhamîd], 1-4, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, tsz.

Elmalılı M. Hamdi Yazır (1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul, ths.

——, *el-Mevsuatü'l-Fıkhiyye.*

Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (321-405 h.), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 1-5, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1990.

Hüseyin Algül, Mübarek Gün ve Geceler, Nil Yayınları, İzmir-1991.

Heyet, *Bir Müslümanın Yol Haritası*, Işık Yayınları, İstanbul-2008.

Hilal Kara-Abdullah Kara, *Asr-ı Saadet'te Ramazan*, Nesil Yayınları

İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdillah b. Muhammed (v. 463 h.), *İstîâb*, I-V, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412 h.

——, *et-Temhid, 1-24, Vizâratü umûmi'l-evkâfi ve'ş-şüûni'l-İslâmiyye, Mağrib, 1387 h.*

Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki İbn Abidin (1252/1836), *Reddü'l-muhtar alâ Dürri'l-muhtar*, ths.

İbn Esîr, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (v. 630/1233), *el-Kâmil fi't-Tarih*, 1-5, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1415/1995.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (773-852 h.), *Fethu'l-Bârî*, 1-13, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1379 h.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişam İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, 1-6, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.

İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar (85-151 h.); *Sîretü İbni İshak*, [Tahkik: Muhammed Hamidullah], Ma'hedü'd-Dirâsât ve'l-Ebhâs li't-Ta'rib, tsz.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.); *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 1-14, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1988.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); *es-Sünen*, 1-2, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

İbn Seyyidünnas, Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed (734/1334), Uyunü'l-eser fî fünuni'l-megâzi ve'ş-şemâil ve's-siyer, Dârü'l-Ma'rife, ths.

İbn-i Hacer el-Askalani, *Metâlibu Âliye*, Tevhid Yayınları.

İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-ü Sitte*, Akçağ Yayınevi, Zaman /Feza Gazetecilik, ths.

Kâmil Miras, *Tecrîd-i Sarih Terceme ve Şerhi.*

Kasanî, , Alâüddîn (v. 587 h.), *Bedaiü's-Sanâi', 1*-7, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1982.

Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân.*

Mehmet Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm,* Salih Bilici Kitapevi.

M. Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla- 4, Nil Yayınları, İzmir-1995.

——, *Fasıldan Fasıla-1-2* Nil Yayınları, İzmir, 1995.

——, *Günler Baharı Soluklarken*, Nil Yayınları, İzmir-2010.

——, Herkul.Org, 19.10.2004/"Ramazan'ın Bereketi".

——, Herkul.Org, 03.10.2005/"Ramazan-ı Şerif ve Şahsi Hayatımız".

——, *Işığın Göründüğü Ufuk*, Nil Yayınları, İzmir- 2008.

——, *İnancın Gölgesinde-2*, Nil Yayınları, İzmir- 2008.

——, *Kalbin Zümrüt Tepeleri-3*, Nil Yayınları, İzmir-2010.

——, *Kendi Dünyamıza Doğru*, Nil Yayınları, İstanbul-2010.

——, *Kırık Mızrap*, Nil Yayınları, İstanbul- 2006.

——, *Kırık Testi*, 25.08.2008, (Herkul.org).

——, *Kırık Testi-1*, Nil Yayınları, İstanbul-2009.

——, *Kırık Testi-2* (Sohbeti Canan), Nil Yayınları, İstanbul- 2009.

——, *Kırık Testi-3* (Gurbet Ufukları), , Nil Yayınları, İstanbul- 2009.

——, *Kırık Testi-5* (İkindi Yağmurları), Nil Yayınları, İstanbul- 2009.

——, *Kırık Testi*-7 (Ölümsüzlük İksiri), Nil Yayınları, İstanbul- 2009.

——, *Sonsuz Nur 1-2*, Nil Yayınları, İstanbul - 2009.

——, *Zamanın Altın Dilimi*, Nil Yayınları, İzmir- 2008.

——, "Ramazan'ın Ruhânî İkliminden Nasıl İstifade Edebiliriz?" 12 Kasım 2001 Zaman/Akademi Sayfası.

M. Yusuf Kandehlevi, *Hayatu's-Sahabe (Muhtasr)*, Işık Yayınları, İstanbul-2010.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillah el-Esbahî (93-179 h.); *el-Muvatta'*, 1-2, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.

Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud Mevsıli,

683/1284; *el-İhtiyâr li-ta'lili'l-muhtar*, [tahkik Ali Abdülhamid Ebü'l-Hayr, Muhammed Vehbi Süleyman], Dârü'l-Hay, Beyrut-1998/1419.

Münzirî, Abdülazîm b. Abdi'l-Kaviyy (v. 581-656); *et-Terğîb ve't-terhîb*, I-IV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1417.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.); *Sahîhu Müslim*, 1-5, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); *es-Sünen*, [Tahkîk: Abdülfettah Ebû Gudde], I-VIII, Mektebetü'l-matbûâti'l-İslâmiyye, Halep, 1406/1986.

——, *es-Sünenü'l-kübrâ*, [Tahkîk: Abdulğaffâr Süleyman el-Bündârî], I-VI, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1991.

Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihâli*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1990

Reşit Haylamaz, Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı: *Efendimiz-2, Işık* Yayınları, İzmir-2010.

Sâlihî, Muhammed b. Salih ed-Dimaşki (972/1536); *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd ve Zikri Fedâilihî ve Ahvâlihî fi'l-Mebde ve'l-Meâd*, Dâru'l-Kütübü'l-Ilmî, Beyrût-1414/1993.

Samih Kerim, *Meannebiyyü fî Ramazan*, Kahire.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl (v. 483/1090); *Mebsût*, 1-30, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1406 h.

Suat Yıldırım, *"Kur'ân ve Ramazan"*, Yeni Ümit Dergisi, Sayı: 11, Yıl: 3, Ocak, Şubat, Mart 1991.

——, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Işık Yayınları- 2009

Suyûtî, Abdurrahman b. el-Kemâl Celâleddîn (v. 911 h.);, *Câmiu's-Sagîr, Beyrut, 1972.*

——, *ed-Dürru'l-mensûr*, I-VIII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1993.

——, *el-Fethu'l-kebîr fî dammi'z-ziyâde ile'l-câmii's-sağîr*, 1-3, Dâru'l-kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1932.

Sünen-i Ebu Dâvûd Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları.

Şamil İslâm Ansiklopedisi.

Şihabüddin er-Remlî, *Nihayetü'l-Muhtac.*

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); *el-Mu'cemül-kebîr*, [Tahkîk: Hamdi b. Abdilmecîd es-Selefî], 1-20, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (209-279 h.); *el-Câmiu's-Sahîh*, 1-5, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

——, *eş-Şemâilu'n-Nebeviyye ve'l-Hasâisü'l-Mustafaviyye* [Tahkik: Fevvaz Ahmed Zümerl], Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut- 1417-1996.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

Vâkıdî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî (ö. 207/823); *Kitâbü'l-megâzî*, 1-3, [Tahkik: Marsden Jones], Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1966.